

ISSN 2415-3729 (Print)
ISSN 2415-3737 (Online)

Hryhorii Skovoroda
University
in Pereiaslav
(Pereiaslav, Ukraine)

Volume 17 – 2023

PROFESSIONAL EDUCATION:

- *methodology,*
- *theory*
and technologies

The collection of scientific papers

Pereiaslav
2023

Founder: Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Certificate of state registration of printed mass media:

Series KB №21232-11032P dated 13.02. 2015.

Series KB №25396-15336IP dated 29.01.2023.

Founded in 2015

Frequency: semiannual

The collection of scientific papers is included in the category «B» of the List of scientific professional editions of Ukraine in the area of pedagogical sciences (011, 012, 013, 014, 015, 016, 231) (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from March 17, 2020 № 409).

Recommended by the Academic Council of the

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

(Record № 11 dated 29.06.2023)

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COUNCIL AND EDITORIAL BOARD:

Dr. Scinces, Prof. **O. Zhernovnykova** (*Chief Editor*) (Ukraine); Corresponding Member of the NAES of Ukraine, Dr. Scinces, Prof. **I. Dobrockok** (*Managing Editor, Science Editor*) (Ukraine); Full Member of the NAES of Ukraine, Dr. Scinces, Prof. **M. Yevtukh** (*Science Editor*) (Ukraine); Full Member of the NAES of Ukraine, Dr. Scinces, Prof. **V. Kotsur** (*Science Editor*) (Ukraine); Corresponding Member of the NAES of Ukraine, Dr. Scinces, Prof. **O. Topuzov** (*Science Editor*) (Ukraine); Dr. Assoc. Prof. **Cr. Barna** (Romania); Dr. Assoc. Prof. **Z. Breda** (Portugal); Dr. Scinces, Prof. **J. Vveinhardt** (Lithuania); Dr. Scinces, Prof. **V. Lamanaukas** (Lithuania); Dr. Scinces, Prof. **J. Lackowski** (Poland); Dr. Scinces, Prof. **Cz. Lewicki** (Poland); Dr. Scinces, Prof. **J. Paško** (Poland); Dr. Scinces, Assoc. Prof. **M. Skura** (Poland); Dr. Scinces, Prof. **K. Szmyd** (Poland); Dr. Scinces, Prof. **N. Sedziuviene** (Lithuania); Dr. Scinces, Assoc. Prof. **N. Aristova** (Ukraine); Dr. **L. Basiuk**, Executive Secretary (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **L. Biriuk** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **I. Bohdanova** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **M. Vaintraub** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **H. Vasianovych** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **R. Horbatiuk** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **R. Hryshkova** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. (Ukraine); Technical Secretary **S. Dobrockok** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **I. Drozdova** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **O. Kobernyk** (Ukraine); Dr. Scinces, Assoc. Prof. **V. Kruhlyk** (Ukraine); Dr. Assoc. Prof. **N. Kushnir** (Ukraine); Dr. Assoc. Prof. **I. Makarchuk** (Ukraine); Dr. Assoc. Prof. **O. Melnykova**, (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **O. Naboka** (Ukraine); Dr. Scinces, Assoc. Prof. **L. Ovsienko** (Ukraine); Doctor, Assoc. Prof. **K. Osadcha** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **N. Paziura** (Ukraine); Dr. **N. Rzhavska**, Responsible Editor (Ukraine); Dr. Scinces, Assoc. Prof. **L. Savchenko** (Ukraine); Dr. Assoc. Prof. **N. Serdiuk**, Responsible Editor (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **V. Stepashko** (Ukraine); Dr. Assoc. Prof. **L. Tkachuk** (Ukraine); Dr. Assoc. Prof. **N. Kharchenko** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **O. Shapran** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **Yu. Shapran** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **L. Shtefan** (Ukraine).

P 84 Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології (2023). Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav. Volume 17. 266 p.

The collection includes the scientific works with the results of theoretical and experimental research on the current problems of professional education in Ukraine and the world.

It is addressed to scholars, young researchers, teachers, and everyone who is interested in national practice and world tendencies and innovations in the field of education.

The authors are responsible for a verity of the information given in the articles, an accuracy of titles, numbers, names and citations.

E-mail: phdpu.nfv@gmail.com

ISBN 978-617-7747-78-8

<https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17>

© Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 2023

© Authors of articles, 2023

ISSN 2415-3729 (Print)
ISSN 2415-3737 (Online)

Університет Григорія
Сковороди в Переяславі
Міністерства освіти і науки
України

Випуск 17 – 2023

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА:

- *методологія,*
- *теорія*
та технології

Збірник наукових праць

Переяслав
2023

Засновник – Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ №21232-11032Р від 13.02.2015 р.
КВ №25396-15336ПР dated 29.01.2023.

Видання засновано у 2015 році

Виходить двічі на рік

Збірник наукових праць включено до категорії «Б»
Переліку наукових фахових видань України
(Галузь знань – педагогічні науки, спеціальності – 011, 012, 013, 014, 015, 016, 231)
(Наказ МОН України № 409 від 17.03.2020 р.)

Рекомендовано до друку вченою радою
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(протокол № 11 від 29 червня 2023 року)

МІЖНАРОДНА НАУКОВА РАДА ТА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Жерновникова О.А., доктор пед. наук, професор (головний редактор) (Україна); **Доброскок І.І.**, член-кореспондент НАПН України, доктор пед. наук, професор, (заступник головного редактора, науковий редактор) (Україна); **Євтух М.Б.**, дійсний член НАПН України, доктор пед. наук, професор (науковий редактор) (Україна); **Коцур В.П.**, дійсний член НАПН України, доктор іст. наук, професор (науковий редактор) (Україна); **Топузов О.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор пед. наук, професор (науковий редактор) (Україна); **Барна К.**, PhD, доцент (Румунія); **Бреда З.**, PhD, доцент (Португалія); **Ввайнхардт Й.**, доктор наук, професор (Литва); **Ламанаускас В.**, доктор наук, професор (Литва); **Лацковскі С.**, PhD, професор (Польща); **Левницький Ч.**, доктор наук, професор (Польща); **Пашько Я.**, доктор наук, професор (Польща); **Скура М.**, доктор наук, доцент (Польща); **Шмид К.**, доктор наук, професор (Польща); **Шяджювенс Н.**, доктор наук, професор (Литва); **Арістова Н.О.**, доктор пед. наук, доцент (Україна); **Басюк Л.В.**, кандидат пед. наук, відповідальний секретар (Україна); **Бірюк Л.Я.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Богданова І.М.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Вайнтрауб М.А.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Васянович Г.П.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Горбатюк Р.М.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Гришкова Р.О.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Доброскок С.С.**, технічний секретар (Україна); **Дроздова І.П.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Коберник О.М.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Круглик В.С.**, доктор пед. наук, доцент (Україна); **Кушнір Н.О.**, кандидат пед. наук, доцент (Україна); **Макарчук І.**, кандидат екон. наук, доцент (Україна); **Мельникова О.М.**, кандидат пед. наук, доцент (Україна); **Набока О.Г.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Овсієнко Л.М.**, доктор пед. наук, доцент (Україна); **Осадча К.П.**, кандидат пед. наук, доцент (Україна); **Пазюра Н.В.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Ржевська Н.В.**, кандидат наук, відповідальний редактор (Україна); **Савченко Л.О.**, доктор наук, доцент (Україна); **Сердюк Н.Ю.**, кандидат пед. наук, доцент, відповідальний редактор (Україна); **Степанко В.О.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Ткачук Л.В.**, кандидат пед. наук, доцент (Україна); **Харченко Н.В.**, кандидат наук, доцент (Україна); **Шапран О.І.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Шапран Ю.П.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Штефан Л.А.**, доктор пед. наук, професор (Україна).

П 84

Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології : зб. наук. праць / Університет Григорія Сковороди в Переяславі. – Переяслав : Домбровська Я.М., 2023. – Вип. 17. – 266 с.

Збірник містить наукові статті з викладом результатів теоретичних і експериментальних досліджень актуальних проблем професійної освіти в Україні та світі.

Видання адресовано науковцям, молодим дослідникам, педагогам, усім, хто цікавиться національною практикою та світовими тенденціями і новачками в освітній галузі.

Автори несуть відповідальність за достовірність представленої у статтях інформації, точність назв, цифр, прізвищ та цитат.

E-mail: phdpu.nfv@gmail.com

ISBN 978-617-7747-78-8

<https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17>

© Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2023

© Автори статей, 2023

CONTENT

Bao Shujuan

Features of the Intellectual Development of Preschool Children in the China (*in Ukrainian*).....9

Liubov Basiuk, Iryna Dobroskok

Development and Optimization of Skills in Searching, Processing and Analysing Information from Various Sources in the future Doctors of Philosophy (PhD) training: from Educational Requirements to Scientific Improvement.....28

Mark Vaintraub

Integration Possibilities of Occupational Safety and Health Disciplines in the Vocational Education System (*in Ukrainian*).....52

Olena Vovchenko

The role of HEIs of Ukraine in the Implementation of Social Innovations.....65

Gou Rui

Ethno-Artistic Competence of a Music Teacher: Essence, Structure, Features of Formation (*in Ukrainian*).....79

Olena Dziubenko

Involvement of High School Students of General Secondary Education Institutions in Environmental Projects: Theoretical and Methodological Approaches and Practical Implementation (*in Ukrainian*).....93

Олена Кулик

Digitalization of Education: the Experience of France (*in Ukrainian*).....108

Alla Lytvynko, Larysa Ryzhko

Development of Innovative Approaches to the
Popularization of Science and Technology for the
Development of Interaction Between Science and
Society.....129

Mariia Mishchuk

Pedagogical Views of V. Zenkivskyi (*in Ukrainian*)..146

Nataliia Serdiuk

Methodology and Organization of Professional
Research and Academic Integrity in the
Formation of a Modern Foreign Language and
Literature Teacher (*in Ukrainian*).....159

Nataliia Skibun, Tetiana Trofymenko

Academic Mobility in the Context of the Modern
Tourism Development (*in Ukrainian*).....180

Nina Khrystych

Educational Websites as a Means of Forming the
Communicative Competency of High School
Students in the Course of Studying the Subject
«The English Language» (*in Ukrainian*).....203

Huang Tiwen

Historical and Pedagogical Aspect of the
Development of the Academic Talent of Students in
Abroad Theory and Practice (*in Ukrainian*).....228

Anatolii Shevchenko, Sergiy Kudin

Peculiarities of Teaching the Course
«Civic Education» in Ukraine (Since 2022)
(*in Ukrainian*).....242

ЗМІСТ

Бао Шуцзюань

Особливості інтелектуального розвитку дітей
дошкільного віку у КНР.....9

Любов Басюк, Ірина Доброскок

Розвиток та оптимізація навичок пошуку, обробки та
аналізу інформації з різних джерел у підготовці
майбутніх докторів філософії (PhD): від освітніх
вимог до наукового вдосконалення (*англ. мовою*)...28

Марк Вайнтрауб

Інтеграційні можливості дисциплін з
охорони праці в системі професійної освіти.....52

Олена Вовченко

Роль ЗВО України у впровадженні соціальних
інновацій (*англ. мовою*).....65

Го Жуй

Етномистецька компетентність викладача
музичного мистецтва: сутність, структура,
особливості формування.....79

Олена Дзюбенко

Залучення учнів старших класів закладів
загальної середньої освіти до екопроектів:
теоретико-методологічні підходи та практична
реалізація.....93

Олена Кулик

Цифровізація освіти: досвід Франції.....108

Алла Литвинко, Лариса Рижко

Розробка інноваційних підходів до популяризації
науки і техніки для розвитку взаємодії між наукою і
суспільством (*англ. мовою*).....129

Марія Мішук

Педагогічні погляди В. Зеньківського.....146

Наталія Сердюк

Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність у становленні сучасного вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури.....159

Наталія Скибун, Тетяна Трофименко

Академічна мобільність у контексті розвитку сучасної туристичної сфери.....180

Ніна Христич

Освітні веб-сайти як засіб формування комунікативної компетентності учнів старших класів у курсі вивчення предмета «Англійська мова».....203

Хуан Тівень

Історико-педагогічний аспект розвитку академічної обдарованості студентів в зарубіжній теорії та практиці.....228

Анатолій Шевченко, Сергій Кудін

Особливості викладання курсу «Громадянська освіта» в Україні (з 2022 року).....242

UDC 377.147

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-9-27>

Features of the Intellectual Development of Preschool Children in the China

Bao Shujuan

Student of the third educational and scientific level of higher education H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

✉ 29, Alchevskykh Str., Kharkiv, Ukraine, 61002

E-mail: baozi288@126.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1673-8366>

Особливості інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку у КНР

Бао Шуцзюань

здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти,

Харківський національний педагогічний університеті імені Г. С. Сковороди,

✉ вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна

Abstract

The article examines the peculiarities of the intellectual development of preschool children in the People's Republic of China, reveals the connection between the dependence of a preschooler's intellectual development on the peculiarities of his/her interaction with the surrounding social environment. **The purpose** of the article is to analyze and characterize the features

of the intellectual development of preschool children in the People's Republic of China. Among the **research methods** used, the following were decisive: analysis and generalization of scientific and methodical sources for theoretical substantiation of research problems, modelling, synthesis of the obtained data.

Results. The results of the study of the intellectual development of high-status, medium-status and low-status members of educational groups of primary schools in the People's Republic of China are presented. It is shown that the intellectual development of high-status and middle-status children aged 4 to 5 years is higher than that of their low-status peers, primarily in aspects such as perception, attention, and memory. It is noted that the integral indicator of high-status subjects corresponds to an average or high level of intellectual development. Moreover, a high level is characteristic of the majority of subjects in this category. The integral indicator of intellectual development of middle-status test subjects is quite comparable to that of high-status subjects. Attention is drawn to the fact that, in fact, there is only one, but important feature between these two categories of subjects – among the high-status children, there are no children with an integral indicator of intellectual development below the average. **Conclusions.** The integral indicator of intellectual development of the majority of low-status subjects corresponds to a low level of intellectual development. Through the prism of the concept of «interpersonal development situation», the dialectical relationship between the intellectual and socio-psychological development of preschool children in the People's Republic of China is analyzed. Methodical provision of the structure of interpersonal relations in educational groups of kindergartens of the People's Republic of China is presented. Based on the results of the research, a number of scientific and practical recommendations are proposed.

Key words: intellectual development, preschool age, status-role position, interpersonal development situation

References

1. Bao, Sh. (2019). Osoblyvosti rozvytku ditei doshkilnoho viku v zakladakh doshkilnoi osvity v KNR [Peculiarities of the development of preschool children in preschool education institutions in the People's Republic of China] [in Ukrainian].
2. Panhelova, N. Ye., & Pyvovar, A. A. (2018). Intehrovanyi rozvytok intelektualnykh i fizychnykh zdibnostei ditei doshkilnoho viku v protsesi rukhovoї diialnosti [Integrated development of intellectual and physical abilities of preschool children in the process of motor activity] [in Ukrainian].
3. Khutorna, N. A., & Sanduheі, V. V. (2021). Eksperymentalne doslidzhennia rozvytku intelektualnykh zdibnostei ditei starshoho doshkilnoho viku zasobamy mentalnoi aryfmetryky [An experimental study of the development of intellectual abilities of older preschool children by means of mental arithmetic]. Abramian KN [in Ukrainian].
4. Savchenko L. L. (2019). Intelektualnyi rozvytok ditei starshoho doshkilnoho viku yak skladnyk rozumovoho rozvytku [Intellectual development of older preschool children as a component of mental development]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal of M.P. Dragomanov National Pedagogical University. Series 5 Pedagogical Sciences: Realities and Perspectives*, 71, 221-224 [in Ukrainian].
5. Prysiazhniuk, Ye. O. (2022). Porushennia intelektualnoho rozvytku u ditei doshkilnoho viku [Violations of intellectual development in preschool children]. In The 11 th International scientific and practical conference “International scientific innovations in human life” (May 11-13, 2022) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2022. 810 p. (p. 446) [in Ukrainian].
6. Koval, I. V., & Pantiuk, T. I. (2020). Intelektualnyi rozvytok ditei doshkilnoho viku [Intellectual development of preschool children]. *Rozvytok osobystosti molodshoho shkoliara: suchasni realii ta perspektyvy: materialy* [in Ukrainian].

Вступ

Кожна дитина допитлива і ненаситна у пізнанні навколишнього світу. У дошкільному віці швидкими темпами відбувається накопичення знань, удосконалюються пізнавальні процеси, формується мова. Дошкільнята з розвиненим інтелектом швидше освоюють і запам'ятовують новий матеріал, більш впевнені у власних силах і, як показує практика, мають більше бажання вчитися.

То що таке – інтелектуальний розвиток дитини? Існує вічна суперечка, що таке інтелектуальний розвиток. Одні психологи стверджують, що це набір певних знань та умінь, інші вважають, що показником його є здатність засвоювати інформацію та використовувати її у разі потреби.

В одному всі погоджуються: *інтелектуальний розвиток дитини залежить від оточення*. А отже, на нього впливають багато факторів, які у якихось випадках гальмують розвиток, а в деяких навпаки суттєво прискорюють.

Мета статті – проаналізувати та охарактеризувати особливості інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку у КНР.

Методи дослідження

Серед використаних методів дослідження визначальними були такі: аналіз та узагальнення науково-методичних джерел задля теоретичного обґрунтування проблеми дослідження, моделювання, синтез отриманих даних.

Результати та їх обговорення

Інтелектуальний розвиток дитини, залежно від віку, має кілька стадій. Наприкінці першого – на початку другого року, поки малюк ще не опанував активно мову, йому властиво наочно-дійове мислення. У цьому віці наочно та активно він знайомиться з навколишньою дійсністю за допомогою тактильного вивчення предметів. Головними людьми, які допоможуть дитині познайомитися з предметами та

способами їх використання, стають батьки. Саме ці навички стають першими знаннями дитини на шляху подальшого пізнання світу.

У дошкільнят віком 4-6 років прокидається вже наочно-образне мислення. Тобто дошкільнята мислять наочними образами і при цьому ще не знайомі з конкретними поняттями. Мислення дітей на цьому етапі підпорядковане їх сприйняттю.

Таким чином, інтелектуальний розвиток дитини поділяється на кілька періодів, і кожен попередній створює фундамент для наступного.

Головна умова інтелектуального розвитку – хороша атмосфера у ній. Люблячі батьки, які завжди адекватно відреагують на прохання, допоможуть дружньою порадою та справою, створюють сприятливий ґрунт для розвитку. Спокійна, впевнена у своїй значущості в цьому світі дитина з великим інтересом вивчатиме все, що її оточує, а значить і гармонійно розвиватиметься.

Інтелект дитини – специфічна форма організації індивідуального пізнавального досвіду, що забезпечує можливість ефективного сприйняття та розуміння навколишнього світу. Але пізнання навколишнього світу у дошкільнят, на відміну від школярів, не концентрується на навчальних заняттях – воно здійснюється у повсякденному житті, у процесі спілкування з дорослими та однолітками, у грі, праці, різних видах продуктивної діяльності.

Для дитини гра – це життя. Гра – одне із найскладніших, а житті дитини і найважливіших видів діяльності.

Для сучасної освітньої системи КНР проблема розумового виховання є надзвичайно важливою. За допомогою гри можна привернути інтерес до навчання, пізнавальної та творчої діяльності, розкрити артистичні здібності дошкільнят. Можна організувати навчання та

розвиток дитини у вигляді найпривабливішої, і головне, основної для неї діяльності – гри.

Гра – основний вид діяльності у дошкільному віці, граючи, він пізнає світ людей, граючи, дитина розвивається. У сучасній педагогіці існує безліч розвиваючих ігор, здатних розвинути сенсорні, рухові, інтелектуальні здібності дитини. Перш ніж говорити про розвиток дидактичних ігор, слід нагадати, що поняття «розвиток інтелекту» включає розвиток пам'яті, сприйняття, мислення, тобто всіх розумових здібностей.

Розумове виховання – це цілеспрямований вплив дорослих на розвиток активної розумової діяльності дітей. Воно включає повідомлення доступних знань про навколишній світ, їх систематизацію, формування пізнавальних інтересів, інтелектуальних навичок та умінь, розвиток пізнавальних здібностей.

Сконцентрувавши свою увагу лише на одному показнику, не можна говорити про розвиток дитячого інтелекту загалом. Не зайве помітити, що проводити дидактичні ігри краще розвивають з групою дітей, оскільки саме колективні ігри здатні набагато краще розвинути інтелектуальні здібності.

Дошкільне дитинство – перший ступінь у психічному розвитку дитини, її підготовці до участі у житті суспільства. Цей період є важливим підготовчим етапом наступного ступеня – шкільного навчання. Головна різниця між дитиною дошкільного віку та школярем – це відмінність основних, провідних видів їх діяльності. У дошкільному дитинстві – гра, шкільному – навчання.

Основними завданнями розумового виховання дошкільнят в КНР є:

1) формування правильних уявлень про навколишнє середовище, про найпростіші явища природи та суспільне життя;

- 2) розвиток пізнавальних психічних процесів – відчуттів, сприйнятів, пам'яті, уяви, мислення, мови;
- 3) розвиток допитливості та розумових здібностей;
- 4) розвиток інтелектуальних умінь та навичок;
- 5) формування найпростіших методів розумової діяльності.

Найважливішими завданнями розумового виховання дітей дошкільного віку в КНР є:

- 1) сенсорне виховання (розвиток);
- 2) розвиток розумової діяльності (оволодіння розумовими операціями, пізнавальними процесами та здібностями);
- 3) становлення мови;
- 4) виховання допитливості, пізнавальних інтересів;
- 5) формування системи елементарних знань про предмети та явища навколишнього життя як умову розумового зростання.

Проте можна назвати загальні всім дітям стадії розвитку певних знань і умінь. У зв'язку з цим розрізняють три моделі розумового розвитку дошкільнят.

1. *Емоційна.* З народження та протягом півтора року життя дитини найактивніше відбувається емоційний розвиток. Це основа повноцінного розвитку інтелекту малюка, його «путівка» в успішне життя. Тому дитина від народження має перебувати у спокійній домашній атмосфері, відчувачи любов схвалення близьких людей.

2. *Логічна.* У віці до 5 років у дітей активно розвиваються органи слуху та зору. Це ідеальний час для «закладки» у дітей здібностей до логічного мислення, а також сприйнятливості до музичних творів. Для того щоб цього досягти, потрібно грати з дитиною в розвиваючі ігри, збирати конструктори і вирішувати логічні завдання.

3. *Мовленнєва.* Мовна модель розумового виховання дітей передбачає розвиток природної здібності дітей запам'ятовувати інформацію на слух. Наприклад, дитина дошкільного віку набагато легше і швидше може вивчити

іноземну мову, ніж будь-яка доросла. Тому таке обдарування потрібно розвивати та заохочувати у процесі виховання. Це може бути читання книжок, бесіди на задані теми, розучування віршів та пісеньок.

Таким чином, використовуючи всебічний вплив на свідомість дитини, можна виростити гармонійно розвинену особистість. Таким чином, процес інтелектуального розвитку дошкільнят мають контролювати і батьки дитини. Адже тільки в сім'ї малюк отримує таке важливе батьківське схвалення, підтримку та турботу.

Разом з тим, у низці досліджень теоретично обґрунтовано та емпірично доведено, що повноцінний розвиток особистості вже на ранніх етапах просто неможливий поза соціально-психологічного контексту і, зокрема, не враховуючи особливостей міжособистісної ситуації розвитку (Бао, 2019).

У зв'язку з цим зауважимо, що на відміну від досить усталеного та цілком евристичного поняття «соціальна ситуація розвитку», що описує загальновікові закономірності психічного та особистісного розвитку дитини, поняття «міжособистісна ситуація розвитку» конкретизує мікрокультурні умови, що безпосередньо опосередковують виникнення та подальші зміни індивідуально-особистісних особливостей дитини у процесі її взаємодії з референтним оточенням (Коваль&Пантук, 2020).

У зв'язку з цим є доцільним і, більше того, необхідним виявити, хоча б у первинному, описовому плані, особливості інтелектуального розвитку у різностатусних членів дитсадкових груп та проаналізувати на цьому матеріалі взаємозв'язок когнітивного та соціального розвитку особистості.

Виходячи з висловлених міркувань, метою дослідження є виявлення особливостей інтелектуального розвитку високостатусних, середньостатусних та низькостатусних членів середньовікових дитячих груп дошкільних навчальних закладів в КНР.

Як основна гіпотеза дослідження було висунуто припущення, згідно з яким низькостатусні діти 4–5 років, відрізняються від своїх однолітків уповільненим розвитком сприйняття, уваги, пам'яті. Для перевірки даної гіпотези було розроблено програму емпіричного дослідження, що включає вирішення наступних завдань:

1) на основі аналізу літератури з даної проблематики виділити теоретико-методологічну базу, що дозволяє адекватно оцінити та проаналізувати закономірності когнітивного та соціально-психологічного розвитку дітей середнього дошкільного віку в їх сукупності;

2) сформуванати методичний пакет, що дозволяє оцінити особливості інтелектуального та соціально-психологічного розвитку в їх взаємозв'язку, з урахуванням вікової специфіки;

3) виявити статусно-рольову структуру міжособистісних відносин у середньовікових групах дошкільних освітніх установ;

4) здійснити діагностику інтелектуального розвитку високостатусних, середньостатусних та низькостатусних членів такого роду груп;

5) провести порівняльний аналіз особливостей інтелектуального розвитку трьох категорій випробуваних, за його результатами виявити специфіку міжособистісної ситуації розвитку та сформулювати науково-практичні рекомендації.

Послідовне вирішення даних завдань та реалізація представленої нижче дослідницької програми в цілому дозволяють, на наш погляд, зробити реальний внесок у забезпечення повноцінного особистісного розвитку на ранніх вікових стадіях в умовах дошкільних навчальних закладів КНР.

Опис програми дослідження

Як методичне забезпечення дослідження були використані: для виявлення статусно-рольової позиції випробуваних у дитсадковій групі – соціометрична та

референметрична методика «Два будинки», зовнішнє спостереження, структуроване та напівструктуроване інтерв'ю, алгоритм обчислення інтегрального статусу індивіда у контактному співтоваристві; для виявлення рівня інтелектуального розвитку – методика діагностики розвитку психічних процесів у дошкільнят «Експрес-діагностика у дитсадку».

Опис перебігу дослідження, подання результатів та їх обговорення

Дослідження здійснювалося у два етапи. На першому, попередньому етапі проводився аналіз літератури з аналізованої проблематики, на основі якого було виділено теоретико-методологічну базу дослідження, сформульовані гіпотеза, мета, завдання та сформований методичний пакет. На цьому ж етапі було підготовлено емпіричну базу дослідження та сформовано вибірку випробуваних.

На другому, основному, етапі дослідження було здійснено поглиблене вивчення виділених на попередньому етапі емпіричних референтів, здійснено інтерпретаційний аналіз отриманих даних, сформульовано науково-практичні рекомендації.

Дослідження проводилося з урахуванням чотирьох дошкільних освітніх закладів загального профілю в КНР.

Загалом у дослідженні взяли участь 127 дошкільнят, віком 4–5 років, що входять до п'яти виховних груп. Також в дослідженні було задіяно 22 вихователя та педагога, які працюють із цими групами.

У ході реалізації основного етапу дослідження, перш за все, у кожній із груп випробуваних з використанням методики «Два будинки», у поєднанні з методом напівструктурованого інтерв'ю, було визначено соціометричний та референтометричний статус випробуваних.

Оскільки «лобове» використання стандартного методичного прийому виявлення неформальної

інтрагрупової структури влади в контактному співтоваристві просто неможливо, через вікові можливості випробуваних, ранжування членів дитячих груп за ознакою «ступінь владного впливу у групі» було запропоновано, в рамках структурованого інтерв'ю, здійснити вихователям та педагогам, безпосередньо працюючим з даними групами.

Далі, з використанням алгоритму обчислення інтегрального статусу індивіда у системі міжособистісних відносин у контактному співтоваристві, виявлялися високостатусні, середньостатусні та низькостатусні випробувані.

В результаті, з урахуванням «висікання», згідно з цим алгоритмом, випробуваних, виявилось 21 високостатусний випробуваний, 69 середньостатусних і 25 низькостатусних випробуваних.

Паралельно з використанням методики «Експрес-діагностика у дитячому садку» діагностувався інтелектуальний розвиток всіх випробуваних.

В результаті проведеного аналізу виявилось, що за інтегральним показником інтелекту між трьома підгрупами випробуваних статистично значні відмінності відсутні. У цьому мають місце значні відмінності між результатами високостатусних та низькостатусних випробуваних за факторами «сприйняття», «мислення», «увага». Між результатами середньостатусних та низькостатусних випробуваних за факторами «пам'ять» та «увага» (в усіх випадках рівень асимптотичної значущості U-критерію – $p < 0,05$). між результатами високостатусних і середньостатусних значних відмінностей не було виявлено.

Таким чином, гіпотеза дослідження загалом підтвердилася.

На практиці (що підтверджується і результатами цілеспрямованого спостереження) це означає, що більшість високостатусних та середньостатусних випробуваних виконували відповідні субтести методики «Експрес-

діагностика в дитячому садку» в повному обсязі без допомоги дорослих. В той же час абсолютна більшість низькостатусних випробуваних виконували ці субтести частково, за допомогою дорослих, або зовсім не справлялися із завданням. Тобто рівень розвитку сприйняття, уваги та пам'яті у низькостатусних вихованців ДНЗ реально нижчий, ніж у високостатусних та середньостатусних однолітків.

Зрозуміти взаємозв'язок виявлених таким чином особливостей інтелектуального розвитку та статусно-рольової позиції у дітей 4–5 років у контексті міжособистісної ситуації розвитку дозволяє їхня інтерпретація з позицій психосоціальної теорії.

Характеризуючи міжособистісну ситуацію розвитку на цій стадії епігенетичного циклу в цілому, науковці зазначають, що «...у спільній діяльності та зрозумілих дитині іграх може розвиватися співпраця між батьком та сином, матір'ю та дочкою, накопичуватись важливий досвід визнання рівності цінності обох сторін, незважаючи на нерівність графіків розвитку. Така співпраця – багатство, що надовго залишається, не тільки для батьків і дитини, але й і для суспільства загалом, бо служить протисилою для тієї глибоко захованої ненависті, яка йде просто від різниці в величині чи віці» (Присяжнюк, 2022). Додамо, що, як показано в ряді робіт, все сказане справедливо в контексті міжособистісної ситуації розвитку, на даному етапі стосовно взаємодії дитини не тільки з батьками, а й з вихователями та педагогами ДНЗ (Савченко, 2019).

Досить очевидно, що статусно-рольова позиція дітей даного віку в середовищі однолітків значною мірою опосередковується саме відносинами з вихователями і педагогами та їхньою оцінкою особистісної активності вихованців (Пангелова&Пивовар, 2018).

Навряд чи вимагає спеціального доведення твердження, що фактори, за якими були виявлені значні відмінності між низькостатусними випробуваними та їхніми

однолітками, відіграють істотну роль саме у процесі взаємодії дитини з дорослими взагалі й у педагогічному контексті зокрема (Хуторна& Сандугей, 2021).

Також важливо, що, згідно з психосоціальною теорією, як інтегруючий фактор розвитку ініціативи дитини (нагадаємо, що базисний конфлікт третьої стадії епігенетичного циклу характеризується дихотомією «ініціатива проти почуття провини») на даному етапі розвитку виступає почуття, що формується моральною відповідальністю, що поєднує у собі всі інституційні вимоги дорослих щодо допустимості і неприпустимості тієї чи іншої поведінки.

По суті, йдеться про початок формування ключового у схемі вікового розвитку, новоутворення старшого дошкільного віку, а саме довільності. Зрозуміло, що такі показники інтелектуального розвитку дитини як сприйняття, увага та пам'ять, знову таки, виявляються критично важливими в даному контексті.

Зауважимо, що, згідно з психосоціальною концепцією, прямим результатом позитивного вирішення базисного конфлікту третьої стадії епігенетичного циклу є формування его-сили, яку науковці позначають як почуття мети. У соціально-психологічному плані дана его-сила проявляється, зокрема, у відкритості індивіда новому досвіду та рольовому експериментуванню, мотивації досягнення та встановлення на співробітництво з оточуючими (Пангелова&Пивовар, 2018).

І, навпаки, деструктивний дозвіл даного конфлікту тягне за собою інтелектуальну та поведінкову ригідність, домінування установки на уникнення невдач, схильність до демонстративної та афективної поведінки. Як показано у багатьох дослідженнях діти шкільного віку з тотальною рольовою фіксацією, як правило, займають у класі чітко виражену позицію «відомих», нерідко стають об'єктами глузувань і знущань, активно шукають підтримки та захисту

у дорослих та високостатусних однокласників (Присяжнюк, 2022).

Зауважимо, що якщо загальний високий рівень інтелектуального розвитку та виділених нами в результаті проведеного дослідження його складових у дитини 4–5 років сприяє досягненню їм високої статусно-рольової позиції у дитсадковій групі, то й така позиція, своєю чергою, є важливою складовою сприятливої міжособистісної ситуації розвитку.

Зокрема, підвищена і саме доброзичлива увага педагогів та вихователів до дитини безумовно є потужним стимулом для розвитку почуття моральної відповідальності, про яку йшлося вище, а отже, і необхідних для його формування компонентів інтелектуального розвитку (Хуторна&Сандугей, 2021). Більше того, активна взаємодія з дорослими, особливо у процесі вирішення розвиваючих завдань, безумовно є прямим тренуванням сприйняття, уваги та пам'яті дитини.

Не менш важливим у даному ракурсі розгляду виявляється взаємодія високостатусного члена дитсадкової групи з однолітками. При тому, що цей факт, звичайно ж, не цілком усвідомлюється дітьми цього віку, високий статус, особливо в такій його складовій, як референтність, не тільки дає певного роду преференції, зокрема у спільних рольових та інших іграх, але й тягне за собою досить високий рівень відповідальності (Присяжнюк, 2022). В результаті, високостатусний член дитсадкової групи виявляється, по суті, змушений не просто задіяти наявний інтелектуальний потенціал на «повну потужність», а й постійно тренувати, розвивати його. При цьому, що має першорядне значення в віці, що розглядається, такого роду «соціальний примус» не тільки не усвідомлюється дитиною, а й відбувається в максимально комфортних для неї соціально-психологічних умовах.

Таким чином, підбиваючи проміжний підсумок, можна констатувати, що взаємозв'язок між особливостями інтелектуального розвитку та статусно-рольовою позицією у групах дитячого садка КНР у дітей 4–5 років носить діалектичний характер і виявляється у тому, що, з одного боку, висока або, як мінімум, адекватна цьому віку ступінь інтелектуального розвитку сприяє досягненню високої позиції у структурі міжособистісних відносин і, одночасно, така позиція забезпечує найбільш сприятливі у соціально-психологічному аспекті умови для подальшого розвитку інтелектуальних здібностей.

Висновок

Проведене дослідження та отримані результати дозволяють, на наш погляд, сформулювати ряд узагальнюючих висновків та науково-практичних рекомендацій як загальнометодичного, так і прикладного характеру.

1. Насамперед проведене дослідження підтвердило необхідність цілеспрямованого вибудовування сучасної дошкільної освіти КНР саме у логіці особистісного розвитку дітей з реальним врахуванням їх індивідуальних особливостей та потреб. При цьому найбільш оптимальною, на наш погляд, теоретичною базою системного підходу, спрямованого на реальне, а не декларативне вирішення цього завдання, є психосоціальна теорія розвитку.

Необхідно відзначити, називаючи речі своїм іменами, що практика комплектування груп, що склалася до теперішнього часу дитячого садка – від 25 до 30 дітей, – по суті, виключає реалізацію індивідуального підходу, а також, і будь-яку ефективну роботу, спрямовану на соціально-психологічний розвиток дитячого колективу. Виходячи з абсолютно обґрунтованих і неодноразово емпірично підтверджених уявлень загальносвітової психології, оптимальна з цієї точки зору, чисельність дитячих груп становить 10-12 осіб.

2. У цій логіці є абсолютно необхідною реальна психологізація діяльності вихователів і педагогів ДНЗ. Це означає, зокрема, що в рамках професійної підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів акцент має бути зроблений не просто на ознайомленні з особливостями вікового розвитку в тій або іншій системі його періодизації, але й на оволодінні практичними навичками оперативної (з використанням насамперед методів спостереження та інтерв'ю) діагностики особистісного розвитку дітей, соціально-психологічного розвитку дитячої групи, взаємодії та впливу, включаючи надання емоційної підтримки та вирішення міжособистісних конфліктів з урахуванням вікової специфіки.

3. Першочергова увага педагогів та вихователів у процесі планування та реалізації розвиваючих заходів має приділятися не «комфортним» у рамках системи взаємодії «педагог-вихованець» та перспективним з погляду формальної звітності високостатусним, інтелектуально розвиненим дітям, а саме низькостатусним. Це, звичайно, аж ніяк не означає ігнорування та, тим більше, депривацію високостатусних членів дитячої групи.

4. Однією з прямих професійних обов'язків психологів, які працюють у дошкільній освіті КНР, має стати оцінка структури міжособистісних відносин у дитсадкових групах з поданням рекомендацій педагогам та вихователям про можливості її оптимізації, а за необхідності – безпосередня підтримка, в психологічному плані, насамперед низькостатусних дітей.

5. Одним із ключових практичних засобів створення оптимальної, зокрема з погляду інтелектуального розвитку дітей, міжособистісної ситуації розвитку, що дозволяє інтегрувати індивідуальні потреби всіх членів дитячої групи, є максимально широке використання саме рольових ігор, як провідної діяльності дитини цього віку.

Подальше дослідження з даної проблематики, у тому числі з метою її розширення та конкретизації, планується вести у напрямку насамперед розширення обсягу вибірки випробуваних із включенням старших дошкільнят, а також подальшої розробки та апробації методів діагностики соціально-психологічного розвитку дітей дитсадкових груп в ДНЗ КНР.

Література

1. Бао, Ш. (2019). Особливості розвитку дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти в КНР.
2. Пангелова, Н. Є., & Пивовар, А. А. (2018). Інтегрований розвиток інтелектуальних і фізичних здібностей дітей дошкільного віку в процесі рухової діяльності.
3. Хуторна, Н. А., & Сандугей, В. В. (2021). Експериментальне дослідження розвитку інтелектуальних здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами ментальної арифметики. *Абрамян КН*, 223.
4. Савченко Л. Л. (2019). Інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку як складник розумового розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць*. Київ, 2019. Вип. 71. С. 221-224.
5. Присяжнюк, Є. О. (2022). Порушення інтелектуального розвитку у дітей дошкільного віку. In *The 11 th International scientific and practical conference "International scientific innovations in human life" (May 11-13, 2022) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom*. 2022. 810 p. (p. 446).
6. Коваль, І. В., & Пантюк, Т. І. (2020). Інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали*, 220.

Бао Шуцзюань

Особливості інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку у КНР

Анотація. В статті розглядаються особливості інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку у КНР, розкривається зв'язок залежності інтелектуального розвитку дошкільника від особливостей його взаємодії з навколишнім соціальним середовищем. **Мета статті** – проаналізувати та охарактеризувати особливості інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку у КНР. Серед використаних **методів дослідження** визначальними були такі: аналіз та узагальнення науково-методичних джерел задля теоретичного обґрунтування проблеми дослідження, моделювання, синтез отриманих даних. **Результати.** Наведено результати дослідження інтелектуального розвитку високостатусних, середньостатусних та низькостатусних членів виховних груп ДНЗ у КНР. Показано, що інтелектуальний розвиток високостатусних та середньостатусних дітей віком від 4 до 5 років вище, ніж у їх низькостатусних однолітків, насамперед у таких аспектах, як сприйняття, увага, пам'ять. Зазначається, що інтегральний показник високостатусних випробуваних відповідає середньому чи високому рівню розвитку інтелекту. Причому для більшості випробуваних даної категорії характерний саме високий рівень. Інтегральний показник інтелектуального розвитку середньостатусних випробуваних цілком порівнянний з аналогічним у високостатусних. Звертається увага на те, що фактично між двома даними категоріями випробуваних має місце всього одна, але важлива особливість – серед високостатусних відсутні діти з інтегральним показником інтелектуального розвитку нижче середнього. **Висновки.** Інтегральний показник інтелектуального розвитку більшості низькостатусних випробуваних відповідає низькому рівню розвитку інтелекту. Через призму поняття «міжособистісна ситуація розвитку» проаналізований діалектичний взаємозв'язок інтелектуального та соціально-психологічного розвитку дітей дошкільного віку у КНР. Представлено методичне забезпечення структури міжособистісних

відносин у виховних групах дитячих садків КНР. За результатами дослідження запропоновано низку науково-практичних рекомендацій.

Ключові слова: інтелектуальний розвиток, дошкільний вік, статусно-рольова позиція, міжособистісна ситуація розвитку.

UDC 001.82:378.046-021.68

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-28-51>

Development and Optimization of Skills in Searching, Processing and Analysing Information from Various Sources in the future Doctors of Philosophy (PhD) training: from Educational Requirements to Scientific Improvement

Liubov Basiuk

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor,
Department of Vocational Education,

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav,

✉ 30 Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine, 08401

E-mail: liubov_basiuk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0899-8648>

Iryna Dobroskok

Correspondent Member of the National Academy of Educational
Sciences of Ukraine,

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor,

Head of the Vocational Education Department

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav,

✉ 30 Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine, 08401

E-mail: irina.dobroskok@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3937-8428>

Розвиток та оптимізація навичок пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел у підготовці майбутніх докторів філософії (PhD): від освітніх вимог до наукового вдосконалення

Любов Вікторівна Басюк

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійної освіти,

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Ірина Іванівна Доброскок

член-кореспондент Національної академії педагогічних наук
України,

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри професійної освіти,

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Abstract

The study is devoted to the issue of development and optimization of the skills of searching, processing and analysing information from various sources in the training of future doctors of philosophy (PhD). **The purpose of the article** is to justify the importance and relevance of the development and optimization of the skills of information searching, processing and analysing for doctors of philosophy (PhD) on specialty 015 Professional education (by specialization) at different stages of their academic and scientific career. **Methods.** To achieve the goal, the authors used the following methods: analysis, synthesis of regulative and scientific and pedagogical sources, generalization, observation, own scientific and pedagogical experience. **The results.** The relevance of the problem of developing and optimizing the skills of information searching from various sources, its processing and analysing in the training of future doctors of philosophy (PhD)

has been proven. Modern research in the field of psychology and pedagogy was analysed (John Sweller – the study of cognitive load and thinking processes, on the ability of students to process and analyse information; Richard Mayer – the study of cognitive aspects of education, including methods of presenting information and its perception by students; Carol Kuhlthau – information processes in education and development of information literacy). Attention is focused on the possibilities of researching the analysed topic through the lens of the Carol Kuhlthau 's Information Search Process (ISP) Model. The essence of the notion of «informational and analytical competence of a post-graduate student (future doctor of philosophy (PhD))» has been determined. **Conclusions.** It is noted that the importance of informational and analytical competence is that it allows effective performance of research tasks: scientific intelligence (finding and selecting relevant information helps a post-graduate student to determine the scientific validity of its research and find out whether similar work has been carried out before); evaluation of information (the ability to critically evaluate information helps a post-graduate student to determine its reliability and relevance, which are key factors in making scientific decisions); analysis and interpretation (the ability to analyse and interpret information helps a post-graduate student to identify patterns and connections between various aspects of the research); scientific writing (scientific writing skills allow a post-graduate student to create scientific papers and a dissertation that meet the standards of the scientific community); effective communication of results (the ability to present the research and results clearly and convincingly helps a post-graduate student communicate with colleagues, receive funding and disseminate findings); ethical aspect (adherence to ethical standards in the use of information and in conducting research, academic culture and academic integrity is extremely

important for scientific activity). The development of criteria, their content and the levels of formation of the informational and analytical competence of post-graduate students (future PhDs) are defined as the prospects for further research.

Keywords: Doctor of Philosophy (PhD), ability, informational and analytical competence, competence, Educational and Scientific Program (ESP) «Professional Education».

References

1. ONP «Profesiina osvita» za spetsialnistiu 015 Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy) (2020) [ESP «Vocational education» by specialty 015 Vocational education (by specializations)]. *Universytet imeni Alfreda Nobelia*. Retrieved from https://duan.edu.ua/images/head/Science/UA/PhD_and_Postdoc_studies/015/prof_osv_2020-prog.pdf [in Ukrainian].
2. ONP «Profesiina osvita» za spetsialnistiu 015 Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy) (2023). [ESP «Vocational education» by specialty 015 Vocational education (by specializations)]. *Universytet imeni Alfreda Nobelia*. Retrieved from https://duan.edu.ua/images/head/Quality_Edu/OPP_drafts/2023-2024/Final/prof_osv_2023-prog.pdf [in Ukrainian].
3. ONP «Profesiina osvita» za spetsialnistiu 015 Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy) (2020). [ESP «Vocational education» by specialty 015 Vocational education (by specializations)]. *Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody*. Retrieved from http://smc.hnpu.edu.ua/files/Osv%D1%96tn%D1%96_programi/Osvitno_naykovi_programu/2020/Profesiina_osvita.pdf [in Ukrainian].
4. ONP «Profesiina osvita» za spetsialnistiu 015 Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy) (2023). [ESP «Vocational education» by specialty 015 Vocational education (by

specializations)]. *Kharkivskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody*. Retrieved from http://smc.hnpu.edu.ua/files/Osv%D1%96tn%D1%96_programi/Osvitno_naykovi_programu/2023/Profesiina_osvita.pdf [in Ukrainian].

5. ONP «Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy)» za spetsialnistiu 015 Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy) (2021). [ESP «Vocational education (by specializations)» by specialty 015 Vocational education (by specializations)]. *Mukachivskyi derzhavnyi universytet*. Retrieved from https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/%D0%9E%D0%9D%D0%9F_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82-21-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80-%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%97.pdf [in Ukrainian].

6. ONP «Profesiina osvita» iz spetsialnosti 015 «Profesiina osvita» (2022). [ESP «Vocational education» by specialty 015 Vocational education]. *Natsionalnyi universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*. Retrieved from https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u356/onp_2022.pdf [in Ukrainian].

7. Paul A. Kirschner, John Sweller & Richard E. Clark (2006). Why Minimal Guidance During Instruction Does Not Work: An Analysis of the Failure of Constructivist, Discovery, Problem-Based, Experiential, and Inquiry-Based Teaching. *Educational Psychologist*, 41:2, 75-86, DOI: https://doi.org/10.1207/s15326985ep4102_1 [in Ukrainian].

8. John Sweller (1988). Cognitive Load During Problem Solving: Effects on Learning. *Cognitive Science*, 12(2), 257-285, DOI: https://doi.org/10.1207/s15516709cog1202_4.

9. Richard E. Mayer (2009). *Multimedia Learning*. University of California, Santa Barbara. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511811678>

10. Ruth C. Clark, Richard E. Mayer & Will Thalheimer (2003). E-learning and the science of instruction: Proven guidelines for consumers and designers of multimedia learning. *Performance Improvement*, 42(5), 41-43. DOI: <https://doi.org/10.1002/pfi.4930420510>.

11. Carol C. Kuhlthau (2008). From Information to Meaning: Confronting Challenges of the Twenty-first Century. *Libri*, 58(2), 66-73. DOI: <https://doi.org/10.1515/libr.2008.008>.

12. Carol C. Kuhlthau (1991). Inside the search process: Information seeking from the user's perspective. *Journal of the American Society for Information Science*, 42(5), 361-371. DOI: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(199106\)42:5<361::AID-ASI6>3.0.CO;2-%23](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199106)42:5<361::AID-ASI6>3.0.CO;2-%23).

13. Paul A. Kirschner, John Sweller & Richard E. Clark (2006). Why Minimal Guidance During Instruction Does Not Work: An Analysis of the Failure of Constructivist, Discovery, Problem-Based, Experiential, and Inquiry-Based Teaching. *Educational Psychologist*, 41:2, 75-86, DOI: https://doi.org/10.1207/s15326985ep4102_1.

14. John Sweller (1988). Cognitive Load During Problem Solving: Effects on Learning. *Cognitive Science*, 12(2), 257-285, DOI: https://doi.org/10.1207/s15516709cog1202_4.

15. Richard E. Mayer (2009). *Multimedia Learning*. University of California, Santa Barbara. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511811678>

16. Ruth C. Clark, Richard E. Mayer & Will Thalheimer (2003). E-learning and the science of instruction: Proven guidelines for consumers and designers of multimedia learning. *Performance Improvement*, 42(5), 41-43. DOI: <https://doi.org/10.1002/pfi.4930420510>.

17. Carol C. Kuhlthau (2008). From Information to Meaning: Confronting Challenges of the Twenty-first Century. *Libri*, 58(2), 66-73. DOI: <https://doi.org/10.1515/libr.2008.008>.

18. Carol C. Kuhlthau (1991). Inside the search process: Information seeking from the user's perspective. *Journal of the American Society for Information Science*, 42(5), 361-371. DOI: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(199106\)42:5<361::AID-ASI6>3.0.CO;2-%23](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199106)42:5<361::AID-ASI6>3.0.CO;2-%23).

Introduction

Problem statement. In today's information society, the amount of available information from various sources, including scientific publications, databases, social networks, and others, is growing. The skills of searching, processing and analysing information become important, modern scientists must work effectively with the selection, filtering and analysis of information to achieve scientific goals. Educational and Scientific Programs (ESP) in the specialty 015 «Professional education (by specialization)» are multidisciplinary, and the research of modern scientific problems in this direction requires an interdisciplinary approach. Scientists need to be competent in searching, processing and analysing information from various sources for effective using knowledge from different fields. Therefore, one of the leading competencies necessary for a future scientist/researcher is the ability to search, process and analyse information from various sources.

The analysis of accredited educational and scientific programs of the third (educational and scientific) level of higher education, doctor of philosophy (PhD), in the specialty 015 Professional education shows that different interpretations of this competence are available in all the programs we studied.

1. *Alfred Nobel University*, ESP «Professional Education» specialty 015 Professional Education (by specializations), 2020 (GC* is General Competence):

- GC*-1. Ability to think abstractly, search and critically analyse information, generate new ideas;
- GC-6. Ability to search, process, analyse and contextualize a significant amount of scientific information from different sources, interpret the results of scientific research.

In the ESP, updated in 2023, the investigated competency acquired the interpretation of GC-5 «Ability to search, process and analyse information from various sources», and GC-1 is presented in the following version: «Ability to abstract thinking, analysis and synthesis».

2. *Kharkiv National Pedagogical University named after H.S. Skovoroda*, ESP «Professional Education» in specialty 015 Professional Education (by specializations), 2020:

- GC 3. Ability to abstract thinking, analysis and synthesis, rational search, processing, analysis and critical evaluation of information from various sources.

The competence numbering and content has remained relevant for the ESP of 2023.

3. *Mukachevo State University*, ESP «Professional education (by specializations)» on specialty 015 Professional education (by specializations), 2021:

- SC* 02. Readiness for scientific searching, processing and analysis of information from various sources, mastery of methods of conducting pedagogical research, formation of personally significant qualities of the researcher.

This competence has not undergone any changes in the 2023 version of the ESP. The difference between this scientific program and other analyzed programs is that the investigated competence is not classified as general, but as special (specialist) competences (SC* is Special Competence).

4. *The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*, ESP «Professional Education» in specialty 015 «Professional Education», 2022:

– GC01. Ability to search, process and analyse information from educational and scientific sources in national and foreign languages.

Therefore, in the modern scientific environment, access to information is a very large resource; the skills of searching, processing and analysing information are decisive for a successful scientific career and the achievement of scientific goals. They help scientists to be efficient, innovative and competitive in the modern scientific environment.

The purpose of the article is to justify the importance and relevance of the development and optimization of the skills of information searching, processing and analysing for doctors of philosophy (PhD) in specialty 015 Professional education (by specialization) at different stages of their academic and scientific career.

Research methods

In the process of a scientific search the results of which are analysed in this article, the normative documents, scientific publications on the research problem were considered, the current educational and scientific programs of the third level of higher education, the Doctor of Philosophy (PhD) degree, in the specialty 015 Vocational education were analysed. The existing practical developments and own pedagogical experience regarding the development and optimization of the skills of information searching from various sources, processing and analysing it were summarized.

Results and their discussion

The scientific study of the influence of the ability to search, process and analyse information on the successful writing of a doctoral dissertation is part of the field of information science, education, and psychology. This topic has been studied to one degree or another by many modern scientists and researchers in

the specified fields. In particular, the following foreign scientists made a significant contribution to the study of this problem:

John Sweller studied the issues of cognitive load and thought processes that can affect students' ability to process and analyse information;

Richard Mayer studied the cognitive aspects of learning, including ways of information presentation and perception by applicants for education;

John Hattie conducted a meta-analysis of research on education and the determining factors impacting on studying, including information skills;

Carol Kuhlthau studies information processes in education and the development of information literacy;

Allison Head studies the impact of students' information behavior patterns on their academic performance;

Barbara Fister specializes in the role of libraries and information literacy in academic learning.

The work of some scientists should be considered in more detail within the framework of the investigated problem.

Dr. John Sweller is a well-known contemporary Australian psychologist who has made significant contributions to the understanding of cognitive processes in learning. One of his important contributions is the development of the theory of «cognitive load», which has a direct impact on the ability to search, process and analyse information.

John Sweller's theory of cognitive load asserts that the limited capacity of «working memory» (the part of memory where information is temporarily stored and processed) limits the possibility of generating new material and solving tasks. In other words, when working memory is overcrowded, learning becomes less efficient (Sweller, 1988). His research suggests that learning can be more effective if the material is presented to learners in a

way that minimizes the load on working memory. For example, he recommends using «problem-based learning», when learners are given the opportunity to think and analyse information actively, instead of passively receiving facts (Kirschner, Sweller & Clark, 2006).

Although John Sweller himself did not focus directly on the ability to search and analyse information, however, his research points to the importance of forms of information presentation and learning methods in order to ensure optimal loading into working memory. In other words, if students are given too much information at once, it may be more difficult for them to absorb and analyse it.

John Sweller's research has opened up new horizons in the field of learning psychology and learning methods, designed to improve learning effectiveness and improve students' ability to absorb and analyse information. They can be used in the development of strategies for training future PhDs and improving the skills of searching and analysing scientific information.

Based on the analysis of John Sweller's research, we have developed recommendations that can increase the level of information and analytical competence of students of educational and scientific programs of the third (educational and scientific) level of higher education – Doctor of Philosophy (PhD) in the specialty 015 Professional education:

- *appropriate use of information resources*: the ability to find and analyse information from various sources quickly and effectively can improve the quality of the literature review and working material for the dissertation;

- *optimization of educational methods*: John Sweller's research encourages the development of educational methods that minimize the load on students' working memory. This can be useful while preparing for the defence of a doctoral dissertation,

when it is important to optimize the process of learning and studying a large amount of information;

- *strategies for information creating and analysing*: the postgraduate's ability to choose strategies for defencing and analysing information can help to optimize time and resources when writing a dissertation. For example, using previous research and expert opinion for analysis may be more effective than reporting analysis of each source;

- *self-regulation and planning*: the ability to self-regulate, plan and organize the work process can greatly facilitate the writing of a doctoral dissertation, after which it allows postgraduates to manage their efforts and resources effectively.

Overall, John Sweller's research provide a scientific ground for understanding how information processing abilities affect learning and can be applied in the context of doctoral dissertation writing. Understanding these concepts can help postgraduates to optimize their learning process and achieve greater success in research and dissertation writing.

Dr. Richard Mayer is a well-known American researcher in the field of educational psychology, who focuses on the study of cognitive processes and learning technologies, in particular, on the impact of multimedia tools on the assimilation of information. Richard Mayer's primary research concerns multimedia learning theory and cognitive learning theory (Mayer, 2009; Clark, Mayer & Thalheimer, 2003). In particular:

- *Multimedia Learning Theory*. One of R. Mayer's major contributions is his theory of multimedia learning. He studies how the use of various multimedia elements, such as text, graphics, animation and audio, can affect the perception, assimilation and retention of information by students. The scientist developed several basic principles to follow when creating multimedia learning materials such as the principle of contiguity and the principle of separability.

– *Cognitive Theory of Multimedia Learning*. R. Mayer also investigates the cognitive processes that occur in the brain during learning through multimedia. His research is aimed at understanding what cognitive processes occur during learning, and which factors contribute or not to absorbing new material.

– *Principles of Multimedia Learning*. R. Mayer identified several key principles that can promote multimedia learning; the contrast principle, the active listener principle, and the contiguity principle were among them. In our opinion, you can use these principles to develop educational resources that will help postgraduates to learn the technology of information searching, processing and analysing. It is important to create materials that are easy to digest, logically structured and motivating for learning.

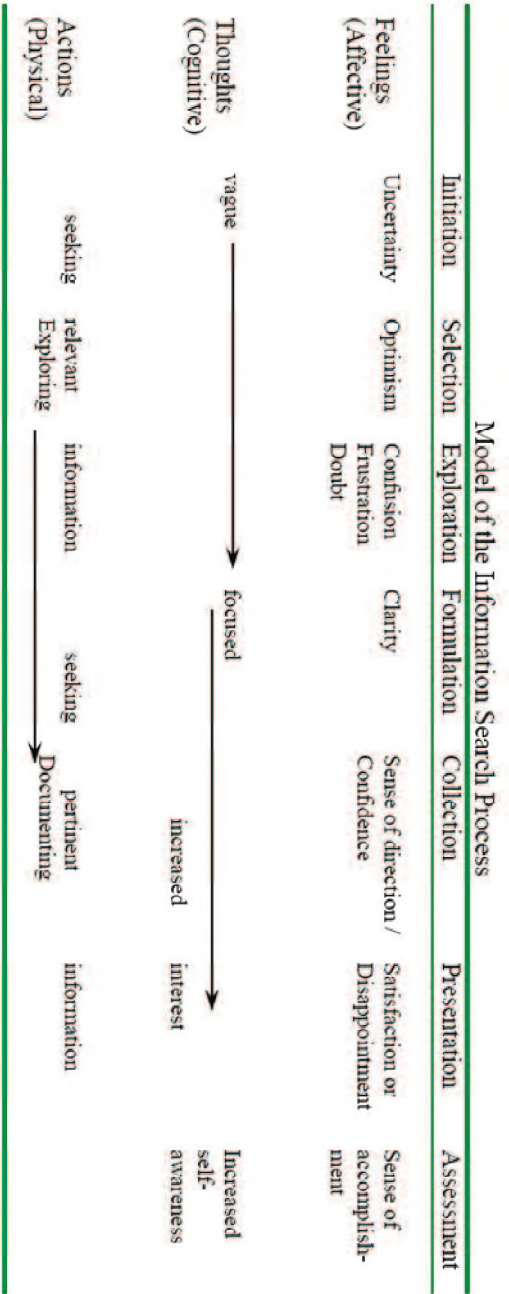
– *Impact of Technology on Learning*. R. Mayer also investigates how modern technologies, such as computers and interactive devices, can affect the learning process. He studies the effectiveness of various technologies and programs to improve the educational process.

R. Mayer's research has a significant role for understanding how people learn through multimedia and how this can be used to improve teaching methods and teaching materials. His work is aimed at optimizing the learning process and can be important for students, postgraduates, teachers and educational programs/curriculum developers. In addition, R. Mayer focuses his attention on the possibilities of global access to learning, using technology, the possibility of distance learning and global access to educational resources. This will allow postgraduate students to study anywhere and interact with other learners and sources of information from around the world.

Dr. Carol Kuhlthau is an American pedagogue, researcher and international speaker, a recognized expert in the field of information literacy and information-search processes in education. Her research focuses on the development of information literacy and how education can improve an

individual's ability to find, process, and analyse information. Her research on information literacy can be summarized in three main theses:

– *The Model of the Information Search Process (ISP)*. C. Kuhlthau developed the model that describes the process of information searching by students and other educational groups. The ISP describes the general experience of seeking information for a complex task that has a distinct beginning and end and that requires significant development and training. The model reveals the search process in which a person seeks meaning from information. From the user's perspective, the main purpose of information retrieval is to accomplish the task that initiated the search, not simply to collect information as an end in itself. It shows how individuals interact with information and helps educators and librarians to understand this process and support learners better.

Picture 1. *The Model of the Information Search Process* (Kuhlthau, 1991).

The ISP model is formulated in a holistic view of information search from the user's point of view in six stages:

1. «Initiation», when a person first becomes aware of a lack of knowledge or understanding, feelings of uncertainty, ambiguity and apprehension are common. At this stage, the seekers of education (students) understand that they have a specific need for information. This need may arise for a variety of reasons, including academic assignments, study projects, or research specifics. The seekers of education must formulate their information needs (specific requests or questions to which they want to find answers), formulate the purpose of the search (the target result the student hopes to achieve by knowing the information). A goal can be a specific task the student plans to accomplish or knowledge he/she wants to acquire. At this stage, search parameters (information sources, keywords, terms, researchers) are clarified. By initiating a search, the student starts the process of gathering information aimed at satisfying his/her needs and achieving the set goal.

2. «Selection», when a general area, topic, or problem is identified and initial uncertainty is often replaced by a short-term sense of optimism and a willingness to begin the search. At this stage, the seeker of education initiates the search for information. The student searches sources of information, including libraries, the Internet, databases, etc., and formulates search queries and strategies to find original sources of information.

3. «Exploration», when people faced with inconsistent, incompatible information, uncertainty, confusion, and doubt often increase, and they find themselves «in the gutter» of certainty. At this stage, the seeker of education analyses the results and decides whether it is necessary to expand or limit the scope of the search, looks for which source of information is most useful and which aspects he/she should study in more detail.

4. «Formulation», when a focused perspective is formed, uncertainty diminishes and confidence increases. At this stage,

the seekers of education set themselves the task of a more accurate and deep search for information. Forming the right search queries and developing effective search strategies help them to find more relevant and useful information, which leads to successful search completion. It is important to remember that at this stage the student can update his/her original goal, taking into account new knowledge and information found. The purpose of the search may become more specific or change according to the results.

5. «Collection», when information relevant to a focused prospect is gathered and uncertainty subsides with interest and involvement deepening. The seekers of education search for information using the search queries and strategies developed at the previous stage. They may use other sources, such as libraries, online resources, databases, websites, academic journals, etc., and analyse and evaluate each collected resource to determine whether the information meets their criteria for reliability, actuality, and relevance. During the collection of information, the student may find that some of the collected resources do not meet his/her needs. In this case, he/she can modify the search strategies and search queries in order to improve results.

6. «Presentation», when the search ends with a new understanding that allows a person to explain gained knowledge to others or in some other way to use the knowledge obtained. The seeker of education examines the information collected in the previous stages. This includes sources checking, content analysing and assessing its relevance to initial information needs; the student considers methods of organizing the collected information, classifies data, creates a structure for convenient access and use, highlights individual or the most relevant pieces of information for further use, prepares information for use in projects, research or assignments (this may include citations, summaries, abstracts, creating tables, diagrams or other means of

organizing information). This stage is important for the seekers of education to make the information understandable and useful for themselves and others, as well as for further use in scientific, professional or educational contexts.

– *Development of information literacy through learning in the library.*

C. Kuhlthau emphasizes the importance of developing information literacy through learning in the library. She has developed methods and programs for librarians and teachers to increase the level of information literacy among students.

– *The leading role of teachers in the development of information literacy.* C. Kuhlthau 's research points to the importance of the teacher's role in teaching students the skills of information searching, processing, and analysing it. She emphasizes that teachers must be as effective role models and support other in the development of these skills (Kuhlthau, 2008).

Taking into account C. Kuhlthau's research, it is worth improving educational and research activities as follows:

- to develop educational program on information literacy using the ISP model and other methods of the researcher;
- to provide comprehensive and systematic support to teachers and librarians, having provided them with tools and resources for the implementation of educational programs.
- to involve students in the learning process, having provided them with the opportunity to be active participants in the educational process, and to help them to understand the process of searching and analysing information, to create situations where they can use these skills in practice.

C. Kuhlthau's research provides important guidance on how to improve the information literacy of students, which in turn improves their ability to search, process, and analyse information.

The analysis of scientific research and publications showed that the ability to information searching from various sources,

processing and analyzing it is only a part of the leading competence that is necessary for a researcher/scientist, namely an informational and analytical competence. We have made an attempt to formulate the concept of «informational and analytical competence» within the scope of the conducted research. We believe that the informational and analytical competence of a graduate student (future doctor of philosophy (PhD)) is the ability and skills that allow you to effectively and systematically find, collect, process, analyze and interpret information from various sources for the purpose of conducting research, solving problems, writing scientific works and a doctoral dissertation. This competence may include the following aspects (structural elements):

- search of information: the ability to search for information in libraries, databases, scientific journals and other sources effectively, taking into account the specifics of the research topic;
- selection and assessment of information: the ability to select relevant information and assess its reliability, objectivity and scientific value;
- data processing: the information processing skills, including its organization, classification, systematization and structuring for further analysis.
- information analysis: the ability to understand, analyse and interpret information in order to highlight important aspects, patterns, trends and scientific conclusions;
- the ability to think critically: the ability to ask critical questions about information, to consider different points of view, and to distinguish well-founded from unfounded arguments;
- skills in writing scientific texts: the ability to create scientific works, including a dissertation, that have a logical structure, scientific argumentation and a high level of language proficiency;

- the effective communication and presentation of results: the ability to transfer information and scientific results in other ways, such as oral reports, presentations and publications;
- the ethics and copyright compliance: understanding ethical standards in the use of information and following copyright rules while using resources.

Informational and analytical competence is important in research work, as it allows postgraduates to work with information effectively, to develop scientific research and make significant contributions to the scientific field.

Conclusions

Therefore, the ability to search, process and analyse information from various sources is extremely important for postgraduates, especially while writing a doctoral dissertation and conducting scientific research in general, and is expressed in the need to adapt to modern requirements and develop relevant skills for achieving scientific and educational goals in the modern information environment. The importance of informational and analytical competence lies in the fact that it allows you to perform the following tasks effectively: scientific intelligence (finding and selecting relevant information helps postgraduates to determine the scientific validity of their research and find out whether similar works have been carried out before); information evaluation (the ability to evaluate information critically helps a postgraduate to determine its reliability and relevance, which are key factors in making scientific decisions); analysis and interpretation (the ability to analyse and interpret information helps a postgraduate to identify patterns and connections between various aspects of his/her research); scientific writing (scientific writing skills allow a postgraduate to create research papers and a dissertation that meet the standards of the scientific community); effective communication of results (the ability to present the research and its results clearly and convincingly helps

a postgraduate to communicate with colleagues, to obtain funding and disseminate their findings); ethical aspect (compliance with ethical standards in the use of information and in the conduct of research, an academic culture and integrity are extremely important for scientific activity).

The prospects for further research are seen in the definition of criteria, their content and levels of informational and analytical competence of post-graduates as future PhDs. After all, the development of this competence contributes to the improvement of the quality of scientific research and doctoral dissertations, allowing postgraduates to make a greater contribution to their scientific field and global science in general.

Resources

1. ОНП «Професійна освіта» за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) (2020). *Університет імені Альфреда Нобеля*. URL: https://duan.edu.ua/images/head/Science/UA/PhD_and_Postdoc_studies/015/prof_osv_2020-prog.pdf.

2. ОНП «Професійна освіта» за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) (2023). *Університет імені Альфреда Нобеля*. URL: https://duan.edu.ua/images/head/Quality_Edu/OPP_drafts/2023-2024/Final/prof_osv_2023-prog.pdf.

3. ОНП «Професійна освіта» за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) (2020). *Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди*. URL: http://smc.hnpu.edu.ua/files/Osv%D1%96tn%D1%96_programi/Osvitno_naykov_i_programu/2020/Profesiina_osvita.pdf.

4. ОНП «Професійна освіта» за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) (2023). *Харківський національний педагогічний університет імені*

Г. С. Сковороди. URL: http://smc.hnpu.edu.ua/files/Osv%D1%96tn%D1%96_programi/Osvitno_naykovi_programu/2023/Profesiina_osvita.pdf.

5. ОНП «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) (2021). *Мукачівський державний університет* URL: https://msu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/%D0%9E%D0%9D%D0%9F_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82-21-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80-%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%97.pdf.

6. ОНП «Професійна освіта» із спеціальності 015 «Професійна освіта» (2022). *Національний університет біоресурсів і природокористування України* URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u356/onp_2022.pdf.

7. Paul A. Kirschner, John Sweller & Richard E. Clark (2006). Why Minimal Guidance During Instruction Does Not Work: An Analysis of the Failure of Constructivist, Discovery, Problem-Based, Experiential, and Inquiry-Based Teaching. *Educational Psychologist*, 41:2, 75-86, DOI: https://doi.org/10.1207/s15326985ep4102_1.

8. John Sweller (1988). Cognitive Load During Problem Solving: Effects on Learning. *Cognitive Science*, 12(2), 257-285, DOI: https://doi.org/10.1207/s15516709cog1202_4.

9. Richard E. Mayer (2009). *Multimedia Learning*. University of California, Santa Barbara. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511811678>

10. Ruth C. Clark, Richard E. Mayer & Will Thalheimer (2003). E-learning and the science of instruction: Proven guidelines for consumers and designers of multimedia learning.

Performance Improvement, 42(5), 41-43. DOI: <https://doi.org/10.1002/pfi.4930420510>.

11. Carol C. Kuhlthau (2008). From Information to Meaning: Confronting Challenges of the Twenty-first Century. *Libri*, 58(2), 66-73. DOI: <https://doi.org/10.1515/libr.2008.008>.

12. Carol C. Kuhlthau (1991). Inside the search process: Information seeking from the user's perspective. *Journal of the American Society for Information Science*, 42(5), 361-371. DOI: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4571\(199106\)42:5<361::AID-ASI6>3.0.CO;2-%23](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4571(199106)42:5<361::AID-ASI6>3.0.CO;2-%23).

Басюк Л.В., Доброскок І.І.

Розвиток та оптимізація навичок пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел у підготовці майбутніх докторів філософії (PhD): від освітніх вимог до наукового вдосконалення

Анотація

Дослідження присвячено питанню розвитку та оптимізації навичок пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел у підготовці майбутніх докторів філософії (PhD). **Мета статті** полягає в обґрунтуванні важливості та актуальності розвитку та оптимізації навичок пошуку, обробки та аналізу інформації для докторів філософії (PhD) спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) на різних етапах їхньої академічної та наукової кар'єри. **Методи.** Для досягнення мети автори використали такі методи: аналіз, синтез нормативних та науково-педагогічних джерел, узагальнення, спостереження, власний науково-педагогічний досвід. **Результати.** Доведено актуальність проблеми розвитку та оптимізації навичок пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел у підготовці майбутніх докторів філософії (PhD). Проаналізовано сучасні дослідження в галузі психології та педагогіки (Джон Суеллер – вивчення когнітивного навантаження та процесів мислення, на здатність студентів обробляти та аналізувати інформацію; Річард Майєр – дослідження

когнітивних аспектів навчання, включаючи способи представлення інформації та її сприйняття здобувачами освіти; Керол Кульгау – інформаційні процеси в освіті та розвиток інформаційної грамотності). Акцентовано увагу на можливостях дослідження аналізованої теми через призму моделі процесу пошуку інформації (Information Search Process, ISP) Керол Кульгау. Визначено, сутність поняття *«інформаційно-аналітична компетентність аспіранта* (майбутнього доктора філософії (PhD))» **Висновки.** Зазначається, що важливість інформаційно-аналітичної компетентності полягає в тому, що вона дозволяє ефективно виконувати науково-дослідні завдання: наукова розвідка (знаходити та відбирати релевантну інформацію допомагає аспірантові визначити наукову обґрунтованість свого дослідження та розвідати, чи були схожі роботи раніше проведені); оцінка інформації (вміння критично оцінювати інформацію допомагає аспірантові визначити її достовірність та актуальність, що є ключовими факторами при прийнятті наукових рішень; аналіз та інтерпретація (здатність до аналізу та інтерпретації інформації допомагає аспіранту виявити закономірності та зв'язки між різними аспектами його дослідження); наукове письмо (навички наукового письма дозволяють аспірантові створювати наукові роботи та дисертацію, які відповідають стандартам наукової спільноти); ефективна комунікація результатів (здатність чітко та переконливо представляти свої дослідження і результати допомагає аспіранту спілкуватися з колегами, отримувати фінансування та розповсюджувати свої відкриття); етичний аспект (дотримання етичних стандартів у використанні інформації та в проведенні досліджень, академічна культура та доброчесність є надзвичайно важливим для наукової діяльності). Перспективами подальших досліджень визначено розробку критеріїв, їх змісту та рівнів сформованості інформаційно-аналітичної компетентності аспірантів – майбутніх докторів філософії.

Ключові слова: доктор філософії (PhD), здатність, інформаційно-аналітична компетентність, компетентність, ОНП «Професійна освіта».

UDC 378.016:331.45]-044.247

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-52-64>

Integration Possibilities of Occupational Safety and Health Disciplines in the Vocational Education System

Mark Vaintraub

Doctor of Sciences in Pedagogy (DSc), Professor,
Professor of the Department of Theory and Methods of Vocational
Training Hryhori Skovoroda University in Pereiaslav,
✉ 30, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav, Kyiv Region, Ukraine, 08401
E-mail: vainmark2014@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2701-7094

Інтеграційні можливості дисциплін з охорони праці в системі професійної освіти

Марк Абрамович Вайнтрауб

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики професійної підготовки,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Abstract

The article is devoted to the problem of integration possibilities of occupational safety and health disciplines in the professional education system. **The purpose of the article** is to justify the integration possibilities in the creation of disciplines on occupational safety and health in the system of professional

education. In the research process, general scientific and pedagogical **research methods** were used: theoretical: analysis; synthesis; classification, systematization, generalization. **Results.** The relevance and necessity of developing the integration of occupational safety disciplines during the training of specialists in the professional education system is substantiated. If the disciplines considered during the professional training of vocational training teachers in the field of occupational safety and health (OSH) have similar and complementary topics in terms of content, then the integration of such disciplines allows for faster and deeper assimilation, shortening of the training period.

Concepts and content of various topics of integrated disciplines should be considered in a system, the result of which should be the formation of general, special, and integrated competencies in accordance with the standard, educational-professional, and work program. The purpose of interdisciplinary connections during the study of integrated disciplines is to influence the successful achievement of the goal of training, development and education of future teachers, a deep understanding of the educational material in the field of occupational health and safety. The integration of various topics of the disciplines complements the educational material from various points of view on the considered relevant problematic issues, leads to a comprehensive program and research methodology. Such a program will provide an opportunity to undergo professional training of a future specialist capable of solving production problems at the border of various fields of science and technology. The theoretical significance of integrated occupational safety and health disciplines, interdisciplinary connections between the topics of these disciplines during the professional training of future vocational education teachers of the master's degree (professional direction): 015 Professional education (Occupational safety and health) were analyzed. **Conclusions.** The construction of some topics of integrated disciplines «Occupational safety and health in the industry. Civil

protection», «Fundamentals of labor protection. Life safety», «Metrological analysis and certification of measuring equipment. Unity of measurement», «Fundamentals of engineering and pedagogical creativity» was considered. The use of the above-mentioned integrated disciplines together with the corresponding interdisciplinary connections makes it possible to expand and deepen the content of the educational material, to consider some content issues with deepening and repetition for better consolidation and comprehensibility. The practical significance of this work lies in the fact that the developed and applied in the educational process of the institution of higher education integrated disciplines on occupational safety for vocational training specialists, which can be used when teaching them in vocational and technical educational institutions, colleges and institutions of higher education.

Key words: integration, discipline, occupational safety and health, teacher, vocational training specialist, higher education.

References

1. Vaintraub, M. A. (2020). Suchasni pidkhody do formuvannia kultury bezpeky profesiinoi diialnosti u maibutnikh fakhivtsiv z okhorony pratsi. [Modern Approaches to the Formation of a Professional Safety Culture in Future Labor Protection Specialists]. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Profesiina osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii: zb. nauk. Prats. – Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*, 12, 28. [in Ukrainian].
2. Vaintpaub, M. A. (2020). Otsiniuvannia efektyvnosti rozvytku okhorony pratsi v systemi universytetskoï osvity [Evaluation of the effectiveness of the development of labor protection in the system of university education]. *Naukovi zapysky Serii: Pedahohichni nauky – Scientific notes. Series: Pedagogical sciences*, 186, 19– 23 [in Ukrainian].
3. Vaintraub, M. A. (2022). Formuvannia pedahohichnoi kultury u maibutnikh pedahohiv profesiinoho navchania u

zakladakh vyshchoi osvity [Formation of pedagogical culture in future teachers of professional education in institutions of higher education]. Naukovyi visnyk Lotnoi akademii. Seriya: Pedagogichni nauky. Zb.nauk. prats – Scientific Bulletin of the Summer Academy. Series: Pedagogical sciences, 12, 11–16 [in Ukrainian].

4. Communication from the Commission: Making a European Area of Lifelong Learning a Reality COM. 678 final. Retrieved from <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0678:FIN:EN:PDF>

5. The Success of the Lisbon Strategy Hinges on Urgent Reforms. Retrieved from http://viaa.gov.lv/files/free/50/750/5_jir_council_final.pdf.

Вступ

Процес інтеграції української освіти в європейський освітній простір зумовлює необхідність критичного осмислення та обґрунтування підходів до оновлення системи підготовки викладачів, зокрема фахівців професійної освіти. Проблема забезпечення безпеки людини завжди була актуальною і загострилася в період війни. Інтегровані дисципліни з охорони праці, зокрема, «Охорона праці в галузі. Цивільний захист», «Основи охорони праці. Безпека життєдіяльності», «Метрологічний аналіз та атестація вимірювальної техніки. Єдність вимірювання», «Основи інженерно-педагогічної творчості» тощо сьогодні знаходяться в рейтингу найвищої значущості з огляду на воєнний стан в Україні, воєнно-політичний виклик загрози для України та всього людства.

В умовах реформування вищої освіти виникає протиріччя між реальним рівнем освіти студентів і формальними показниками їх успішності. Необхідна розробка нових методів і підходів, яка дозволить підвищити якість знань і мінімізувати час для успішного засвоєння навчальних програм згідно професійного стандарту,

стандарту вищої освіти, освітньо-професійної програми та інших нормативних документів.

Ситуація у сфері безпеки, що складається під впливом багатьох складнодинамічних процесів, посилилась ще антропогенним навантаженням навколишнього середовища завдяки пандемії, що супроводжується виникненням нових ризиків та загроз для людей. Тому питання безпеки життя та здоров'я людей розглядається як пріоритетне у контексті забезпечення сталого розвитку держави та суспільства в цілому» (Вайнтрауб, 2020а).

Проблема сучасної підготовки фахівців професійного навчання, зокрема з охорони праці, неодноразово була предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як Г. Г. Гогіташвілі, Є. Т. Карчевські, В. М. Лапін, В. П. Корчагіна, В. Л. Нарожна, К. В. Чернова, Ш. К. Вахітова та багато інших.

Завдання охорони праці – забезпечення безпечних, нешкідливих і сприятливих умов праці через вирішення багатьох складних завдань. На жаль, сьогодні стан охорони праці в Україні не можна визнати задовільним. Про це свідчить високий рівень травматизму в багатьох сферах життя та виробництва.

Ось чому важливою є розробка нових інтеграційних можливостей дисциплін з охорони праці в системі професійної освіти, що дає можливість покращити рівень професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання.

Метою статті є обґрунтування інтеграційних можливостей при створенні дисциплін у професійній підготовці майбутніх фахівців з охорони праці в системі професійної освіти.

Матеріал і методи дослідження

У процесі дослідження було використано загальнонаукові й педагогічні методи дослідження:

теоретичні: аналіз (порівняльний, системний, аналітико-синтетичний, індуктивний, дедуктивний) – для обґрунтування змісту професійної підготовки майбутніх фахівців професійного навчання та підходів при створенні інтегрованих дисциплін; *синтез* (загальнонауковий, міжгалузевий, міжпредметний) – для обґрунтування єдності взаємопов'язаних і схожих за змістом тем в інтегрованих дисциплінах на різних етапах професійної підготовки, формулювання висновку; *класифікація, систематизація, узагальнення* – з метою формування змістових узагальнень теоретичного матеріалу, визначення концептуальних положень..

Результати та їх обговорення

Якщо дисципліни, що розглядаються під час професійної підготовки фахівців професійного навчання в галузі охорони праці, мають схожі і доповнюючі за змістом відповідні теми, то інтеграція таких дисциплін дозволяє швидше і глибше засвоїти їх, скоротити термін навчання.

Поняття, зміст різних тем інтегрованих дисциплін повинні розглядатись в системі, результатом засвоєння якої має бути сформовані загальні, спеціальні, а також інтегровані компетентності відповідно до стандарту, освітньо-професійної та робочої програми.

Мета міжпредметних зв'язків під час вивчення інтегрованих дисциплін полягає у впливі на успішне досягнення цілей навчання, розвитку та виховання майбутніх педагогів, глибоке розуміння навчального матеріалу в галузі охорони праці.

Інтеграція різних тем дисциплін доповнює навчальний матеріал з різних точок зору на розглянуті відповідні проблемні питання, виводять на комплексну програму та методику дослідження. Така програма надасть можливість вийти на професійну підготовку майбутніх фахівців, здатних вирішувати проблемні питання виробництва на межі різних галузей науки та техніки. Ось чому в змісті навчання

необхідно передбачати реалізацію міжпредметних зв'язків, щоб забезпечити більш якісну і цілісну підготовку майбутнього фахівця професійного навчання. Це дає можливість забезпечити випереджувальну професійну підготовку, наступність і взаємозв'язок усіх видів і рівнів професійної освіти (Вайнтрауб, 2020b; Вайнтрауб, 2022).

Законом України про освіту визначено за ст.55, що педагогічні та науково-педагогічні працівники мають право на вільний вибір форм, методів, засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи. Тому особливо важливим є реалізація формування цілісного світогляду пізнання, зокрема, студентами – майбутніми викладачами професійного навчання в галузі охорони праці, що завершують магістерський ступень.

Досвід роботи в університеті Григорія Сковороди в Переяславі під час професійної підготовки майбутніх педагогів пофесійного навчання показав на необхідність змін навчально-виховного процесу, його науково-методичного забезпечення у зв'язку з переосмисленням ситуації в освітньому просторі безпеки життєдіяльності, на виробництві. Згідно з цим у студентів має бути сформована сучасна загальна взаємопов'язана система безпеки.

Так, під час викладання матеріалу згідно робочого навчального плану важливо правильно поставити ціль, визначити які мають бути сформовані компетентності, задачі відповідних тем дисципліни, міжпредметні зв'язки.

Як показала практика, зокрема робота з магістрами та бакалаврами з охорони праці, на кафедрі терії та методики професійної підготовки під час професійної підготовки вкрай важко обійтися без діагностики. Педагогічна діагностика дозволяє виявити умови, в яких буде здійснюватись успішно професійна підготовка. Під час діагностики викладачами кафедри вивчалась інформація про можливості студентів денної чи заочної форми навчання, рівень їхньої загальної та спеціальної підготовки тощо. Після цього раніше поставлені

завдання професійної підготовки коригувались за результатами вивчення діагностики з відповідно реальними можливостями. Для успішного і поглибленого вивчення навчального матеріалу, в тому числі на лекціях, практичних і лабораторних заняттях, педагогічній практиці, викладачі кафедри використовують міжпредметні зв'язки. Але це використання має епізодичний характер і не може розв'язати проблему вивчення дисципліни в системі інших дисциплін, розглядаючи різні поняття і теми з різних боків, різні взаємозв'язки. Найбільш ефективним рішенням цієї проблеми виявилась інтеграція декількох тем в блоки, двох або трьох дисциплін. Згідно з цим на кафедрі терії та методики професійної підготовки впроваджені інтегровані дисципліни: «Охорона праці в галузі. Цивільний захист», «Основи охорони праці. Безпека життєдіяльності», «Метрологічний аналіз та атестація вимірювальної техніки. Єдність вимірювання», «Основи інженерно-педагогічної творчості» тощо. Завдяки інтеграції зменшилась кількість дисциплін, навчальний матеріал виявився більш широким за змістом з мінімальним часом на його опанування. Як показує досвід, використання вищевказаних інтегрованих дисциплін дає можливість розширити та поглибити зміст навчального матеріала, розглядати деякі питання цього змісту з повторенням – краще його закріпити, зрозуміти і запам'ятати.

Розглянемо побудову деяких тем вищевказаних інтегрованих дисциплін.

*Метрологічний аналіз та атестація вимірювальної
техніки. Єдність вимірювання*

Ця інтегрована дисципліна поєднує дві дисципліни: «Метрологічний аналіз та атестація вимірювальної техніки» і «Єдність вимірювання». Розглядаючи теми, що стосуються основ метрологічного аналізу та атестації вимірювальної техніки, не обійтись без пояснення щодо властивостей

засобів вимірювання, вимірювання фізичних величин, методів й обробки результатів вимірювання та інших питань, що стосується окремої дисципліни «Єдність вимірювання». Теми, що пов'язані з електромеханічними вимірювальними приладами, зокрема з такими засобами вимірювальної техніки, як омметр, вольтметр, амперметр, секундомір, термометр, теж стосуються обох дисциплін. Аналогічно розглядається навчальний матеріал щодо електронних вимірювальних приладів, засобів вимірювальної електронної техніки, зокрема прецезійного цифрового термометру, цифрового люксметру, цифрового гігрометру, приладу вимірювання енерговитрат тощо. Як показала практика викладання вищевказаної інтегрованої дисципліни, поєднання тем поглиблює навчальний матеріал і зменшує час на його опанування.

Основи інженерно-педагогічної творчості

Поєднання інженерного і педагогічного напрямів вимагає від викладача розгляд законів і принципів технічної й педагогічної творчості, методів пошуку розв'язання творчих технічних і педагогічних задач, моделювання та конструювання технічних і педагогічних об'єктів. Розглядати взаємопов'язані зі спільними та відмінними рисами інженерну та педагогічну творчість допомагають міжпредметні зв'язки, що охоплюють дисципліни «Педагогіка», «Історія науки і техніки», «Основи технічної творчості», «Вища математика» тощо.

Охорона праці в галузі. Цивільний захист

При розгляданні теми щодо організації роботи з охорони праці, безпеки праці у навчальних закладах та виробництві з охорони праці в галузі, слід доповнити тему цивільним захистом населення і територій в надзвичайних ситуаціях, що є складовою безпеки держави. Теми, що пов'язані із безпекою праці, пожежною безпекою та електробезпекою в закладах освіти та виробництві краще

пояснювати, побудувавши відповідний навчальний матеріал з тематичним матеріалом щодо організації та планування заходів з питань цивільного захисту.

Гігієна праці та виробнича санітарія, медичні огляди, запобігання дитячого дорожньо-транспортного травматизму більш глибоко сприймаються при доповненні матеріалів щодо забезпечення заходів і дій в межах єдиної системи цивільного захисту, плану дій в режимах повсякденної діяльності, підвищеної готовності, надзвичайної ситуації, надзвичайного стану.

Основи охорони праці. Безпека життєдіяльності

Для побудови цієї інтегрованої дисципліни на думку автора, слід будувати деякі теми наступним чином.

Так, теми, що пов'язані з правовими, організаційними та конституційними основами безпеки життєдіяльності, Законодавством України з питань забезпечення безпеки життєдіяльності бажано поєднати з основними джерелами законодавства про охорону праці та положеннями Закону України про охорону праці. Основні поняття про безпеку життєдіяльності людини та суспільства (принципи безпеки, ергономічні принципи безпеки, небезпечні та шкідливі фактори, класифікація та аналіз небезпек, їх кількісна оцінка) більш глибоко розглядається з такими питаннями з охорони праці, як безпека технологічних процесів та обладнання (безпечність технологічного процесу і устаткування, безпека автоматизованих і роботизованих виробництв, безпека при вантажно-розвантажувальних роботах, при експлуатації систем під тиском) тощо.

Тема, що включає питання надзвичайних ситуацій, зокрема антропогенні небезпеки, техногенні аварії та катастрофи, природні небезпеки, безпека населення в надзвичайній ситуації, забезпечення безпеки життєдіяльності в різних умовах надзвичайного стану, під час війни тощо

більш глибоко розглядається при включенні питань з охорони праці (оздоровлення повітряного середовища, захист від шуму, вібрації, ультразвуку та випромінювання, виробниче освітлення, пожежна безпека тощо).

Висновки

Проаналізовано необхідність критичного осмислення та обґрунтування підходів до оновлення системи підготовки викладачів, зокрема фахівців професійного навчання. Обґрунтовано значущість інтегрованих дисциплін, що розглядаються під час професійної підготовки педагогів професійного навчання в галузі охорони праці, мають схожі і доповнюючі за змістом відповідні теми. Розглянуто побудову деяких тем інтегрованих дисциплін «Охорона праці в галузі. Цивільний захист», «Основи охорони праці. Безпека життєдіяльності», «Метрологічний аналіз та атестація вимірювальної техніки. Єдність вимірювання», «Основи інженерно-педагогічної творчості». Використання вищевказаних інтегрованих дисциплін разом з відповідними міжпредметними зв'язками дає можливість розширити та поглибити зміст навчального матеріалу, розглядати деякі питання змісту з поглибленням та повторенням для кращого його закріплення й зрозумілості. Подальші дослідження буде присвячено удосконаленню змісту професійної підготовки фахівців професійного навчання в Україні та за кордоном.

Література

1. Вайнтрауб М. А. Сучасні підходи до формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх фахівців з охорони праці. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2020. Вип. 12. С.28.
2. Вайнтрауб М. А. Оцінювання ефективності розвитку охорони праці в системі університетської освіти. *Наукові записки Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка*, 2020. Вип. 186. С. 19– 23.

3. Вайнтрауб М. А. Формування педагогічної культури у майбутніх педагогів професійного навчання у закладах вищої освіти. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки*, 2022. Вип. 12. С. 11–16.

4. Communication from the Commission: Making a European Area of Lifelong Learning a Reality COM. 678 final. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0678:FIN:EN:PDF> (Accessed 21 May 2018).

5. The Success of the Lisbon Strategy Hinges on Urgent Reforms. URL: http://viaa.gov.lv/files/free/50/750/5_jir_council_final.pdf (Accessed 04 May 2019).

Вайнтрауб М. А.

Інтеграційні можливості дисциплін з охорони праці в системі професійної освіти

Анотація

Стаття присвячена проблемі інтеграційних можливостей дисциплін з охорони праці в системі професійної освіти. Обґрунтовано актуальність і необхідність розвивати інтеграцію дисциплін з охорони праці під час підготовки фахівців в системі професійної освіти.

Проаналізовано теретичну значущість інтегрованих дисциплін з охорони праці, міжпредметні зв'язки між темами цих дисциплін під час професійної підготовки майбутніх педагогів професійної освіти освітнього ступеня: магістр за спеціальністю (професійне спрямування): 015 Професійна освіта (Охорона праці). Розглянуто побудову деяких тем інтегрованих дисциплін «Охорона праці в галузі. Цивільний захист», «Основи охорони праці. Безпека життєдіяльності», «Метрологічний аналіз та атестація вимірювальної техніки. Єдність вимірювання», «Основи інженерно-педагогічної творчості». Використання вищевказаних

інтегрованих дисциплін разом з відповідними міжпредметними зв'язками дає можливість розширити та поглибити зміст навчального матеріалу, розглядати деякі питання змісту з поглибленням та повторенням для кращого його закріплення й зрозумілості.

Практична значимість цієї роботи полягає в тому, що в розроблених й застосованих в навчально-виховному процесі закладу вищої освіти інтегровані дисципліни з охорони праці для фахівців професійного навчання, що можуть бути використані при викладанні їх в професійно-технічних навчальних закладах, коледжах та закладах вищої освіти.

Ключові слова: інтеграція, дисципліна, охорона праці, педагог, фахівець професійного навчання, вища освіта.

UDC 378:316.422

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-65-78>

The role of HEIs of Ukraine in the Implementation of Social Innovations

Olena Vovchenko

Doctor of Philosophy in Economics (PhD), researcher officer,
Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential and Science
History Studies of the NAS of Ukraine,

✉ 60, Taras Shevchenko Blvd., Kyiv, Ukraine, 01032

E-mail: lena_vovchenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2609-3471>

Роль ЗВО України у впровадженні соціальних інновацій

Олена Владиславівна Вовченко

к.е.н., науковий співробітник,

ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та
історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України»

✉ бульвар Тараса Шевченка, 60, Київ, Україна, 01032

Abstract

The study is devoted to the analysis of university forms of social innovation, necessary during the war and for the post-war reconstruction of Ukraine. **Methods.** In the process of research the methods of theoretical search, historical, abstract-logical, comparative and descriptive were used. **Results.** An assessment of possible forms of development of social innovations on the basis of higher education institutions (HEIs) of Ukraine, namely

social entrepreneurship, outreach activities of universities, and socially oriented models of education is given. An analysis of the rating higher education institutions of Ukraine regarding the implementation of social innovations in the scientific and educational process is carried out. Examples of the implementation of socially oriented learning outcomes that provide war-related societal demands are presented. Scientific and methodical recommendations for higher education institutions on improving the quality of the scientific and educational process with the help of social innovations during the post-war reconstruction of Ukraine have been developed.

Conclusions. The results of the study demonstrate the increasing role of the HEIs in the implementation of social innovations as a method of post-war reconstruction of Ukraine and establishment of partnership relations with external participants, including at the international arena.

Key words: higher education institution, social innovation, socially oriented education, recommendations, post-war reconstruction of Ukraine.

References

1. Abreu, M., Demirel, P., Grinevich, V., Karataş-Özkan, M. (2016). Entrepreneurial practices in research-intensive and teaching-led universities. *Small Business Economics*, 47, 695–717.
2. Berkeley SkyDeck. (2023). Retrieved from URL <https://skydeck.berkeley.edu/>
3. Cruz, P. (2018). *Social Innovation and Higher Education in the BRICS (1): a background overview*. BRICS Policy Center.
4. Durkheim, E. (1933). *The division of labor*. Trans. G. Simpson. Macmillan: New York.
5. Durkheim, E., E. Durkheim, F. Sociologue, E. Durkheim, E. Durkheim and F. (1960). *Sociologist*. De la division du travail social, Presses universitaires de France.

6. Etzkowitz, H. (2003). Research groups as ‘quasi-firms’: the invention of the entrepreneurial university. *Research Policy*, 32 (1), 109–121. DOI 10.1016/S0048-7333(02)00009-4
7. Lebish M. (2018). STU Wins Ashoka Award for Innovation in Higher Education. Retrieved from URL <https://www.stu.edu/news/stu-wins-ashoka-award-for-innovation-in-higher-education/>
8. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2023). Retrieved from URL <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnicna-osvita/reforma-profesijnoyi-osviti/derzhavno-privatne-partnerstvo-ta-dualna-osvita/dualna-osvita>
9. MIT delta v. (2023). Retrieved from URL <https://entrepreneurship.mit.edu/accelerator/program/>
10. Momot, N. (2022). Development of the educational process in war-time through dual education. *Scientific Notes of «KROK» University*, 3(67), 103–113. DOI 0.31732/2663-2209-2022-67-103-113
11. Moulaert, F., MacCallum, D., Hillier, J., Haddock, S. V. (2009). *Social Innovation and Territorial Development*. England; Ashgate Publishing Limited.
12. Mulgan, G., Tucker, S., Rushanara, A., Sanders, B. (2007). *Social Innovation, What It Is, Why It Matters, and How it Can Be Accelerated*. London: The Young Foundation. Retrieved from URL <https://youngfoundation.b-cdn.net/wp-content/uploads/2012/10/Social-Innovation-what-it-is-why-it-matters-how-it-can-be-accelerated-March-2007.pdf?x55643>
13. Murray, R., Caulier-Grice, J., Mulgan, G. (2010). *The Open Book Of Social Innovation*. Retrieved from URL <https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/The-Open-Book-of-Social-Innovationg.pdf>
14. OECD. (2009). Retrieved from URL <https://www.oecd.org/fr/cfe/leed/forum-social-innovations.htm>
15. OECD. (2011). Retrieved from URL <https://www.oecd.org/cfe/leed/social-economy/social-entrepreneurship.htm>
16. Phills, J., Deiglmeier, K., Miller, D. T. (2008). *Rediscovering Social Innovation*. Stanford Social Innovation

Review. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/242511521_Rediscovering_Social_Innovation

17. Rothaermel, F.T., Agung, S.D., Jiang, L. (2007). University entrepreneurship: a taxonomy of the literature. *Industrial and Corporate Change*, 16 (4), 691–791. DOI 10.1093/icc/dtm023

18. The Young Foundation. (2012). Retrieved from URL <https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/12/TEPSIE.D1.1.Report.DefiningSocialInnovation.Part-1-defining-social-innovation.pdf>

19. Trencher, G., Yarime, M., McCormick, K.B., Doll, C.N.H., Kraines, S.B. (2014). Beyond the third mission: exploring the emerging university function of co-creation for sustainability. *Science and Public Policy*, 41 (2), 151-179. DOI 10.1093/scipol/sct044

20. Urdari, C., Farcas, T., Tiron Tudor, A. (2017) Assessing the legitimacy of HEIs' contributions to society: the perspective of international rankings. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, 8 (2), 191–215. DOI 10.1108/SAMPJ-12-2015-0108

21. Weber, M. (1930). *The Protestant ethic and the spirit of capitalism*. Allen and Unwin.

22. Westley, F., & Antadze, N. (2010). Making a difference: Strategies for scaling social innovation for greater impact. *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, 15(2), Article 2.

23. Yatsun, O. M. (2018). Higher Education As An Agent Of Social Innovation. Retrieved from URL <http://protedu.org/profspilka.kiev.ua-publikacii-novyny-4834-vischa-osvta-yak-agent-soclnih-nnovacy-html>

Introduction

The concept of social innovations is relatively not new, since even in the studies of M. Weber (Weber, 1930) and D. E. Durkheim (Durkheim, 1933; Durkheim et al., 1960) drew attention to the role of social innovations in the process of establishing public order, especially in periods of social and

technological changes. Initially, researchers considered social innovation only in the context of work organization, but later their ideas began to be presented in a much broader context. Today, social innovations are gaining significant popularity, especially in European countries, as a tool to combat the biggest social problems, such as: major economic crises; consequences of the COVID-19 pandemic; problems related to armed conflicts and wars, etc. This is confirmed by the Sustainable Development Goals adopted by the United Nations in 2015 (Global Goals) as a universal call to action to reduce poverty, protect the planet and ensure that by 2030 all people live in peace and prosperity. The SGD 1 is poverty reduction: by 2030, EU countries are expected to make significant progress in poverty reduction and social inclusion, ensuring access to quality social protection (medicine, education, housing and social services) for the entire population. To achieve this complex goal, most researchers prefer the participation of public organizations and social entrepreneurs, while the role of universities in this process is little studied and poorly represented in the scientific literature.

The question of how universities can contribute to social innovation is considered within the framework of the concept of the «third mission of universities» (Abreu et al., 2016; Urdari et al., 2017). This concept encourages universities to cooperate with the authorities, public organizations, enterprises and social institutions in the creation and implementation of joint social, economic and cultural initiatives aimed at the development of the regions where they work. Such cooperation takes place through the transfer of knowledge and technologies to industry and society as a whole. The concept of the «third mission» can be interpreted both in a narrow and in a broad sense. In a narrow sense, it is the transfer of knowledge and technologies (Trencher et al., 2014) (entrepreneurial university, the «triple spiral» model), and in a broad sense, it is a wide range of activities of higher education institutions aimed at the development of entrepreneurial skills, innovations, social well-being and the

formation of human capital, as well as, it concerns the development of science and society through various forms of communication and social interaction (Etzkowitz, 2003; Rothaermel et al., 2007). In the context of this concept, the main task is formed: the departure of universities from their traditional self-goals in the form of teaching and scientific research. Instead, universities should deal with industrial tasks and social needs.

The appearance of a large number of social problems in Ukraine is connected with Russia's military aggression against our country. In the conditions of the war, there is an understanding that all spheres must direct their activities to the reconstruction of Ukraine and rationally use all possible resources to overcome the consequences of the war. In this matter, educational institutions should not become an exception, but on the contrary, taking into account their main task – the preparation of human capital, already in student classrooms, not only transfer knowledge and prepare graduates, but also create economic and social value by transferring technology and commercializing the results of education to the authorities, business, society.

Materials and Methods

In the process of research, the methods of theoretical search, historical, abstract-logical, comparative and descriptive were used. The source base of the research was made up of domestic and foreign publications, statistical data of international organizations.

Results and Discussion

The scientific community singles out a number of approaches to the interpretation of social innovations depending on the form of their manifestation (Table 1). Summarizing all the definitions of the concept, we can say that social innovation is a tool for finding a new solution to social problems, which differs from existing ones in its efficiency, stability, inclusiveness and value for society.

Table 1. Approaches to defining the concept of «social innovation»

Approaches	Definitions
A pragmatic approach	Social innovation as «innovative activities and services that are motivated by the goal of meeting a social need and that are predominantly developed and diffused through organizations whose primary purposes are social» (Mulgan et al., 2007).
A systemic approach	Social innovation as a «complex process through which new products, processes or programs are introduced, leading to a deep change in daily routines, resources' streams, power relations or values within the system affected by the innovation» (Westley, 2010).
A managerial stance	Social innovation as a «new solution to a social problem which is more effective, efficient, sustainable or fairer compared to existing solutions, and which generates value primarily for society instead of single individuals or organizations» (Phills et al., 2008).
A critical approach	Social innovation is conceived as a process of “empowerment and political mobilization” targeting a bottom-up transformation of the functioning of a social system, in terms of stakeholders and in terms of distribution of material and immaterial resources (Moulaert et al., 2009).
An economic approach	Social innovation defined as «conceptual, process or product change, organizational change and changes in financing, and new relationships with stakeholders and territories» (OECD, 2009).
A comparative approach	Social innovation perceived as being «distinctive both in its outcomes and in its relationships, in the new forms of cooperation and collaboration that it brings. As a result, the processes, metrics, models and methods used in innovation in the commercial or technological fields, for example, are not always directly transferable to the social economy» (Murray et al., 2010).
An universal approach	Social innovations are defined as «new solutions (products, services, models, markets, processes etc.) that simultaneously meet a social need (more effectively than existing solutions) and lead to new or improved capabilities and relationships and better use of assets and resources. In other words, social innovations are both good for society and enhance society's capacity to act.» (The Young Foundation, 2012).

Source: summarized by the author.

One of the most common forms of social innovation is social entrepreneurship. This is any private activity carried out in the public interest, organized in accordance with a business strategy, the main goal of which is not profit maximization, but the achievement of certain economic and social goals, and which is capable of bringing innovative solutions to the problems of social isolation and unemployment (OECD, 2011). This is what makes social entrepreneurship the most interesting and inspiring business movement in the world, which contains a number of

advantages for professors and teaching staff, students and educational institutions themselves. First of all, HEIs serves as a tool for interaction with external institutions – relevant companies, charities and non-governmental organizations, etc. for conducting potential research. At the same time, work with social enterprises is designed to increase the level of public awareness of the educational institution and increase its reputation. Second, social entrepreneurship improves the student experience because it promotes greater employability, teaches to be socially responsible citizens, and has direct educational benefits. In addition, interaction with social business improves students' understanding of the positive consequences it can have for solving problems of social justice and human well-being. Thirdly, it is an alternative income generation. Instead of the «commercial» route, a social enterprise offers an alternative way of generating income for reinvestment in research activities. Support of social entrepreneurs in institutions of higher education also contributes to a positive image of the institution in the region (Yatsun, 2018).

One of the first ways universities got involved in social entrepreneurship was through the creation of student business incubators. Today, this method remains relevant, for example, the Berkeley SkyDeck Foundation (University of California, Berkeley) offers up to \$100,000 for six-month projects related to artificial intelligence and medicine (Berkeley SkyDeck, 2023). Also, a vivid example is the Massachusetts Institute of Technology (MIT)'s *delta v* is an educational startup accelerator for student entrepreneurs to build viable, sustainable businesses (MIT *delta v*, 2023). The graduates of this incubator are Embr Labs, which is creating wearable heating and cooling technology, W8X, which is bringing strength training enabled by robotics to your home, and Synaps, which runs digital outdoor ads.

Many universities in the world, supporting the movement of social entrepreneurship, had to take on many new challenges, including outreach functions (Outreach Projects), i.e. involving

students to participate in social projects that solve social problems of a specific region or community. For example, the joint project «Water and Health» of the Universities of Venda (Africa) and Virginia (USA), which focuses on improving water supply and sanitation in South African rural areas and creating educational opportunities for students of both universities. Students and scientists, together with entrepreneurs, were involved in the creation of a stationary ceramic filter, which ensured the efficient use of water and energy in the African region (Cruz, 2018).

The most revealing example in this regard, which made it possible to solve social problems and bring economic benefits to entrepreneurs and the country, in particular, was the project of students of the University of St. Thomas (USA) – Café Cocano Project, which received an award from the Ashoka U company for innovative educational approach to social entrepreneurship in higher education. Made by students studying international business, marketing and communications, appropriate calculations on the economic feasibility of investing in coffee rather than in tree crops and proposed measures to develop the proper infrastructure necessary for the marketing of coffee products have enabled Haitian farmers to import and sell Port coffee au Paix, ensuring the receipt of excess profits. Coffee farmers formed a cooperative and exported more than 160,000 pounds of coffee. At the same time, the income of farmers increased significantly from 0.6 to 4.16 \$ US per pound. Currently, the University actively collaborates with the Panther Coffee company in Miami, which also promotes fair trade, helps develop packaging and roasting (Lebish, 2018).

In Ukraine, this method of cooperation is also popular, but we meet it under the name «community project», participation in which is mainly aimed at interaction and establishing communication with foreign partners. For example, The Ukraine Project which is implemented in the Village of Makoshyne in the Chernihiv Oblast and involves the youth of Ukraine and Great Britain. However, in Ukraine, outreach functions are

implemented at the expense of individual students who take part in such international projects, and not by a certain university as a whole.

Domestic educational institutions are gradually joining the introduction of social innovations in their scientific and educational process. The National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», where POLYTECO SCIENCE CITY is being built, turned out to be the most proactive. This is an innovative town on the territory of the university, the building of which will house business incubators, prototype laboratories, high-tech production facilities, lecture halls, office premises, a co-working center, a hotel and catering establishments.

V. N. Karazin Kharkiv National University is an active implementer of social innovations and entrepreneurship, implementing projects («Opening youth entrepreneurship together», «Entrepreneurial University», «Sustainable thinking and entrepreneurship / StepUP»), conducting courses («Startup Semester») and competitions («Summer startup session»). It is worth noting the Kharkiv Green Urban Fest 2023 event within the framework of the international project FUSILLI, during which the following issues will be raised: responsible consumption and recycling of plastic; social entrepreneurship; green city and waste management; activities of Kharkiv ecohubs, etc.

Dual education is another form of social innovation implementation in higher education institutions. This is a method of learning, according to which the theoretical material is mastered in an institution with a teacher, and practical training takes place at the factory. This approach is significantly different from «practical training», as it is based not only on the consolidation of theory in practice, but also training in production conditions. The level of participation of employers in the dual form of education is the largest in Kyiv (175), Zhytomyr (160), Lviv (134), Vinnytsia and Khmelnytskyi (125), Rivne (111) regions (MES of Ukraine, 2023).

An example of the implementation of a dual form of education is the implementation of the international Ukrainian-Moldovan project «Integration of dual higher education in Moldova and Ukraine / COOPERA / Erasmus +». During the introduction of this form at the «KROK» University, an experiment is conducted with all the elements of the stakeholder-university-student cooperation triangle in the «Journalism» specialty. The main stakeholders who provide the practical part of training are: «Internews-Ukraine», «Volodymyretsnyi Visnyk», TV channel «Ukraine INFORM». «In the modern educational space, taking into account today's problems, in particular, COVID-19, wartime conditions in Ukraine, it is necessary to switch to innovative forms of education. The search for creative educational approaches in the implementation of educational programs pushes the Ukrainian educational space to use dual education as an opportunity outside the classrooms to form educational platforms within the practice bases» (Momot, 2022).

Following the example of their European colleagues, domestic higher education institutions began to introduce educational programs «Social entrepreneurship» (SHEI «Ukrainian State University of Chemical Technology»), separate academic disciplines «social entrepreneurship» (Sumy State University, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics), summer schools (Western Ukrainian National University) and others. Also, the All-Ukrainian Innovation Festival is held annually at the initiative of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Taras Shevchenko National University of Kyiv and KNU Science Park.

Taking into account the experience of countries that successfully implement social innovations and entrepreneurship in universities, it is possible to offer scientific and methodological recommendations for higher education institutions on improving the quality of the scientific and educational process with the help of social innovations during the post-war reconstruction of Ukraine:

1. Launching an inclusive, institutionalized process of mobilizing all faculties, departments and disciplines to promote social innovations.

2. Mobilization of internal and external resources of higher education institutions to support social innovations.

3. Adapting research and educational opportunities of universities to social problems and orienting them both to the service of private entrepreneurship and the social sphere.

4. Holding of annual national and regional symposia, forums, schools, seminars, the purpose of which would be to create a platform for students, labor teams of higher education institutions, civil society institutes.

5. Creation of innovation laboratories, university interdisciplinary resource centers for consulting, mentoring and incubation of ideas. Accordingly, it is necessary to develop a legislative framework for regulating their activities.

6. Creation of foundations, organizations, such as the «Schwab Foundation for Social Entrepreneurship» in Switzerland or the «Ashoka Foundation» in India, which would cooperate with schools, universities, public organizations, mass media and leaders of trade union movements, help young people develop their social entrepreneurship skills and solving social problems with business methods.

7. Establishment of public-private partnership for financing socially oriented projects.

8. Development of mutual relations between Ukrainian and foreign educational institutions. Exchange of experiences, launch of joint distance learning projects.

Conclusions

Higher education institutions play an important role in the development of social entrepreneurship, training people who will potentially engage in this type of activity. The experience of foreign countries demonstrates positive examples of the application of social innovations in universities, organizing social hackathons and helping disadvantaged groups in remote regions

of the world. By studying such experience, we gain knowledge that prompts us to initiate social initiatives that meet regional needs and expectations. In addition, this practice promotes cooperation and establishes links between organizations from different sectors. In general, social innovations arise at the request of society, which have expanded in Ukraine for known reasons. Large-scale environmental problems arose, unemployment increased, the population lost their homes, and the country lost its territory, where enterprises were located, fertile soil, minerals, etc. To solve these problems, Ukraine should attract all possible resources, including the scientific and educational space, with the help of which it is possible to effectively establish partnership relations with external participants, including at the international level.

Вовченко О.В.

Роль ЗВО України у впровадженні соціальних інновацій

Анотація

Дослідження присвячено аналізу університетських форм соціальних інновацій, необхідних у період війни та для післявоєнного відновлення України. **Методи.** У процесі дослідження використовувалися методи теоретичного пошуку, історичний, абстрактно-логічний, порівняльний та описовий. **Результати.** Дано оцінку можливим формам розвитку соціальних інновацій на базі ЗВО України, а саме соціальному підприємництву, аутрич діяльності університетів та соціально орієнтованим моделям навчання. Здійснено аналіз рейтингових ЗВО України щодо впровадження соціальних інновацій у науково-освітній процес. Наведено приклади впровадження результатів соціально спрямованого навчання, які забезпечують суспільні запити, пов'язані з війною. Розроблено науково-методичні рекомендації для ЗВО щодо підвищення якості науково-освітнього процесу за допомогою соціальних інновацій у період

післявоєнного відновлення України. **Висновки.** Результати дослідження демонструють підвищення ролі ЗВО у впровадженні соціальних інновацій як методу післявоєнної відбудови України та налагодження партнерських відносин із зовнішніми учасниками, у тому числі на міжнародному рівні.

Ключові слова: заклад вищої освіти, соціальна інновація, соціально спрямоване навчання, рекомендації, післявоєнне відновлення України.

UDC 378.147.21

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-79-92>

Ethno-Artistic Competence of a Music Teacher: Essence, Structure, Features of Formation

Gou Rui

Student of the third educational and scientific level of higher education H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

✉ 29, Alchevskykh Str., Kharkiv, Ukraine, 61002

E-mail: Gou.Rui19@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1856-8772>

Етномистецька компетентність викладача музичного мистецтва: сутність, структура, особливості формування

Го Жуй

здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти,

Харківський національний педагогічний університеті імені Г. С. Сковороди,

✉ вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна

Abstract.

This article examines the main competencies of a modern music teacher. **The purpose of the article** is to characterize the essence, structure and features of the formation of ethno-artistic competence of a music teacher. The used **research methods are:** analysis and generalization, modelling, synthesis. **Results.** It has been established that the actions of the music teacher should be primarily aimed at the formation of key competencies, since the

training can be successful in which the following chain is clearly traced: from a competent teacher to a competent student. Therefore, the importance of developing new approaches to the formation of musical art teachers' rich professional, personal and creative potential, which allows realizing the educational possibilities of ethno-artistic imitation, becomes obvious. In this regard, the issues related to the interpretation of the concept of «ethno-artistic culture», the means and methods of its formation in the system of professional musical education are considered. Moreover, the author believes that it is also important that ethno-musical education should provide opportunities for ethnic, ethno-cultural, ethno-musical identification in the course of involvement in ethnic musical values for the formation of ethno-cultural identity. **Conclusions.** The author of the article concludes that the process of forming the future specialists' ethno-artistic competence is effective under the following conditions: ethno-musical education should become a means of consolidating peoples, a factor in the activation of intercultural interaction in the conditions of multicultural education; it should be closely related to polymusical education (where integrative processes are strengthened, ensured by the openness of other cultures, a polymusical competence is forming, and the polymusical education role is intensifying). It has been established that the formation of a specialist who has ethno-artistic competence is more effective in the process of his/her purposeful multicultural education, which is carried out with the help of introducing a multicultural component into professional and pedagogical training, which at the same time promotes the development of intercultural dialogue under the conditions of a multi-ethnic world.

Key words: competence, competence approach, music teacher, ethno-artistic competence.

References

1. Zhelanova, V. V. (2020). Model profesiinoy kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [Model of

professional competence of the future music teacher]. *Educational Challenges*, (63), 51-59 [in Ukrainian].

2. Merezko, Yu. V., & Hmyrina, S. V. (2021). Formuvannia etnokulturnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva u vyshchii shkoli [Formation of ethnocultural competence of the future music teacher in higher education]. *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors*, 25-41 [in Ukrainian].

3. Nechai-Velkova, V. K. (2020). Etnokulturna kompetentnist yak instrument standartyzatsii osvity [Ethnocultural competence as a tool for standardization of education]. *BBK* 87, 837 [in Ukrainian].

4. Sopina, Ya. V., & Sopin, O. I. (2017). Strukturni komponenty i kryterii sformovanosti estetychnoi kultury maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [Structural components and criteria for the formation of the aesthetic culture of future music teachers]. In *Pedahohika muzychnoho mystetstva, khudozhnoi kultury ta khoreohrafii u konteksti internatsionalizatsii osvity: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, 8-10 Novembe 2017 (pp. 136-139). FOP Odnoroh TV, Melitopol [in Ukrainian].

5. Tsiao, Ts. (2017). Etnomystetska kompetentnist osobystosti: zmist i struktura fenomenu [Ethno-artistic competence of the individual: content and structure of the phenomenon]. *Naukovyi chasopys NPU imeni MP Drahomanova. Seriya 14: Teoriia i metodyka mystetskoi osvity – Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 14. Theory and Methodology of Arts Educatio*, (22 (1)), 91-96 [in Ukrainian].

6. Chzhy, Ts. (2018). Metodyka formuvannia etnomystetskoi kompetentnosti uchniv u muzychnomu navchanni [The method of formation of ethno-artistic competence of students in music education.]. *Molod i rynok – Youth and the market*, 5 (160).

Вступ

Зміни, що відбуваються в країні, в суспільстві висувають нові вимоги до сучасного викладача. Відповідно до цього система освіти ставить нові завдання, спрямовані на формування та розвиток освіченої, творчої, компетентної та конкурентоспроможної особистості, здатної жити в динамічно розвиваючому середовищі. Нова парадигма освіти повинна бути орієнтована на формування потреб у постійному поповненні та оновленні знань, вдосконаленні умінь та навичок, їх закріплення та перетворення на компетенцію. Для успішної реалізації, поставлених перед ним завдань, педагог повинен мати необхідний рівень професійної компетентності та професіоналізму.

Водночас, потреба у збереженні національно-культурної своєрідності, осмислення та освоєння унікальної етнокультурної спадщини, етнохудожніх традицій та звичаїв, збереження та зміцнення національної самобутності народів є найважливішими завданнями суспільства та сучасної системи освіти. На початку ХХІ століття з усією очевидністю виявилось порушення рівноваги духовних та матеріальних цінностей у людській культурі, що виразилося у глибокій моральній кризі, тому виділення саме етномистецької компетентності у професійній підготовці майбутніх спеціалістів у сфері музики обумовлено необхідністю формування високого рівня культури педагога музиканта як провідника духовних, у тому числі національних, цінностей у полікультурному суспільстві.

Мета статті – охарактеризувати сутність, структуру та особливості формування етномистецької компетентності викладача музичного мистецтва.

Методи дослідження

Серед використаних методів дослідження визначальними були такі: аналіз та узагальнення науково-методичних джерел задля теоретичного обґрунтування проблеми дослідження, моделювання, синтез отриманих даних.

Результати та їх обговорення

Під професійною компетентністю стосовно педагогічної діяльності розуміється інтегральна характеристика особистості та професіоналізму викладача, що визначає його здатність результативно вирішувати професійні завдання, що виникають у педагогічній діяльності у конкретних реальних ситуаціях. При цьому викладачу доводиться використовувати свої знання, вміння, досвід, життєві цінності та моральні орієнтири, свої інтереси та нахили. Розглянемо основні компетенції сучасного викладача.

Викладач має вміти:

- Вчитися разом із учнями, самостійно закриваючи свої «освітні дірки».
- Планувати та організовувати самостійну діяльність учнів.
- Мотивувати учнів, включаючи їх у різноманітні види діяльності.
- «Сценувати» навчальний процес, використовуючи різноманітні форми організації діяльності та включаючи різних учнів у різні види роботи та діяльності, з урахуванням їх схильностей, індивідуальних особливостей та інтересів.
- Вести заняття в режимі діалогу та дискусії, створюючи атмосферу, в якій учні хотіли б висловлювати свої сумніви, думки та точки зору на предмет, що обговорюється, дискутуючи не тільки між собою, але і з учителем, приймаючи те, що власна точка зору може бути також піддана сумніву та критиці.
- Володіти комп'ютерними технологіями та використовувати їх у навчальному процесі.

Отже, компетенції сучасного викладача є. Як грамотно виконати перехід від компетентного викладача до компетентного учня? Викладач, володіючи професіоналізмом, зможе створити умови для оволодіння комплексом компетенцій учнів, вкладених у формування

особистості, здатної адаптуватися за умов соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно-комунікативного простору. Що таке ключові компетенції? Це вміння та навички у будь-якій галузі діяльності. Це замовлення суспільства на підготовку його громадян у сучасних умовах життя.

Прагнучи до того, щоб краще розвивалося музичне мислення учнів, їх музичні здібності, необхідно, щоб «концептуальні здібності мислення» найбільше розкрилися в педагогічній діяльності викладача музичного мистецтва. Викладач, не тільки як носій інформації, а й як творець особистості, був і буде головним діячем процесу виховання.

Маючи дослідження багатьох авторів про компетенцію, можна дійти невтішного висновку, що музична компетенція – це комплекс знань, умінь і навиків, що дозволяє кваліфіковано виконувати свою діяльність. Викладач має бути і теоретиком, і істориком музики, і етнографом музики, і виконавцем, який добре володіє інструментом, щоб завжди міг би привернути увагу з одного чи іншого боку. Але найважливіше, щоб він знав літературу музики, тобто якнайбільше творів музики, щоб у еволюції музики не відчувалися прірви між композиторами чи творчості одного композитора».

Професійні компетенції викладача музичного мистецтва – інтегрована якість особистості, у якій його діяльність характеризується як комплексна, що поєднує у собі різні складові, створені задля вдосконалення професійної культури та педагогічної майстерності (Желанова, 2020).

Вирізняють кілька компетенцій викладача музичного мистецтва:

1) викладач музичного мистецтва повинен виділятися широкою та різноманітною музичною культурою (художнім інтелектом);

- 2) музична культура викладача відрізняється високою художньою якістю музичного виконання;
- 3) музична культура викладача відрізняється досить широким музичним світоглядом;
- 4) викладач музичного мистецтва – багатознаючий музикознавець;
- 5) викладач музичного мистецтва – педагог-психолог.

Що дає компетентнісний підхід? Викладачу: узгодженість поставлених їм цілей навчання та власних цілей учня; полегшення праці за рахунок поступового підвищення ступеня самостійності та відповідальності учня. Учні: підвищення ступеня мотивації навчання.

На заняттях музичного мистецтва формуються наступні види компетенцій:

Ціннісно-сміслові, пов'язані з ціннісними орієнтирами учня. Їх розвивають за допомогою слухання музики. Через музику учень набуває здатності бачити та розуміти навколишній світ. Загальнокультурні компетенції – розвивають через знайомство та виконання пісень свого народу та інших народів світу.

Навчально-пізнавальні компетенції – формуються через самостійну пізнавальну діяльність. Учні опановують прийоми дій у нестандартних ситуаціях. Можна використовувати технологію співпраці. Учні діляться команди, і кожна команда виконує своє завдання. У результаті представники команд діляться одержаною інформацією, роблять висновки. Через інформаційні компетенції формується вміння самостійно шукати, аналізувати та відбирати необхідну інформацію. За допомогою комунікативних компетенцій учні набувають здатності засобами мови, що вивчається (музики) здійснювати мовну діяльність відповідно до цілей і завдань.

Соціально-трудові компетенції формуються через інсценування трудових та обрядових пісень.

Компетенції особистісного самовдосконалення спрямовані на освоєння способів фізичного, духовного та інтелектуального саморозвитку.

Таким чином дії викладача музичного мистецтва, мають бути в першу чергу спрямовані на формування ключових компетенцій, оскільки успішним може стати те навчання, в якому чітко простежуватиметься такий ланцюжок: від компетентного вчителя до компетентного учня.

Актуальність нашого дослідження обумовлена тим, що особлива участь у формуванні культури підрастаючих поколінь у суспільстві відводиться саме педагогу-музиканту, який долучає учнівську молодь до музичної культури, тим самим інтегруючи її у світовий культурний простір.

Стає очевидною важливість розробки нових підходів до формування у викладачів музичного мистецтва багатого професійно-особистісного та творчого потенціалу, що дозволяє реалізовувати виховні можливості етномистецького наслідування. Тому в рамках національної освітньої парадигми особливої актуальності набувають питання, пов'язані з трактуванням поняття «етномистецька культура», засобами та способами її формування у системі професійної музичної освіти.

Аналіз публікацій з проблеми показав, що етномистецька культура особистості включає накопичений етномузичний досвід, тобто емоційно-ціннісний досвід переживань, набір типових емоцій, що відбивають духовне життя етносу у музичному фольклорі; комплекс знань, умінь та навичок, що визначають готовність та здатність людини до виконавчо-творчої музичної діяльності у межах певної музичної традиції, досвід творчої діяльності у руслі народоспівочої та інструментальної традицій, творча уява, творча активність, що в сукупності складає етномистецьку компетентність, а також етномузична свідомість, складовими якої є зацікавленість, захопленість народним музичним

мистецтвом; потреба в етномузичній діяльності; естетичні емоції, смак, здатність до оцінки, що дозволяє естетично сприймати, насолоджуватися та оцінювати народне музичне мистецтво; навичка «звучачих» текстів-сенсів (Цяо, 2017; Чжи, 2018).

Збереження та розвиток культурної самобутності кожного регіону неможливо без присутності минулого в теперішньому, оскільки в культурних традиціях укладена багатовікова мудрість художнього досвіду народу.

Проблемі професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва з урахуванням національно-регіональних особливостей присвячені дослідження багатьох вчених (Сопіна&Сопін, 2017; Мережко&Гмиріна, 2021 та ін.). Музична освіта, використання її виховних можливостей в освітньо-виховному процесі відображено у багатьох роботах науковців. Проведений аналіз наукових праць показав, що вони не дозволяють узагальнено охарактеризувати проблему формування етномистецької компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва у процесі їх професійної підготовки.

Отже, виявляються протиріччя між об'єктивною соціальною потребою у формуванні етномистецької компетентності музично-педагогічних кадрів та недостатнім рівнем розвитку даної професійно-особистісної властивості у майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Актуальність дослідження також обумовлена і необхідністю регіоналізації професійної підготовки вчителів музичного мистецтва та відсутністю науково розроблених теоретичних основ цього процесу, наявністю значного педагогічного потенціалу етномистецької спадщини та відсутністю методичного забезпечення його реалізації у професійній підготовці вчителів музичного мистецтва, які навчаються в ЗВО певного регіону.

Проведена дослідно-експериментальна робота в даному напрямку показала, що склад полікультурного

компонента професійно-педагогічної підготовки включає етнокультурний, соціокультурний, міжкультурний, світоглядний елементи. Структура визначена виходячи з взаємозв'язку елементів, значимих при виконанні функціональних ролей майбутнього педагога-музиканта та аналізованих на наступних рівнях: інформаційному, інкультураційному, комунікативному.

Основними функціями полікультурного компонента професійно-педагогічної підготовки є когнітивна, аксіологічна, особистісно-орієнтована, креативна, інтеграційна та гуманістична (Нечай-Велкова, 2020). У науковій літературі прийнято виділяти такі види професійної компетенції фахівця-музиканта: музично-слухову, музично-граматичну, музично-виконавчу та музично-педагогічну.

Під час розгляду музичних компетенцій майбутнього вчителя музичного мистецтва можна позначити такі базові компетенції: культурологічні (у сфері змісту та особливостей функціонування музичної культури у суспільстві); естетичні (у сфері сприйняття та оцінки прекрасного наяву та у музичному мистецтві); музикологічні (в галузі основ теорії та історії музики); педагогічні (в галузі сучасних тенденцій та найбільш ефективних технологій музичного виховання), а також етномузичні (у сфері етномузичної спадщини регіону), що сприяють формуванню інтересу та поваги до етнохудожньої культури народів.

Дослідження показало, що етномистецька компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва найменш вивчена в науково-педагогічній літературі і потребує теоретичного осмислення. На наш погляд, дана компетентність є системна професійно-особистісна властивість, що формується у процесі освоєння етномистецької спадщини регіону та реалізується через уміння та навички в ефективній та успішній професійній діяльності. Якщо уявити педагогічну структурно-процесуальну модель формування етномистецької

компетентності, то її блоки будуть відповідати основним компонентам педагогічного процесу, а їх зміст – провідним принципам компетентнісного підходу (міждисциплінарності, поліфункціональності, діагностичності).

У цільовому блоці мають бути представлені цілі та завдання професійної підготовки вчителів музичного мистецтва у ЗВО, що спрямовані на формування етномистецької компетентності. У змістовний блок включені знання та види музично-педагогічної діяльності, що становлять основу регіонального компонента навчальних дисциплін. У методичний блок увійдуть форми та методи, що сприяють реалізації завдань формування етномистецької компетентності та діагностиці цього процесу. Інфраструктурний блок характеризує додаткові середові складові педагогічного процесу на мікрорівні (вузівському) та макрорівні (соціокультурний). У підсумковому блоці повинні бути представлені показники, що характеризують ступінь сформованості у майбутніх вчителів музичного мистецтва етномистецької компетентності.

Апробація даної моделі в процесі дослідно-експериментальної роботи виявила умови її ефективної реалізації: регіоналізація змісту загальногуманітарних, загальнопрофесійних дисциплін та дисциплін предметної підготовки, що вивчаються у музично-педагогічних ЗВО; діяльнісно-креативна орієнтованість процесу навчання, що виражається у поступовому розширенні можливості самостійної реалізації студентами набутих знань при вирішенні різних завдань у навчальній діяльності; інформаційна та методична забезпеченість процесу навчання та інші. В ході перевірки даної моделі використані ігрові, діалогові, етнопедagogічні, проектні технології, що сприяють позитивній динаміці формування досліджуваної якості особистості педагога-музиканта.

При реалізації полікультурного компонента професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів-

музикантів з метою формування у них етномистецької компетентності, структуру гуманітарних, загальнопрофесійних дисциплін впроваджено елементи та модулі полікультурної спрямованості. В освітній процес музичного профілю, в цілому, введено навчально-методичне забезпечення курсу «Формування етномистецької компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва», що орієнтує на когнітивному рівні – на освоєння зразків та цінностей національної музичної культури; на ціннісно-мотиваційному рівні – на формування соціально-установлювальних та ціннісно-орієнтаційних схильностей учнів до етномистецької культури; на діяльнісному рівні – на збереження та поширення власної культурної ідентичності, спрямовані, загалом, на вирішення завдань полікультурної взаємодії.

Висновок

Таким чином, процес формування етномистецької компетентності майбутніх фахівців ефективний при створенні наступних умов: етномузична освіта має стати засобом консолідації народів, фактором активізації міжкультурної взаємодії в умовах полікультурності освіти. Разом з тим, етномузична освіта має бути тісно пов'язана з полімузичною освітою, в якій посилені інтегративні процеси, що забезпечується відкритістю інших культур, формується полімузична компетентність, посилюється роль полімузичної освіти. Важливо й те, що етномузична освіта має забезпечувати можливості для етнічної, етнокультурної, етномузичної ідентифікації у ході залучення до етнічних музичних цінностей на формування етнокультурної ідентичності (Нечай-Велкова, 2020).

Звідси випливає, що становлення фахівця, що має етномистецьку компетентність, більш ефективно відбувається у процесі його цілеспрямованої полікультурної освіти, що здійснюється за допомогою впровадження у професійно-педагогічну підготовку полікультурного

компонента, який сприяє водночас розвитку міжкультурного діалогу за умов поліетнічного світу.

Література

1. Желанова, В. В. (2020). Модель професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Educational Challenges*, (63), 51-59.
2. Мережко, Ю. В., & Гмиріна, С. В. (2021). Формування етнокультурної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва у вищій школі. *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors*, 25-41.
3. Нечай–Велкова, В. К. (2020). Етнокультурна компетентність як інструмент стандартизації освіти. *ВВК* 87, 837.
4. Сопіна, Я. В., & Сопін, О. І. (2017). Структурні компоненти і критерії сформованості естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва. In *Педагогіка музичного мистецтва, художньої культури та хореографії у контексті інтернаціоналізації освіти: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 8-10 листоп. 2017 р.* (С. 136-139). ФОП Однорог ТВ, Мелітополь.
5. Цяо, Ц. (2017). Етномистецька компетентність особистості: зміст і структура феномену. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*, (22 (1)), 91-96.
6. Чжи, Ц. (2018). Методика формування етномистецької компетентності учнів у музичному навчанні. *Молодь і ринок*, (5 (160)).

Го Жуй

Етномистецька компетентність викладача музичного мистецтва: сутність, структура, особливості формування

Анотація

У даній статті розглядаються основні компетенції сучасного викладача музичного мистецтва. Встановлено, що дії викладача музичного мистецтва, мають бути в першу чергу спрямовані на формування ключових компетенцій, оскільки успішним може стати те навчання, в якому чітко простежуватиметься такий ланцюжок: від компетентного вчителя до компетентного учня. Тому стає очевидною важливість розробки нових підходів до формування у викладачів музичного мистецтва багатого професійно-особистісного та творчого потенціалу, що дозволяє реалізовувати виховні можливості етномистецького наслідування. В зв'язку з цим, розглянуті питання, пов'язані з трактуванням поняття «етномистецька культура», засобами та способами її формування у системі професійної музичної освіти. З'ясовано, що становлення фахівця, який має етномистецьку компетентність, більш ефективно відбувається у процесі його цілеспрямованої полікультурної освіти, що здійснюється за допомогою впровадження у професійно-педагогічну підготовку полікультурного компонента, який сприяє водночас розвитку міжкультурного діалогу за умов поліетнічного світу.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, викладач музичного мистецтва, етномистецька компетентність.

UDC 373.5.016:[502/504-047.37

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-93-107>

Involvement of High School Students of General Secondary Education Institutions in Environmental Projects: Theoretical and Methodological Approaches and Practical Implementation

Olena Dziubenko

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Biology, Methodology and
Teaching Methods

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

✉ 30, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav, Kyiv Region, Ukraine, 08401

E-mail: alena_dzybenko2008@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0127-150X>

Researcher ID: DGX-7694-2022

Залучення учнів старших класів закладів загальної середньої освіти до екопроектів: теоретико-методологічні підходи та практична реалізація

Олена Володимирівна Дзюбенко

кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри біології, методології та методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

✉ вул. Сухомилинського, 30, м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Abstract

The article considers certain stages of formation of educational and research skills of high school students of secondary education institutions in the implementation of environmental projects. **The purpose** is to analyse the specifics of attracting high school students of general secondary education institutions to the implementation of environmental projects. **The main methods** of research were methods of systematization, statistical processing, analysis, observation, induction, deduction, and synthesis used to solve scientific and methodological problems. **Results.** It is established that the goal of an environmental project makes it possible to choose a range of tasks that should be implemented by a high school student, namely: the object of research and the method of achieving the final result. In accordance with the set goal, the project objectives are determined. The solution of each task is a stage of research. Tasks determine the content of the study, methods, and results obtained. They can include the formulation of a problem, the identification of new facts, the establishment of new connections, a new formulation of a known problem, original conclusions and recommendations for the implementation of the obtained experimental data. The proposed scheme is a model for conducting research on determining water quality in aquatic ecosystems. The diagram shows three stages of step-by-step research. The first one is aimed at selecting the object of research (the main selection of criteria and objects of research is revealed). The second stage is the selection of methods for conducting the experiment. The criteria for selecting experimental sites are disclosed and, accordingly, identifiers for conducting an experiment and implementing an environmental project are given. The third stage is aimed at analysing the results of the study, formulating appropriate conclusions and planning the next stages of the study. The main stages in the formation of scientific research are considered from the formation of the topic, research tasks to the discussion and formation of conclusions of an

environmental project. **Conclusions.** In the process of implementing environmental projects, which is aimed at search activities, high school students improve their ability to perform mental actions, operate in practice with all the acquired skills and abilities. The implementation of eco-projects develops logical and ecological thinking, forms a scientific and practical style of thinking, intuition, and develops interest in natural science. Scientific literature can't provide deep and thorough knowledge, practical skills and abilities if the acquired theoretical knowledge is not combined with research activities. During their own observations, high school students are convinced that there are close connections between living organisms and the surrounding component, i.e. the environment.

Keywords: environmental projects, high school students, research work, environmental knowledge, student research.

References

1. Byekryesheva, L. O. (2011). Suchasni pidkhody do vyznachennya ponyattya «Naukovo-doslidnyts'ka robota shkolyara». [Modern approaches to defining the concept of «Student's research work»]. *Pedahohichni nauky. Visnyk LDU BZhD – Pedagogical sciences. Bulletin of LSU BZD.* 5, 25–30 [in Ukrainian].
2. Horbulins'ka S. (2013). Samostiyna robota yak zasib formuvannya znan' z henetyky u shkolyariv zahal'noosvitn'oyi profil'noyi shkoly. [Independent work as a means of forming knowledge on genetics in schoolchildren of general education specialized schools]. *Psykhologo-pedahohichni problemy sil's'koyi shkoly – Psychological and pedagogical problems of the village school.* 45, 111–118 [in Ukrainian].
3. Yehorova, O.V. (2006). Formuvannya piznaval'noho interesu studentiv u protsesi naukovo-doslidnoyi roboty [Formation of students ' cognitive interest in the process of research work]. *Umovy i faktory formuvannya osobystisno-oriyentovane pidkhodiv do navchannya: zb. nauk. prats'.* Kharkiv: Styl' Yzdat, 61–67 [in Ukrainian].

4. Zahubynoha, O. & Zahubynoha, O. (2021). Metod proektiv yak odyn z innovatsiinykh metodychnykh pryiomiv dlia rozvytku zhyttievoi kompetentnosti uchniv [The project method as one of the innovative methodological techniques for developing students ' life competence]. *Biolojiia v shkoli – Biology at school*. 1-2 (877-878), 11–15 [in Ukrainian].

5. Krainiuk, I. (2020). Stvorennia ekoproektiv uchniamy serednoi ta starshoi shkoly [Creation of eco-projects by middle and high school students]. *Biolojiia v shkoli – Biology at school*. 1 (865), cichen, 11- 15 [in Ukrainian].

6. Osadchuk, R. (2009). Samostiina robota uchniv z uzahalnenniam znan [Independent work of students with generalization of knowledge]. *Biolojiia i khimiia v shkoli – Biology and chemistry at school*. 1, 35 [in Ukrainian].

7. Praktyka vykonannia ekolohichnykh proektiv u shkoli [Practice of implementing environmental projects at school] / avt.-uklad. O. V. Sierik. Kharkiv: Vyd. hrupa «Osnova», 110 [in Ukrainian].

Вступ

Сучасні процеси, які характеризують розвиток системи освіти, узагальнюють питання пошуку резервів удосконалення підготовки креативної, високоосвіченої, інтелектуальної розвиненої особистості, досить активної у соціальному і пізнавальному плані. Тому державною доктриною розвитку освіти в Україні у XXI ст. завбачено як головне завдання закладів загальної середньої освіти створення відповідних умов для гармонійного та всебічного розвитку кожної особистості та її творчої самореалізації.

Питання організації науково-дослідної робота здобувачів середньої освіти є однією з важливих форм освітнього процесу, засобом зростання якості підготовки та виховання школярів, які здатні творчо застосовувати в практичній діяльності нові досягнення науково-технічного та культурного прогресу. Низка науковців В. Андреев,

Г. Артемчук, Б. Бальзамов, А. Воробйов, М. Донченко, Г. Кловак, О. Крушельницька, А. Лушников, О. Микитюк, О. Овакімян та інші у своїх публікаціях розкривають сутність, форми, засоби та методи науково-дослідної роботи.

Єгорова О. зазначає, що «науково-дослідна робота – це система методів, засобів і заходів для засвоєння учнями в процесі навчання різних етапів науково-інноваційного циклу, що включає фундаментальні й прикладні дослідження» (Єгорова, 2006).

Ряд науковців О. Борецька, О. Заболотний, Л. Ковбасенко, Н. Недодатко, Л. Тихенко та інші допускають вживання терміну «науково-дослідницька діяльність» щодо учнівських досліджень. При цьому науковці відрізняють науково-дослідницьку та навчально-дослідницьку (пошукову) діяльність (Бекрешева, 2011).

Мета проаналізувати особливості залучення учнів старших класів закладів загальної середньої освіти до реалізації екологічних проєктів.

Матеріал і методи досліджень

Основними методами дослідження були для вирішення наукових та методологічних завдань використовувались методи систематизації, статистичного оброблення, методи аналізу, спостереження, індукції, дедукції, синтезу.

Науково-дослідницькою є творча діяльність учні, у процесі якої спостерігається поглиблене самостійне опанування науково-світоглядного навичок людства в конкретній галузі та досвіду, практичної, творчої діяльності, опанування основ фахових знань, застосування способів та методів наукового пізнання, генерування навички науково-дослідницької рефлексії з певного питання та підготовка результатів проведеного дослідження з дотриманням основних вимог до чітко визначеного виду наукової звітності, досвід оприлюднення результатів власного дослідження та ведення наукової дискусії. Досить велике значення для молодого науковця набуває самореалізація, яку він отримує

під час вирішення проблем науково-дослідницького характеру за обраною тематикою. Одержання ж результатів, які мають значно високу науково-дослідницьку новизну, не є пріоритетним завданням. Для школярів, які уперше стикаються з науково-дослідницькими проблемами, вони справді мають новизну.

Ковбасенко Л. доповнює тлумачення науково-дослідницької діяльності, зауважуючи, що «це складна динамічна система, що є сукупністю волі, емоцій та інтелекту особистості, спрямованих на пошук сутності природи речей і їх причинно-наслідкових зв'язків»(Бекрешева, 2011).

Результати та їх обговорення

Екологічні знання, які отримують старшокласники та можливість впровадити науково-дослідницьку діяльність, під час вивчення особливостей природи рідного краю, участі в просвітницьких та прикладних екологічних проєктах міського та регіонального рівня, що дає можливість реалізувати у вигляді екологічних проєктів.

Крайнюк І. зазначає, що «екологічний проєкт це план послідовних дій, заходів, які сприяють покращенню стану довкілля тої чи іншої місцевості, подоланню конкретних екологічних загроз» (Крайнюк, 2020).

Загубинога О. зауважує, що «екологічні проєкти – це спрямовані на вивчення стану довкілля, усунення чинників забруднення навколишнього середовища, формування в учнів дбайливого ставлення до природи» (Загубинога, 2021).

Процес формування екологічних проєктів включає вирішення наступних етапів:

- передбачає системне та послідовне моделювання вирішення проблемних ситуацій;
- спрямоване на засвоєння учнями знань та формування в них специфічних умінь та навичок;
- можливість формувати індивідуальні риси, які розвиваються під час науково-дослідницької роботи, коли

старшокласники набувають практичної індивідуальної самостійної діяльності;

Припускається вирішення певних проблем із застосуванням знань не лише з фахового предмету, а й знань із різних галузей науки, творчих галузей тощо. Для реалізації екологічних проектів учнями старшої школи, потрібно сформулювати основні три обов'язкові етапи: планування, діяльність, аналіз. При завершенні проекту – результат роботи вимагає бути певне вирішення – якщо це теоретична проблематика, або продукт проекту – якщо практична реалізація.

Мета екологічного проекту дає можливість обрати коло завдань, які повинні бути реалізовані учнем старшої школи, а саме: кінцевий результат проекту, об'єкт дослідження і спосіб досягнення кінцевого результату. Відповідно з поставленої мети визначають завдання проекту. Вирішення певного поставленого завдання – це є етап дослідження. Поставленні завдання визначають зміст наукового дослідження, методи та одержані результати. Вони можуть завбачати формулювання проблеми, отримання нових результатів, установлення відповідних зв'язків, оригінальні висновки та практичні рекомендації щодо впровадження отриманих результатів. Одним із основних завдань є визначення новизни екологічного проекту. Новизна отриманих результатів повинна бути досить обґрунтована і логічна доведена із зазначенням певних відмінностей порівняно з подібними проектами, які були раніше проведені.

Під час реалізації екологічного проекту, учням старших класів рекомендується використовувати польові та лабораторні методи. Польові дослідження виконували маршрутно-екскурсійним методом: відкриті місцевості, зокрема вулиці в населених пунктах, подвір'я, міські вулиці, міські площі, береги великих водойм. Один із напрямів навчально-дослідної роботи – вивчення видового складу рослин, тварин, грибів та лишайників, їхнє значення у

природі та житті людини. Навчально-дослідна робота неможлива й без використання краєзнавчого матеріалу, адже він дає можливість підводити учню старшокласнику до глибшого сприйняття оточуючого середовища; сприяє пробудженню поваги та любові до місцевості, де вони народились та вирости.

З екологічної точки зору, екскурсії рідним краєм дають змогу організувати постійні й тривалі спостереження з конкретної тематики за будь-якими об'єктами, а також зібрати значний матеріал для науково-практичних узагальнень – саме в цьому їх значна цінність.

Першим етапом, що поєднує майже всі види практично-дослідницької діяльності учнів старших класів, є проведення фенологічних спостережень. Учні старших класів вчаться стежити за добовими та сезонною мінливістю в житті флори, фауни, їх ростом і розвитком у природі, на навчально-дослідній ділянці, у живому куточку шкільного класу, штучних екосистемах.

Учням старших класів пропонується провести спостереження за орнітофауною своєї місцевості, потрібно відзначити час прильоту (перелітних) або прольоту (крім осілих), періоди спарювання, токування і весняної пісні; період активного гніздування, кладки яєць, насиджування; період появи пташенят, підняття молоді на крило; формування осінніх зграй, проліт та відліт.

У процесі постійних спостережень за птахами школярі можуть дослідити й інші питання, а саме період та тривалість співу птахів (у період спарювання або насиджування і т.д.). Поряд з цим з цим школярі старшої школи можна дати завдання щоб визначити, у який час доби розпочинають співати деякі птахи. Отриманий матеріал дасть можливість створити своєрідний «пташиний календар» та «пташиний годинник», а отримані результати спостереження знайдуть свої відображення у проєктній роботі учня.

Окрім зоологічних спостережень, старшокласникам пропонується провести спостереження за (рослинами з родини злакові), юний науковець у своєму щоденнику занотовує день висіву, день сходів, появу третьої листової пластинки, кушіння, вихід у трубку, колосіння, квітування, спілість, врожай. Дані спостереження школярі проводять на навчально-дослідній земельній ділянці, додатково учні можуть проводити дослідження по визначення впливу абіотичних та біотичних чинників на фізіологічні особливості рослин. Фенологічні спостереження за рослинами проводять щодня навесні (оскільки в даний період сезонні явища настають досить швидко), улітку та восени – через 1-5 днів.

Використовуючи методи досліджень при написанні екологічних проєктів, учні старшої школи не роблять відкриттів для науки, а здобувають для себе нові знання про природні компоненти, про їх нові якості й ознаки. Завдячуючи даним методам школярі не тільки збирають фактичний матеріал, але із тим вчаться бачити природу у взаємодії з протиріччями, пояснювати й аналізувати різні природні явища.

Старшокласники навчаються аналізувати, узагальнювати, порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Формуються рівні пізнання у процесі використання прийомів екологічних досліджень (Серік, 2016).

Не менш важливим є реалізація екологічних проєктів при застосуванні самостійної роботи учасника освітнього процесу. Організація виконання індивідуальних робіт вимагає як розумових здібностей учня, так і досвіду пізнавальної діяльності про те, контроль зі сторони керівника залишається пріоритетним. Досить важливо є те, що спостерігається перенесення засвоєних прийомів у нові для здобувача умови, а це у свою чергу потребує пошуків нових шляхів (Осадчук, 2009).

Організація ефективної самостійної роботи учнів старших класів з погляду розвитку їх особистості та формування ключових компетентностей передбачає.

- Формування позитивної мотивації;
- Застосування алгоритмів самостійної роботи;
- Самостійний підхід у доборі завдань;
- Консультування на різних етапах роботи;
- Надання індивідуальності на етапах виконання роботи й узагальнення знань;
- Застосування інформаційних технологій, які забезпечують індивідуальну навчальну діяльність школярів (підручник, мультимедійний навчальний посібник);
- Дослідження тематики та формування досвіду написання школярами рефератів та проєктів.

Досить важливою є підготовка до проведення самостійного наукового дослідження учнями старших класів є моделювання поетапного плану діяльності юного дослідника під час проведення наукового експерименту. Таку науково-дослідницьку роботу можна проводити в закладах загальної середньої освіти та на гуртках еколого-натуралістичного спрямування, на базі закладів позашкільної освіти або вищих навчальних закладів рис. 1. алгоритм проведення дослідження по визначенню якості води водних екосистем.

Первинним завданням при створенні екопроєктів є вибір об'єктів дослідження. На першому етапі аналізуємо та визначаємо перелік доступних об'єктів наукового дослідження, аргументуємо вибір за певними критеріями. Організацію роботи з періодичною і науково-популярною літературою (Горбулінська, 2013).

Під час аналізу та обговорення визначаються допустимі об'єкти дослідження, які відповідають зазначеним критеріям. Кількість об'єктів може бути від одного або декількох (необмежена кількість) значно більше ніж наведено на

рис. 1. Обов'язковою умовою при моделюванні розробки методики дослідження, потрібно врахувати контрольний та експериментальні (дослідні) зразки (ділянки).

За умов активного застосування моделювання формуються можливості для творчого розвитку юного дослідника, формування дослідницької діяльності, умінь прогнозувати, моделювати особисту діяльність. Як показує практична діяльність саме моделювання є тим вагомим переходом від пояснювально-ілюстративної функції сформованої моделі до конструктивної та евристичної. Функції певної моделі можуть змінюватися: під час проведеного дослідження нового матеріалу відбувається укладання моделі, і вона виконує описово-ілюстративну функцію.

Моделювання дає змогу не лише уявити але на практиці зрозуміти сутність взаємо-пов'язуючих процесів, побачити просте у складному, що дозволяє пізнати складність та особливості живих систем, що формує цікавість до проведення науково-дослідної роботи.

Висновки

Отже, у процесі реалізації екологічних проєктів, яка спрямована на пошукову діяльність в учнів старших класів підвищуються уміння виконувати розумові дії, застосовувати на практиці набуті уміння й навички. При реалізації екопроєктів розвивається логічне й наукове мислення, формується науковий, розвивається цікавість до природничих наук. Жодна наукова література не може забезпечити таких глибоких та ґрунтовних знань, практичних умінь та навичок, якщо отримані теоретичні знання не поєднувати з дослідницькою діяльністю. Під час власних спостережень учні старших класів переконуються в тому, що між живими організмами й оточуючим компонентом тобто навколишнім середовищем існують тісні зв'язки. Спостереження в природі дають можливість дослідити, як саме впливає антропогенне забруднення на життя, розвиток, розмноження, живих організмів у водних екосистемах.

Література

1. Бекрешева Л. О. Сучасні підходи до визначення поняття «Науково-дослідницька робота школяра». *Педагогічні науки. Вісник ЛДУ БЖД*. № 5, 2011. С. 25–30.
2. Горбулінська С. Самостійна робота як засіб формування знань з генетики у школярів загальноосвітньої профільної школи. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Випуск 45, 2013. С. 111–118.
3. Єгорова О. В. Формування пізнавального інтересу студентів у процесі науково-дослідної роботи. Умови і фактори формування особистісно-орієнтованих підходів до навчання: зб. наук. праць. Харків: Стиль Іздат, 2006. С. 61–67.
4. Загубинога О. Загубинога О. Метод проєктів як один з інноваційних методичних прийомів для розвитку життєвої компетентності учнів. *Біологія в школі*. №1-2 (877-878), 2021. С. 11–15.
5. Крайнюк І. Створення екопроектів учнями середньої та старшої школи. *Біологія в школі*. №1 (865), 2020. С. 11–15.
6. Осадчук Р. Самостійна робота учнів з узагальненням знань. *Біологія і хімія в школі*. №1. 2009. С. 35.
7. Практика виконання екологічних проєктів у школі / авт. уклад. О. В. Серік. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 110 с.

Дзюбенко О.В.

Залучення учнів старших класів закладів загальної середньої освіти до екопроектів: теоретико-методологічні підходи та практична реалізація

Анотація

У статті розглянуто окремі етапи формування навчально-дослідницьких умінь учнів старших класів закладів середньої освіти при реалізації екологічних проєктів. **Мета** проаналізувати

особливості залучення учнів старших класів закладів загальної середньої освіти до реалізації екологічних проєктів. Основними методами дослідження були для вирішення наукових і методологічних завдань застосовувались методи систематизації, статистичного оброблення, методи аналізу, спостереження, індукції, дедукції, синтезу.

Встановлено, що мета екологічного проєкту дає можливість обрати коло завдань, які повинні бути реалізовані учнем старшої школи, а саме: об'єкт дослідження і спосіб досягнення кінцевого результату. Відповідно з поставленої мети визначають завдання проєкту. Вирішення кожного поставленого завдання — це етап дослідження. Завдання визначають зміст дослідження, методи та отримані результати. Вони можуть передбачати формулювання проблеми, виявлення нових фактів, встановлення нових зв'язків, нову постановку відомої проблеми, оригінальні висновки та рекомендації щодо впровадження отриманих експериментальних даних. Запропонована схема-модель проведення дослідження по визначенню якості води у водних екосистем. В схемі відображенні три етапи поетапного дослідження. Перший спрямований на відбір об'єкту дослідження (розкрито основний вибір критеріїв та об'єкти дослідження). Другий етап – вибір методик для проведення експерименту. Розкрито критерії за якими обирають дослідні ділянки та відповідно наведені ідентифікатори для проведення експерименту та реалізації екологічного проєкту. Третій етап спрямований на аналіз отриманих результатів дослідження, формулювання відповідних висновків та планування наступних етапів дослідження. Розглянуто основні етапи при формуванні наукового дослідження від формування теми, завдань дослідження до обговорення та формування висновків екологічного проєкту. Отже, у процесі реалізації екологічних проєктів, яка спрямована на пошукову діяльності в учнів старших класів вдосконалюються уміння виконувати розумові дії, оперувати на практиці всіма набутими вміннями й навичками. Реалізація екопроєктів розвиває логічне й екологічне мислення, формує науковий, практичний стиль мислення, інтуїцію, розвиває цікавість до природничої науки. Жодна наукова література не може забезпечити глибоких та ґрунтовних знань, практичних умінь і

навичок, якщо набуті теоретичні знання не поєднувати з дослідницькою діяльністю. Підчас власних спостережень учні старших класів переконуються в тому, що між живими організмами й оточуючим компонентом тобто навколишнім середовищем існування існують тісні зв'язки.

Ключові слова: екологічні проекти, учні старших класів, науково-дослідна робота, екологічні знання, учнівські дослідження.

UDC 377/378:4(4-15)

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-108-128>

Digitalization of Education: the Experience of France

Olena Kulyk

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Ukrainian Linguistics and Methods of Education
Department; Professor of the Vocational Education Department,
Hryhori Skovoroda University in Pereiaslav

✉ 30, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav, Kyiv Region, Ukraine, 08401

E-mail: olenakulyk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9116-4403>

Web of Science Researcher ID: AAF-6921-2019

Scopus Author ID:

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213191188>

Цифровізація освіти: досвід Франції

Олена Дмитрівна Кулик

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української лінгвістики і методики навчання;
професор кафедри професійної освіти
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Abstract

At the present stage of development of Ukraine's education and science, the issue of digitalisation requires consideration and

further research, and since European Union countries possess more solid achievements in the field of digitalisation of education, their experience is extremely useful for Ukraine. The author of this article considers it reasonable to focus on the experience of France. **The research goal** is analysing the experience of France in the aspect of digitalisation of education, generalising and finding a scientific rationale of present-day challenges of information society for all stages of continuing education. **Methods.** In the course of the research, general scientific methods were used (analysis, synthesis, induction, deduction, comparison, generalisation), which enabled us to perform a complex and systemic analysis, consider and summarize developments of prospective best practices of digitalisation of education in France. **The results.** Basing on examination of specific facts and phenomena in digitalisation of education, the author has singled out the most important associations that provide opportunities for remote learning in France and offer a variety of courses – commercial, free of charge and mixed, permanently available or available for a certain period of time according to the curriculum, designed for laymen and specialists, unlimited and limited (with limitations as to the number of participants), with support or without it, with participation of an expert/several experts, or developed by amateurs. **Conclusions.** France has been introducing remote learning since 1996. Over time, the transition to digital education has proven the ability of France's education system to adapt to new conditions, and the ability of its higher education institutions to defend and ensure importance of their activities – universities did not disappear but instead, they created the background for introduction of remote learning and further development of informatization in education. Meanwhile, the many years' experience has shown that much has been done, but even more remains to be accomplished to ensure effectiveness and quality of digitalisation of education. This is evidenced, among other factors, by activities of Digital Estates General, which has developed (in cooperation with the entire educational

community) 40 proposals concerning digitalisation strategies. Hence, the work in this direction never stops but continues to be implemented in a newer version that takes into account previous mistakes and corrects them.

Keywords: digitalization of education, France, online and remote learning, courses, electronic learning platforms, educational establishments, universities, teachers, faculty members, education applicants.

References

1. Drucker, P. (2005). *Management Challenges for the 21st Century* (audiobook). Narrator: Mark Blum. Length: 6 hours 19 minutes. Publisher: HarperAudio. Publish date: October 04, 2005.
2. Sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. Kontseptsiiia tsyfrovoi transformatsii osvity i nauky na period do 2026 roku [The Concept of Digital Transformation of Education and Science for the Period until 2026]. *mon.gov.ua*. Retrieved from <http://surl.li/byvla> [in Ukrainian].
3. Sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. Tsyfrova transformatsiia osvity i nauky [Digital transformation of education and science]. *mon.gov.ua*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki> [in Ukrainian].
4. Sait Ministerstva tsyfrovoi transformatsii Ukrainy. Kontseptsiiia rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini [The Concept of Artificial Intelligence Development in Ukraine]. *thedigital.gov.ua*. Retrieved from <http://surl.li/glyhc>. [in Ukrainian].
5. Site Campus France. Ma formation à distance. *foad.campusfrance.org*. Retrieved from: <https://foad.campusfrance.org/#/main> [in French].
6. Site Collège de France. *college-de-france.fr*. Retrieved from <https://www.college-de-france.fr/> [in French].
7. Site Collège de France. *college-de-france.fr*. Retrieved from <https://www.college-de-france.fr/audiovisuel> [in French].

8. Site EdTech. SPOC – Small Private Online Courses. *edtick.com/en*. Retrieved from <https://www.edtick.com/en/glossary/spoc> [in English].
 9. Site FIED. La Fédération Interuniversitaire de l'Enseignement à Distance. *fied.fr*. Retrieved from <https://www.fied.fr/> [in French].
 10. Site Franc Parler. *lefrancparler.com*. Retrieved from <https://lefrancparler.com/> [in French].
 11. Site France Université Numérique MOOC. FUN MOOC. *fun-mooc.fr*. Retrieved from <https://www.fun-mooc.fr/en/> [in French].
 12. Site Grenoble INP Institut d'ingénierie et de management. FILIPE. *grenoble-inp.fr*. Retrieved from <https://www.grenoble-inp.fr/fr/l-institut/filipe> [in French].
 13. Site L'Agence Universitaire de la Francophonie. *auf.org*. Retrieved from <https://www.auf.org/> [in French].
 14. Site Le Cnam. Conservatoire national des arts et métiers. *cnam.fr*. Retrieved from <https://www.cnam.fr/> [in French].
 15. Site Le Cnam. La formation ouverte et à distance (FOAD). *foad.cnam.fr*. Retrieved from <http://surl.li/gpstl> [in French].
 16. Site Massive Open Online Courses. MOOC – Massive Onlive Open Course. *mooc.org*. Retrieved from <https://www.mooc.org/> [in English].
 17. Site Radio France internationale. RFI. *francaisfacile.rfi.fr*. Retrieved from <https://francaisfacile.rfi.fr/en/exercices/b1/> [in French].
 18. Site UNIT Foundation. UNIT. *unit.eu*. Retrieved from <https://unit.eu/> [in French].
 19. Site Université Numérique des Humanités. UOH. *uoh.fr*. Retrieved from <https://uoh.fr/front/> [in French].
 20. Site Université Numérique en Santé et Sport. UNESS. *uness.fr*. Retrieved from <https://www.uness.fr/> [in French].
 21. Site Université Numérique Juridique Francophone UNJF. UNJF. *cours.unjf.fr*. Retrieved from <https://cours.unjf.fr> [in French].
-

22. Site Université Numérique. *univ-numerique.fr*. Retrieved from <https://univ-numerique.fr/> [in French].

23. Site Web du Ministère de l'éducation Nationale Deunesse et des Sport. Découvrez les 40 propositions. *gouvernement.fr*. Retrieved from <https://etats-generaux-du-numerique.education.gouv.fr/processes/suivi> [in French].

24. Site Web du Service d'information du gouvernement de la France. Grenelle de l'éducation. *gouvernement.fr*. Retrieved from <http://surl.li/gnfxl> [in French].

Вступ

На сьогодні очевидним стало те, що освіта без диджиталізації не існує. Навчання без використання цифрових платформ, радше, викликає подив, оскільки виходить за межі звичайного, розумного, логічного. Цифрова трансформація у сфері освіти і науки є об'єктивним процесом, оскільки має відповідати світовим тенденціям цифрового розвитку суспільства в цілому та долученню українського суспільства до новітніх інформаційних технологій зокрема. Зазначене засвідчує й затверджена Урядом Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні (реалізація передбачена на період до 2030 року), одним із пріоритетних напрямів якої є впровадження технологій штучного інтелекту у сфері освіти та інших сферах для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності України на міжнародному ринку (Сайт Міністерства цифрової трансформації України. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, с. 4), та Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, кінцевою метою якої є реалізація напрямів «Ефективне використання цифрових технологій в освітньому процесі», «Оптимізація процесів управління, регулювання та моніторингу» (Сайт Міністерства освіти і науки України. Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, с. 3). Цифрова трансформація у сфері освіти і науки – це комплексна робота над побудовою екосистеми

цифрових рішень у сфері освіти та науки, включно зі створенням безпечного електронного освітнього середовища, забезпеченням необхідної цифрової інфраструктури закладів та установ освіти і науки, підвищення рівня цифрової компетентності, цифровою трансформацією процесів та послуг, а також автоматизацією збору і аналізу даних (Сайт Міністерства освіти і науки України. Цифрова трансформація освіти і науки). У контексті вищезазначеного аналіз найкращих практик міжнародного досвіду з проблематики цифровізації освітньої сфери є актуальним та своєчасним.

Вітчизняних і зарубіжних дослідників та пошуковців цікавить широке коло питань, дотичних до теми цифровізації, застосування цифрових та ІКТ в освіті і науці. Про це свідчить низка публікацій, доступних у відкритих джерелах, як-от праці А. Haleem, М. Javaid, М. Qadri, R. Suman, J. Keengwe, М. Bhargava, S. Dreimane, R. Upenieks, W. Haddad, А. Draxler, S. Kim, K. Holmes, C. Mims, М. Beardsley, L. Albó, P. Aragón, D. Hernández-Leo й інших; В. Бикова, В. Кременя, С. Литвинової, В. Лугового, О. Ляшенка, Ю. Мальованого, О. Пінчук, О. Топузова й інших. У роботах означених науковців віддзеркалено результати пошуків відповідей на такі важливі питання, як проєктування хмаро орієнтованого навчального середовища закладів загальної середньої освіти, використання електронних науково-освітніх систем у підготовці та підвищенні кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників, практична реалізація інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері, комп'ютерне моделювання пізнавальних завдань для формування компетентностей здобувачів освіти, адаптивна хмаро орієнтована система навчання та професійного розвитку вчителів закладів загальної середньої освіти й багато інших. Стан цифрової освіти, підходи щодо розвитку цифрової компетентності в країнах Європи і в Україні аналізували І. Малицька, І. Іванюк, О. Гриценчук, О. Кравчина,

Т. Вакалюк, І. Новіцька, С. Кравченко, О. Стойка, К. Годлевська, О. Овчарук, Ю. Бочарова, О. Чернега, Т. Кожухова, М. Ячменик, М. Велущак, А. Балабай й інші. Автор кожної наукової студії досліджує різні аспекти цифровізації освіти, практики США, Китаю та країн ЄС і, безперечно, намагається акумулювати кращий зарубіжний досвід, зробити екстраполяцію його на вітчизняну освіту з неухильним збереженням її здобутків і надбань. Незважаючи на значну кількість наукових студій, на сучасному етапі розвитку освіти і науки в Україні питання цифровізації потребує подальшого дослідження, а оскільки країни ЄС мають більш вагомі досягнення у сфері цифровізації освіти, їхній досвід є надзвичайно корисним для України. Ми вважаємо слушним зосередити увагу на досвіді Франції, де дистанційне навчання набуло статусу національного проєкту ще в 1995 році, а з 1996 року функціонує відкрита освітня платформа «Електронний кампус». Досвід же України в цій сфері (у порівнянні з Францією) є незначним.

Мета статті полягає в аналізові досвіду Франції в аспекті цифровізації освіти, узагальненні та науковому обґрунтуванні сучасних викликів інформаційного суспільства для всіх ланок неперервної освіти.

Матеріали і методи дослідження

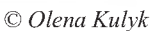
Джерелами фактичного матеріалу для дослідження слугувала інформація, оприлюднена на офіційних вебсайтах уряду Франції, освітніх установ, засобів масової інформації, документи, що стосуються цифровізації сфери освіти. Під час дослідження було використано загальнологічні методи (аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, порівняння, узагальнення), що уможливили комплексно й системно проаналізувати, осмислити й узагальнити напрацювання перспективного практичного досвіду цифровізації освіти у Франції.

Результати та їх обговорення

На початку 2020 Уряд Франції ініціював Гренель освіти (Grenelle de l'éducation) – процес національних консультацій

із соціальної підтримки всіх зацікавлених сторін освітнього процесу: учителів, персоналу, сімей, здобувачів освіти й ін. Вони організовані навколо трьох тем трансформації французької системи освіти. З-поміж іншого (у межах трьох тем) передбачено краще фінансування вчителів (700 мільйонів євро виділено на підвищення зарплат у 2022 році після 400 мільйонів євро в 2021 році); створення спеціального барометра, що уможливить вимірювати самопочуття освітян на роботі; цифрові програми, які об'єднують попит і пропозицію, забезпечать ефективну безперервність навчання та краще управління замінами (Site Web du Service d'information du gouvernement de la France. Grenelle de l'éducation).

Після національних консультацій Grenelle de l'Éducation, розпочатих у червні 2020 року, в Пуатьє відбулися Генеральні штати цифрових технологій для освіти (Digital Estates General), які, разом з усією освітньою спільнотою, розробили 40 пропозицій щодо стратегій цифровізації, об'єднаних в групи (Site Web du Ministère de l'Éducation Nationale Deunesse et des Sports. Découvrez les 40 propositions) (рис. 1). Розглянемо коротко кожен із стратегій.

Запровадження нових форм управління та нових інструментів для прогнозування. *Управління:* організація нового управління за більшої залученості національного та регіонального рівнів прийняття рішень (1); створення відкритих консультацій для розширення динаміки EGN (консультативної та коучингової організації – уточнення наше) (2); демонстрація і тестування нових цифрових технологій у регіонах (3). *Прогнозування/передбачення:* створення плану безперервності адміністративно-виховної діяльності (4); фемінізація цифрових секторів і професій за допомогою національної інформаційної кампанії (5).

Навчання та учіння із цифровими ресурсами. *Навчання:* посилення початкового та безперервного навчання (цифрова культура та професійні цифрові навички) (6); сертифікація цифрових навичок вчителів за допомогою PIX на початку професійної діяльності та впродовж кар'єри (PIX – це онлайнова платформа, відкрита для всіх, щоб оцінити, розвинути та сертифікувати свої цифрові навички – уточнення наше) (7); урізноманітнення цифрових методів і технологій навчання і зміцнення позиції Réseau Canopé (Réseau Canopé – французька державна установа під наглядом МО Франції, що, зокрема, сприяє розвитку ІКТ в освіті – уточнення наше) (8); створення облікових записів «цифрових ресурсів і послуг» для кожного вчителя (9); залучення дослідників і викладачів для спільного проектування інструментів, адаптованих до потреб освітньої спільноти, і аналізу їхнього використання (10). *Учіння:* розвиток безкоштовної дистанційної освіти та систем її підтримки, зміцнення позиції цифрової академії CNED (Centre national d'enseignement à distance – французький центр дистанційної освіти – уточнення наше) (11); розвиток цифрового громадянства та зміцнення медіа та інформаційної грамотності з опертям на CLEMI (Centre de liaison de l'enseignement et des médias d'information – агентство МО Франції, яке відповідає за медіаосвіту в

системі освіти – уточнення наше) (12); сертифікація цифрових навичок здобувачів освіти за допомогою РІХ (13); дизайн персонального цифрового простору для навчання та адміністрування (портфоліо навичок студента) на основі ONISEP (ONISEP продукує та поширює інформацію про навчання та роботу – уточнення наше) (14).

Рівний цифровий доступ для всіх / боротьба з цифровим розривом: створення системи для виявлення та запобігання цифровому розриву та неписьменності (15); надання цільової допомоги для цифрового обладнання учнів (16); надання допомоги для цифрового обладнання вчителів (17); гарантування мінімальної цифрової бази для шкіл і установ (18); налаштування «Education Connection Pass» для всіх (19); розробка спеціальних цифрових інструментів і відкриття третіх місць для професійно-технічних середніх шкіл (20); підтримка та навчання сімей цифровій культурі шляхом просування РІХ для всіх (21); упровадження спеціальної довідкової системи доступності для цифрових освітніх ресурсів (22).

Спільна робота та просування спільної професійної цифрової культури: узагальнення цифрового робочого середовища для всього персоналу за допомогою інструментів для спільної роботи (23); заохочення об'єднань на національному рівні цифрових послуг, розроблених у регіонах (24); створення системи підтримки для організації спільної роботи керівників (25); створення системи підтримки для освітніх спільнот і колективів (26); упровадження нових підходів та інструментів для забезпечення успіху діяльності освітніх установ (27); підтримка та визнання кращих цифрових гравців у регіонах (28).

Сприяння розвитку відповідальних і незалежних цифрових технологій. Відповідальність: сприяння та заохочення використовувати перероблені матеріали (29); навчання цифрової розсудливості та належного використання

інструментів, сумісних із GDPR (GDPR – регламент в межах законодавства ЄС щодо захисту персональних даних – уточнення наше) (30). *Безпека*: зміцнення рамки довіри навколо Кодексу поведінки для компаній у секторі (31). *Інновація*: допомога дослідницьким лабораторіям і забезпечення трансферу інновацій в освіті (32); запуск інноваційних викликів (33); прискорення поширення інноваційних рішень (34). *Сумісність*: визначення загальної структури взаємодії (35); інтеграція європейської програми GAIA-X, незалежної хмари для розміщення освітніх даних (36); створення «Education Data Hub», платформи освітніх даних (37). *Засади*: заохочення використовувати освітнє програмне забезпечення та ресурси з відкритим кодом (38).

Спільні для кількох тем пропозиції. Установити відкриті треті місця (39); просувати французькі цифрові стратегії та підтримувати їхній міжнародний розвиток (40).

Розглянемо окремі елементи (ланки) цифровізації освіти, які вже існують в «конвеєрі» реального часу. Навігатором у процесі наших дослідницьких пошуків слугував вебсайт Campus France (<https://www.campusfrance.org/fr>) – державного центру інформації з питань здобуття вищої освіти у Франції, підпорядкованого Міністерству вищої освіти та досліджень та МЗС Франції.

Можливості онлайнового та дистанційного навчання:

1. MOOC – Massive Onlive Open Course (Site Massive Open Online Courses. MOOC – Massive Onlive Open Course) – масові відкриті онлайнові безкоштовні курси, доступні для будь-кого, скеровані на розвиток чи зміну кар'єри, підготовку до коледжу, додаткове навчання, навчання впродовж життя, корпоративне електронне навчання тощо. MOOC не надають диплом, але забезпечують додаткове навчання з певного предмету.

2. SPOC – Small Private Online Course (Site EdTech. SPOC – Small Private Online Courses) – варіант масових

відкритих онлайнових курсів, але зосереджені на певних групах студентів, які мають кваліфікацію для вивчення курсу та готові взаємодіяти з іншими протягом усього процесу навчання (орієнтовно 30 студентів). SPOC схожий на віртуальний клас і є платним. Незважаючи на те, що на сьогодні більшість закладів освіти ще не надають офіційного визнання SPOC, визнання стає все більш імовірним, оскільки престижні університети починають створювати SPOC для курсових кредитів.

3. FOAD – Formation Ouverte à distance (Site Le Cnam. La formation ouverte et à distance) – платформа електронного навчання, відкрита для всіх, гнучка у темпі та педагогічній організації, не потребує виключно очного навчання. FOAD, запропонований регіональним центром Cnam (Conservatoire national des arts et métiers – Національна консерваторія мистецтв і ремесел), кваліфікується як національний FOAD. Недавнє дослідження, опубліковане тижневиком Le Point, поставило Conservatoire national des arts et métiers на перше місце за дистанційним навчанням. Навчання на FOAD уможливорює отримати диплом.

4. Доступ до цифрових ресурсів (відео, вправи, курси, вікторини, цифрові підручники й посібники тощо) онлайновий і безкоштовний, що уможливорює здобути, розширити, поглибити знання у будь-якій сфері діяльності без отримання диплома.

У Франції є своя платформа MOOC (Massive Online Open Courses), вона називається FUN від «France Université Numérique» (Site France Université Numérique MOOC. FUN MOOC). FUN об'єднує мережу університетів (понад 80), науково-дослідницьких лабораторій, державних установ, edtech-компаній і окремих осіб, які створюють цифрові послуги для освіти. FUN пропонує сотні онлайнових курсів (понад 700), безкоштовних і відкритих для всіх (лише нових курсів на сайті віддзеркалено 228). Є навіть англійською мовою, що для французів, які є пуристами і надають перевагу

рідній мові, навдивовижу. Початок занять упродовж року; початок навчального року не обов'язково у вересні.

Онлайнний каталог навчання ЗВО Франції. Реєстрація на дистанційне навчання у французьких ЗВО наразі є найкращим способом наблизитися до кампусу закладу, який приймає на навчання, якщо здобувач освіти не можете приїхати на навчання до Франції (через об'єктивні причини) Каталог «Мое дистанційне навчання» (Site Campus France. Ma formation à distance) дає можливість знайти дипломний онлайнний курс, який буде дистанційним або ж гібридним.

Міжвишівська федерація дистанційної освіти (Site FIED. La Fédération Interuniversitaire de l'Enseignement à Distance) є асоціацією, визнаною Міністерством вищої освіти, досліджень та інновацій. FIED об'єднує 32 університети (французькі та іноземні) залучені до відкритого, онлайнного та гібридного навчання, пропонує понад 400 курсів університетського ступеня. FIED, зокрема, представляє Францію в міжнародних мережах дистанційної освіти: EDEN Digital Learning Europe, ICDE (Міжнародна рада відкритої та дистанційної освіти) та EADTU (Європейська асоціація університетів дистанційного навчання). До прикладу, CNAM (Національна консерваторія мистецтв і ремесел), долучена до FIED, пропонує майже 500 курсів, доступних дистанційно через платформу PLEI@D (Site Le Cnam. Conservatoire national des arts et métiers).

Тематичні цифрові університети. Тематичні цифрові університети (UNT) це групи закладів вищої освіти, які за підтримки держави об'єднують навчальні ресурси для студентів, дорослих і фахівців. UNT задовольняють потреби дистанційного навчання у юридичній сфері – Франкомовний юридичний цифровий університет (Site Université Numérique Juridique Francophone UNJF), у галузях гуманітарних наук і мистецтва – Відкритий гуманітарний університет (Site Université Numérique des Humanités. UOH); у галузі інженерії

та інформаційно-комунікаційних технологій – Інтернет-університет наук (Site UNIT Foundation); у галузі медицини, фармації, онтології та спорту – Франкомовний цифровий університет здоров'я та спорту (Site Université Numérique en Santé et Sport. UNESS) й інших. Тематичні цифрові університети не видають дипломів, але пропонують безкоштовно понад тридцять тисяч цифрових освітніх ресурсів з відео, вправами, повними курсами завдань та тестів тощо. Тематичні цифрові університети об'єдналися в єдиний портал Université Numérique – каталог усіх національних навчальних закладів Франції державного та приватного секторів. У каталозі навчальні ресурси університетів, ректоратів, шкіл, коледжів, середніх шкіл, а також освітні ресурси, які допомагають у створенні нових цифрових вебпроектів (Site Université Numérique). Тематичні цифрові університети надають також загальну відеотеку: цифрову відеотеку, де наявні конференції, семінари, відеоролики (документальні та освітні), що доступні безкоштовно.

Агентство франкомовних університетів (AUF) об'єднує понад 1000 університетів, великих шкіл, університетських мереж і науково-дослідних центрів, які використовують французьку мову в 115 країнах. Його центральні офіси розподілені між Монреалем і Парижем (Франція). 36 франкомовних цифрових кампусів відведені для цифрових технологій. Мережа AUF (Site L'Agence Universitaire de la Francophonie) пропонує понад 100 дипломів (бкалаврського та магістерського рівнів) і онлайн-курси для всіх. AUF створив метапортал під назвою IDNEUF – Ініціатива цифрового розвитку франкомовного університетського простору (IDNEUF), який уміщує понад 50 тисяч освітніх ресурсів, що ними користуються члени франкомовної університетської спільноти, орієнтований на студентів, викладачів, викладачів-дослідників, інженерів, усіх охочих до використання цифрових освітніх технологій.

Collège de France – це державний заклад вищої освіти та досліджень, який функціонує з 1530 року і не має аналогів у світі (Site Collège de France (1)). Collège de France публікує повні тексти вступних лекцій, матеріали колоквиумів, конференцій тощо і «довідник», який підсумовує щорічні викладання кожного професора. Вебсайт коледжу пропонує користувачам Інтернету дуже велику кількість курсів у вигляді аудіо та відео, наукових документів, електронних видань – понад 10 000 відкритого й безкоштовного онлайн-контенту, який охоплює аудіо та відео, публікації, лекції професорів, семінари, симпозиуми та конференції тощо (Site Collège de France (2)).

Цифровою є також **підготовка до навчання у Франції**. До прикладу, програма електронного навчання FILIPE (Site Grenoble INP Institut d'ingénierie et de management. FILIPE). З 2006 року FILIPE готує іноземних студентів у наукових і технічних галузях для навчання у франкомовних країнах. Іноземні студенти, яких все більше приймають у франкомовних наукових ЗВО, зазвичай стикаються з труднощами під час вивчення курсів французькою мовою або адаптації до методів навчання. Мовна підготовка та культурна адаптація – це дві цілі, які водночас враховуються в проєкті FILIPE

Окремо варто зауважити на можливостях для розвитку вчителів французької мови – вебінари та подкасти (для початкового, середнього й просунутого рівнів), онлайн-уроки у Skype, Teams або Zoom, що їх пропонує French school in France на сайті Franc Parler (Site Franc Parler), подкасти та вправи для вивчення й практикування французької мови, що їх пропонує франкомовний радіоканал RFI (Site Radio France internationale).

Підсумовуючи вищевикладене, можемо констатувати, що, незважаючи на неабиякий досвід Франції, цифровізація й до сьогодні є одним із пріоритетних завдань уряду країни. В Україні, коли говорять про цифровізацію освіти (в ЗЗСО

чи ЗВО), зазвичай мають на увазі забезпечення цифровим обладнанням, програмним забезпеченням та доступністю всемережі, уміння учасників освітнього процесу послуговуватися всім вищезазначеним. У Франції ж цифровізацію освіти, найперше, пов'язують зі змінами в організації освітнього процесу у закладах освіти за яких з'являються, зокрема, нові педагогічні професії: розробники та асистенти онлайн-курсів, дизайнери, інформаційні консультанти, т'ютори й інші фахівці, які створюють новий, цифровий, контент, методи, організаційні форми навчання та управління освітньою діяльністю, що уможливають гарантувати досягнення здобувачами освіти якісних освітніх результатів.

Висновки

Диджиталізація стала головним трендом розвитку освітніх систем майже всіх країн світу, зокрема й Франції. Цифровізація модернізувала не лише освітній процес, а й напрями науково-дослідної діяльності, стала потужним стимулом для самоосвітньої діяльності, інтенсифікувала та підвищила інформативність процесу навчання. Перше покоління прихильників цифровізації освіти бачило в цьому засади своєї освітньої революції: зниження витрат на навчання за одночасного покращення як його якості, так і доступності. П. Друкер ще в 1997 році висловив таке бачення майбутнього: ми будемо навчатися вдома, за нашим персональним комп'ютером, черпаючи знання з невичерпної кількості освітніх ресурсів, доступних на серверах, розкиданих по всьому світу. Він тоді передбачив, що через 10 років очних університетів більше не буде (Drucker, 2005). За 10 років стало зрозуміло, що університети не зникли, а розвиток дистанційної освіти просувався повільніше, ніж очікувалося. Але ще через 10 років стало зрозуміло, що традиційна освіта все більше поступається місцем цифровій, а поле діяльності університетів при цьому розширилося і, з-поміж іншого, передбачає задоволення потреб населення у

високоякісних освітніх послугах незалежно від фінансових можливостей та місця проживання здобувачів освіти.

Щодо досвіду Франції (з опертям на вивчення конкретних фактів і явищ цифровізації освіти) можемо виокремити найважливіші об'єднання, що забезпечують можливості для дистанційного навчання: Цифровий університет Франції, Міжвишівська федерація дистанційної освіти, Тематичні цифрові університети, Агентство франкомовних університетів, Середня школа Франції, програма електронного навчання FILIPE, що пропонують курси, дистанційний та змішаний формати, які за вартістю є як платними, так і безоплатними або змішаними (до прикладу, навчання може бути безоплатне, а за сертифікат/диплом потрібно сплачувати), за часом – доступними постійно або у визначений програмою час, за призначенням – для нефахівців і фахівців, за кількістю учасників – «безлімітні» і «лімітні» групи (з обмеженням максимальної кількості учасників), за участю наставника – курси без супроводу і з супроводом, за участю експерта/декількох експертів – курси, підготовлені викладачами університетів, науковцями, дослідниками у певних галузях знань, і курси, підготовлені аматорами.

Як було зазначено на початку статті дистанційне навчання у Франції запроваджується ще з 1996 року (функціює відкрита освітня платформа «Електронний кампус»). За цей час перехід до цифрової освіти засвідчив здатність освітньої системи Франції адаптуватися до нових умов, ЗВО відстояти та забезпечити важливість своєї діяльності – університети не зникли, а навпаки стали підґрунтям упровадження дистанційного навчання та розвитку інформатизації освіти, водночас цей тривалий досвід засвідчив, що багато зроблено, але ще більше має бути зроблено для забезпечення ефективності та якості цифровізації освіти. Про це, зокрема свідчить діяльність Digital Estates General, які, разом з усією освітньою

спільнотою, розробили 40 пропозицій щодо стратегій цифровізації, а отже, робота в означеному напрямі не припиняється, а продовжує реалізовуватися у «новій версії» з урахуванням і виправленням помилок.

В Україні процес цифровізації освіти активізувався лише у 2020 році, але тішить те, що відбувається він швидко й стрімко з урахуванням досвіду країн ЄС, а отже, й досвід Франції (і позитивний, і негативний) у цій царині є надзвичайно важливим.

Перспективи подальших розвідок

Принагідно зауважимо, що в межах однієї статті неможливо розглянути всі результати досвіду Франції в аспекті цифровізації освіти, тому продовжуємо наукові розвідки в цьому напрямі.

Література

1. Сайт Міністерства освіти і науки України. Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року. URL: <http://surl.li/byvla> (дата звернення 18.04.2023).

2. Сайт Міністерства освіти і науки України. Цифрова трансформація освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki> (дата звернення 18.04.2023).

3. Сайт Міністерства цифрової трансформації України. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. URL: <http://surl.li/glyhc>. (дата звернення 18.04.2023).

4. Drucker P. Management Challenges for the 21st Century (audiobook). Narrator: Mark Blum. Length: 6 hours 19 minutes. Publisher: HarperAudio. Publish date: October 04, 2005.

5. Site Campus France. Ma formation à distance. URL: <https://foad.campusfrance.org/#/main> (дата звернення 21.04.2023).

6. Site Collège de France (1). URL: <https://www.college-de-france.fr/> (дата звернення 25.04.2023).

7. Site Collège de France (2). URL: <https://www.college-de-france.fr/audiovisuel> (дата звернення 25.04.2023).

8. Site EdTech. SPOC – Small Private Online Courses. URL: <https://www.edtick.com/en/glossary/spoc> (дата звернення 20.04.2023).
 9. Site FIED. La Fédération Interuniversitaire de l'Enseignement à Distance. URL: <https://www.fied.fr/> (дата звернення 22.04.2023).
 10. Site Franc Parler. URL: <https://lefrancparler.com/> (дата звернення 26.04.2023).
 11. Site France Université Numérique MOOC. FUN MOOC. URL: <https://www.fun-mooc.fr/en/> (дата звернення 21.04.2023).
 12. Site Grenoble INP Institut d'ingénierie et de management. FILIPE. URL: <https://www.grenoble-inp.fr/fr/l-institut/filipe> (дата звернення 26.04.2023).
 13. Site L'Agence Universitaire de la Francophonie. URL: <https://www.auf.org/> (дата звернення 24.04.2023).
 14. Site Le Cnam. Conservatoire national des arts et métiers. URL: <https://www.cnam.fr/> (дата звернення 22.04.2023).
 15. Site Le Cnam. La formation ouverte et à distance (FOAD). URL: <http://surl.li/gpstl> (дата звернення 21.04.2023).
 16. Site Massive Open Online Courses. MOOC – Massive Onlive Open Course. URL: <https://www.mooc.org/> (дата звернення 20.04.2023).
 17. Site Radio France internationale. RFI. URL: <https://francaisfacile.rfi.fr/en/exercices/b1/> (дата звернення 26.04.2023).
 18. Site UNIT Foundation. UNIT. URL: <https://unit.eu/> (дата звернення 26.04.2023).
 19. Site Université Numérique des Humanités. UOH. URL: <https://uoh.fr/front/> (дата звернення 23.04.2023).
 20. Site Université Numérique en Santé et Sport. UNESS. URL: <https://www.uness.fr/> (дата звернення 24.04.2023).
 21. Site Université Numérique Juridique Francophone UNJF. UNJF. URL: <https://cours.unjf.fr/> (дата звернення 22.04.2023).
 22. Site Université Numérique. URL: <https://univ-numerique.fr/> (дата звернення 24.04.2023).
-

23. Site Web du Ministère de l'Education Nationale Deunesse et des Sport. Découvrez les 40 propositions. URL: <https://etats-generaux-du-numerique.education.gouv.fr/processes/suivi> (дата звернення 19.04.2023).

24. Site Web du Service d'information du gouvernement de la France. Grenelle de l'éducation. URL: <http://surl.li/gnfxl> (дата звернення 19.04.2023).

Кулик О.Д.

Цифровізація освіти: досвід Франції

Анотація

На сучасному етапі розвитку освіти і науки в Україні питання цифровізації потребує осмислення та подальших досліджень, а оскільки країни ЄС мають більш вагомі досягнення у сфері цифровізації освіти, їхній досвід є надзвичайно корисним для України. Авторка статті вважала слушним зосередити увагу на досвіді Франції і, з оперттям на вивчення конкретних фактів і явищ цифровізації освіти, виокремила найважливіші об'єднання, що забезпечують можливості для дистанційного навчання у Франції, виснувала, що у Франції цифровізацію освіти, найперше, пов'язують зі змінами в організації освітнього процесу у закладах освіти за яких з'являються, зокрема, нові педагогічні професії, розробники та асистенти онлайн-курсів, дизайнери, інформаційні консультанти й інші фахівці, які створюють новий, цифровий, контент, що уможливить гарантувати досягнення здобувачами освіти якісних освітніх результатів, підсумувала, що тривалий досвід Франції засвідчив, що багато зроблено, але ще більше має бути зроблено для забезпечення ефективності та якості цифровізації освіти.

Ключові слова: цифровізація освіти, Франція, онлайн- та дистанційне навчання, курси, платформи електронного навчання, заклади освіти, університети, вчителі, викладачі, здобувачі освіти.

UDC 001.895:316.77

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-129-145>

Development of Innovative Approaches to the Popularization of Science and Technology for the Development of Interaction Between Science and Society

Alla Lytvynko

Doctor of Historical Sciences (Dsc), leading researcher,
Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential
and Science History Studies of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

✉ 60, Taras Shevchenko Blvd., Kyiv, Ukraine, 01032

E-mail: litvinko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5321-2969>

Larysa Ryzhko

Doctor of Philosophy Sciences (Dsc), professor, leading researcher,
Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential
and Science History Studies of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

✉ 60, Taras Shevchenko Blvd., Kyiv, Ukraine, 01032

E-mail: ryzhkolarisa14@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0967-5621>

Розробка інноваційних підходів до популяризації науки і техніки для розвитку взаємодії між наукою і суспільством

Алла Литвинко

д.і.н., провідний науковий співробітник,
ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України»

✉ бульвар Тараса Шевченка, 60, Київ, Україна, 01032

Лариса Рижко

д.філос.н., професор, провідний науковий співробітник

ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України»

✉ бульвар Тараса Шевченка, 60, Київ, Україна, 01032

Abstract

The purpose of the study is to develop a concept of a virtual space for the promotion and popularization of science and technologies for communication between scientists, society and state; promoting the inclusive development of science and technology in Ukraine; the formation of a scientific worldview and the innovative culture of society. **Research methods:** methods of analysis, synthesis and comparison; hermeneutic, contextual, sociological methods; systematic, transdisciplinary, prognostic-analytical, historical approaches. **Results.** Among benefits of the study there is the expected outcome of the research: to formulate proposals for the development of scientific communications in society, dialogue and cooperation of scientists and all age and professional strata of population; the formation of an innovative culture, critical thinking and a scientific worldview; increasing the attractiveness of the profession of a scientist, the social status of a scientist. **Conclusions.** The authors of the article propose the measures which should be implemented that in order to contribute to the high-quality modern training of future specialists, oriented to participate in the innovative reconstruction of Ukraine based on the latest achievements of science and high technologies, and will ensure a worthy replenishment of the personnel potential of Ukrainian science.

Keywords: scientific communication, engagement in science, Citizen science, Open science.

References

1. Bucchi, M., Trench, B. (Eds.). (2021). *Routledge Handbook of Public Communication of Science and Technology* (3rd ed.). *Routledge*. <https://doi.org/10.4324/9781003039242>
2. Gilbert, J.K., Stocklmayer, S.M. (Eds.). (2012). *Communication and Engagement with Science and Technology: Issues and Dilemmas - A Reader in Science Communication* (1st ed.). *Routledge*. <https://doi.org/10.4324/9780203807521>
3. Guston DH. (2011). Participating despite questions: toward a more confident participatory technology assessment: commentary on: «Questioning ‘participation’: a critical appraisal of its conceptualization in a Flemish participatory technology assessment». *Sci Eng Ethics*. 17(4), 691-7. doi: 10.1007/s11948-011-9314-y.
4. Guston, D. H. (2014). Building the capacity for public engagement with science in the United States. *Public Understanding of Science*, 23(1), 53–59. <https://doi.org/10.1177/0963662513476403>
5. Harrington E.G. (2019). *Academic Libraries and Public Engagement with Science and Technology*. Chandos Publishing 10.1016/C2016-0-03503-9
6. Hennessy S. (2014) *Bridging between Research and Practice. Supporting Professional Development through Collaborative Studies of Classroom Teaching with Technology*. Rotterdam ; Boston.
7. Jones, R. A. L. (2014). Reflecting on public engagement and science policy. *Public Understanding of Science*, 23(1), 27–31. <https://doi.org/10.1177/0963662513482614>
8. Lindgreen, A., Koenig-Lewis, N., Kitchener, M., John, D., Brewer, M., Meynhardt, M., Meynhardt, T. (Eds.). (2019) *Public Value: Deepening. Enriching and Broadening the Theory and Practice*. Routledge.
9. Lytvynko, A.S., Ponomarenko L.P. (2012). *Dosvid provedennja shhorichnykh molodizhnykh konferencij z istoriji nauky i tekhniki* [Annual Conferences for Youth in Science &

Technology History: Organization Experiences] *Nauka ta naukoznavstvo – Science and Science of Science*. 1. 71-80. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/49373> [in Ukraine].

10. Martinez-Vargas C. (2022) Democratising Participatory Research. Pathways to Social Justice from the South. <https://doi.org/10.11647/OBP.0273>

11. Mede, N., Schäfer, M. (2020). Science-related populism: Conceptualizing populist demands toward science. *Public Understanding of science*, 29(5) 484. <https://doi.org/10.1177/0963662520924259>

12. Mede, N., Schäfer, M., Fuchslin, T. (2021). The SciPop Scale for Measuring Science-Related Populist Attitudes in Surveys: Development, Test, and Validation. *International Journal of Public Opinion Research*, 33(2), 273–293. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edaa026>

13. Merkley E. (2020). Anti-Intellectualism, Populism, and Motivated Resistance to Expert Consensus. *Public Opinion Quarterly*, 84(1), 24–48. <https://doi.org/10.1093/poq/nfz053>

14. Ryzhko L., Onoprijenko V., Bessalova T., Zhyvaghа O., Borozdykh N. (2019) Uchenyj v postmodernij kuljturi [Scientist in Postmodern Culture]. Kyiv, Feniks. https://www.researchgate.net/publication/369475548_Ucenij_v_postmodernij_kuljturi [in Ukraine].

15. Schneegans, S., Lewis, J., Straza, T. (eds) (2021). UNESCO Science Report: The Race Against Time for Smarter Development – Executive Summary. UNESCO Publishing: Paris.

16. Selin, C., Rawlings, K. C., de Ridder-Vignone, K., Sadowski, J., Altamirano Allende, C., Gano, G., Davies, S. R., & Guston, D. H. (2017). Experiments in engagement: designing public engagement with science and technology for capacity building. *Public Understanding of Science*, 26(6), 634–649. <https://doi.org/10.1177/0963662515620970>

17. Vovchenko O. V., Zhyvaghа O. V., Petrenko N. S. (2021). Populjaryzacija nauky ta osvity v epokhu novykh socialjnykh

media [Popularization of science and education in the era of new social media]. Kyiv: Universytet ekonomiky ta prava, KROK [in Ukraine].

18. *Zakon.rada*, (2022). Pro zatverdzhennja nacionaljnogho planu shhodo vidkrytoji nauky [On the approval of the national plan of open science in the East]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-p#Text> [in Ukraine].

Introduction

The key to the successful implementation of the program of the post-war revival of Ukraine as a modern technologically developed, democratic country should be science. After all, only science can be the basis of innovative development of the country's economy, social and cultural spheres. At the same time, the scientific system of Ukraine has numerous problems that can only be solved by systematically changing of scientific policy, worldview orientations and value preferences of the population, government and business.

In the modern world, new scientific knowledge becomes interdisciplinary, overcomes the boundaries of existing scientific disciplines and the spheres of social institutions, touches the interests of academic, educational, industrial, business and political structures, and also every single person. Science is expected not only to search for the truth, but also to demand efficiency, results, and benefit for the relevant spheres of social life. In society, there are both certain expectations regarding the appearance of certain knowledge and innovations, as well as serious concerns, anxieties and doubts regarding environmental consequences, health effects, violation of individual rights and freedoms, and in general, the ambivalence of certain scientific implementations. Accordingly, there is a need for the formation of a public space of science and technology, which would contribute to the growth of public understanding of science and the development of communications about science and technology in society.

For Ukrainian science, the personnel issue is particularly acute, because the number of researchers in Ukraine has decreased six times over the past three decades. This is contrary to world trends. According to UNESCO, in the period between 2014 and 2018, the global number of researchers (in full-time employment equivalent) increased by 13.7%, i.e., its increase was greater than the increase of the population, which was 4.6% (Schneegans & Lewis & Straza, 2021, 35). Therefore, the space of communication between science and society is also important for increasing the attractiveness and the social status of the profession of a scientist, the authority of science, the popularization of scientific knowledge, and the promotion of young people desire to connect their life with scientific activity.

Materials and Methods

As empirical material, the results of an expert survey conducted by the Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential and Science History Studies of NAS of Ukraine and the analysis of Youth Conferences on the History of Science and Technology in 2002-2012 were used. For the analysis of empirical data and literature, general scientific and special scientific methods were used, in particular methods of analysis, synthesis and comparison; hermeneutic and contextual methods, which will allow to highlight the features and heuristic potential of various approaches to the presentation of scientific knowledge and their relationship with cultural values and the needs of the general public, relevant professional groups. Systemic, interdisciplinary and transdisciplinary, socio-cultural, predictive-analytical, historical approaches will allow to reveal the connections between general cultural values, social requests and cognitive, technological possibilities of science; the sociocultural method makes it possible to analyze the problems of the relationship between the cognitive values of science and technology through the prism of the cultural component of the vital activity of society; hermeneutic, contextual methods allow to understand the possible humanitarian and social risks of the

technologies implementation, the problems of forming an innovative culture of society.

Results and Discussion

The growing role of scientific knowledge, scientific information, as well as the rationalization of all spheres of life became the reason why the current state of society was called the «knowledge society», «information society». However, in reality, the opposite processes take place: science affects all spheres of life, but is itself under the influence of political, economic and other factors. The one of the leading social functions of science – the formation of a scientific worldview and the dissemination of a scientific picture of the world is complicated by the spread of various prejudices, populism and anti-intellectualism. This problem exists in many, even scientifically and technologically developed countries. Most often, anti-intellectualism manifests itself in distrust of expert opinion regarding the most significant, global problems of humanity. For example, climate change, nuclear energy, GMOs, water fluoridation, vaccination, etc. In different countries, these processes take place in their own way. For example, E. Merkley argues that the vast majority of citizens in the United States agree with the consensus on climate change, but opinions are strongly structured by ideology and partisanship. Thus, the reasons why citizens do not accept expert advice in the United States are often based on ideologically motivated considerations, which can be religious fundamentalism, ideology, populism, or intuitionism (Merkley, 2020).

Anti-intellectualism E. Merkley is defined as a generalized suspicion and mistrust of intellectuals and experts of whatever kind. Such contempt can have a number of sources. Some citizens might perceive expert authority as fundamentally at odds with religious authority that they may privilege. Citizens also see a contradiction between the values of education, critical thinking, practical knowledge and common sense. They may be skeptical of the acquired knowledge because they see it as a tool of the exploitative social elite. Whatever the source, the result is a

generalized distrust of intellectuals and expert authority, concludes E. Merkley (Merkley, 2020).

The problem of the spread of populism in relation to science has been often analyzed in the literature in recent years. It is generally accepted that populism opposes political elites to «virtuous people». At the same time, science-related populism goes beyond politics, focusing on academic elites and assuming that they ignore common sense and the will of the people (Mede & Schäfer & Füchslin, 2021). It usually refers to the idea that «ordinary people» reject the knowledge produced by «academic elites» as supposedly useless and ideologically biased, and instead demand that their own common sense and will determine decisions about scientists' research programs, funding, and ultimately «production of truth» (Mede & Schäfer, 2020).

Thus, populism in relation to science is formed on the basis of a utilitarian understanding of the usefulness of science in general. This is due to the fact that the majority of the population perceives science as a source of useful knowledge for developing technologies and obtaining useful products. At the same time, it is assumed that some technologies can lead to negative consequences, that is, in this case, the worldview, enlightening functions of knowledge are neglected, and it is also assumed that the general public, based on common sense, is capable of determining the priority directions of scientific development.

Another source of negative perception of science and the generation of anti-intellectualism and populism is the belief that scientists are sometimes dishonest about their work. Indeed, the problems of scientific integrity are relevant and often gain publicity in the mass media. But they should be resolved by the professional scientific community on the basis of internal norms of scientific ethics, and not by appealing to the general public.

Therefore, the interaction of science and society has many problems, the solution of which cannot be reduced to the formulation of a simple set of rules and schemes that will lead to their elimination forever. Rather, complex measures of various

orientations are needed here, which would take into account the interests of the general public, do not violate the conditions necessary for the development of science, and stimulate dialogue, the development of communications in society regarding the problems of science and technology, social development.

Forms and directions of development of such communications is a separate issue for research. Certain aspects can be understood from a review of the results of a survey of experts leading scientists of the NAS of Ukraine conducted by the authors of the article, who take a personal active position aimed at improving the situation in Ukrainian science, which are given in the book (Ryzhko & Onopriyenko & Bessalova, & Zhyvaga, & Borozdyh, 2019). In Ukraine, although there is a certain increase of interest in science news, but in general, the media space is overflowing with other news, which, of course, is currently due to the war, but it also was before. Among the reasons for skepticism about science in the mass media, experts noted: citizens' lack of information about the possibilities of Ukrainian science (31 experts); lack of tangible practical effect from domestic science (24 experts); violation of the norms of scientific ethics by scientists (13 experts); presence of interest in non-scientific views in society (9 experts); mistrust of science due to the existence of potentially risky technologies (2 experts); there is no skepticism towards science in mass media (1 expert).

Among other reasons, the following were named. Socio-political: «lack of prestige of the scientific field», «degradation of society and power», «lack of understanding of the need for science»; organizational and bureaucratic: «absence of copyright protection mechanisms», «compromise of the scientific sphere by its leadership», «work inefficiency, bureaucracy, abuse, reluctance to reform in accordance with modern challenges», «lack of transparency in the allocation of budget funds», etc. With regard to the forms of popularization of science, the most effective, according to experts, are already proven methods: on television and radio (31 experts), by publishing popular science

books and magazines (21 experts), as well as using the Internet (25 experts). The latest methods also deserve attention: science days, science festivals were supported by 10 experts, science and technology museums – 6 experts. Experts have also noted that all methods are important «in the conditions of quality implementation and organization». The most important means of popularization will be «active inclusion of science in the processes of development of the economy and society», as well as «decent financing of science», using the possibilities of the «history of science». At the same time, according to experts, mass media (31 experts), scientists themselves (30 experts), professional societies, authorities (22 experts) should promote science. Experts also noted that everyone should contribute to the popularization of science, and business should benefit from this process (Ryzhko & Onopriyenko & Bessalova, & Zhyvaga, & Borozdyh, 2019, 86-87).

It is important experts' idea that «the decline in the attractiveness of the profession of a scientist is only an indicator of a «national disease», such as «cheating», «theft», «injustice», «lack of wisdom and courage». Ways out of the crisis - «rehabilitation of society and parliamentary reform by abandoning laws that hinder development»; «establishment of economic stability and economic growth on an innovative basis»; «strengthening security and social justice»; «involvement of scientists in the creation of laws regulating the sphere of scientific activity»; «European-style cultural reformation and enlightenment»; «special attention should be paid to moral factors in the development of culture and democracy»; «it is necessary to create social elevators», as some experts believe, not from the «street», but from the Ukrainian «scientific sphere».

It is important to pay attention to scientific integrity, to increase the culture of discussions, to introduce «tough» measures against plagiarism, pseudoscience and abuse by public officials, accordingly, to cleanse the scientific sphere of people involved in these phenomena; there must be an implacable fight against

academic dishonesty and «junk» journals (Ryzhko & Onopriyenko & Bessalova, & Zhyvaga, & Borozdyh, 2019, 92).

The mentioned experts' conclusions emphasize the importance of moral behavior, ethics of science, as well as the fact that the scientific sphere is a part of social life, and that only interaction, dialogue and communication between science and society guarantee understanding, exit from the crisis and further sustainable development.

The analysis of youth conferences on the history of science and technology, which have been held since 2002 by the Dobrov Institute for Scientific and Technological Potential and Science History Studies of NAS of Ukraine, the National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» together with another scientific institutions, universities and museums, testifies to the fact that there is a need for an exchange of opinions regarding the development of science in a historical context in Ukraine. The topics of the conferences covered the issues on the history of science and technology in Ukraine and the world as a phenomenon of national and world culture, historical biographies of scientists and organizers of science, a scientific approach to the preservation of historical heritage, popularization of the best experience of scientists, engineers and inventors of Ukraine, ways to increase the prestige of intellectual work, museology, the using of historical-scientific research and educational courses in higher school, the patriotic importance of studying the history of science and technology of Ukraine, as well as the social challenges of modern technologies, the formation of a new world reality in crisis periods of social development. The analysis shows that historical-scientific research has a worldview orientation, therefore, participation in the conference contributes to student youth's awareness of the role of science, technology and education, their history and current state. This is evidenced by the graph of the growth in the number of participants and institutions (Lytvyenko & Ponomarenko, 2012, 4).

Considering the complexity of the problem for the development of interaction between science and society in Ukraine, it is necessary to develop innovative approaches to the popularization of science and technology. Although it can be stated that, in general, , among scientists and educators in Ukraine, there is an understanding of the need to popularize science, to inform the general public about their own developments.

There are virtual popular science projects, a number of popular science magazines and programs on television, network of museums (professional and university'). The «Science Museum» of the Small Academy of Sciences of Ukraine was opened a few years ago. But measures to popularize science implemented by scientists are fragmented and based on their own initiative, and almost never have state support. Museums and popular science magazines and TV programs have the function of informing and enlightening, but the function of dialogue, communication and involvement in science remains outside the focus of their activities. The new, generally progressive platform «Free Science», which positions itself as a «news aggregator of Ukrainian science», also focuses on informing its users, not dialogue or engagement. Instead, the most effective measures to popularize science and technology are those that are based on dialogic, interactive forms and perform the function of involving the public in the scientific and innovative process.

The problem is that in Ukraine there is no space for the exchange of opinions, information, and experience regarding existing projects and ideas for the popularization of science, which would facilitate the communication of scientists with society, education, entrepreneurs, authorities, and the development of citizen science projects. The last one is extremely important taking into account Ukraine's signing of the association agreement with the EU, which requires appropriate efforts from science. In particular, the National Plan for Open Science was approved by Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated

October 8, 2022 (Zakon.rada, 2022). According to the national plan, the Ministry of Science and Education, the National Academy of Sciences of Ukraine and the national sectoral academies of sciences are assigned certain responsibilities regarding the popularization of science, the dissemination of scientific knowledge, and the involvement of citizens in scientific and technical activities. For example, paragraph 4 of the Order refers to the development and implementation of a plan to popularize science taking into account international experience, in particular the principles of the European Citizen Science Association (ESCA). The implementation of this task should be based on innovative approaches to the popularization of science and technology.

Much attention is paid to the problems of attracting the public to science, promoting the development of scientific communication, forming a scientific worldview, and getting to know the scientific picture of the world, both in theoretical and analytical terms, and in the context of creating the appropriate infrastructure. Methodologically useful are «Routledge Handbook of Public Communication of Science and Technology» (Bucchi & Trench, 2021); «Communication and «Engagement with Science and Technology. Issues and Dilemmas – A Reader in Science Communication» (Gilbert & Stocklmayer, 2012); in order to understand the meaning of science as a social value and to find forms of designing space for the creation of social values or social innovations, the work «Public Value Deepening, Enriching, and Broadening the Theory and Practice» (Lindgreen & Koenig-Lewis & Kitchener & John & Brewer & Meynhardt & Meynhardt, 2019) will be useful. The role of libraries in shaping the space of scientific communications and promoting the development of open science is considered in the book (Harrington 2019). The democratization of participatory research on the example of the global South is considered in the book by Carmen Martinez-Vargas «Democratizing Participatory Research. Pathways to Social Justice from the South» (Martinez-Vargas,

2022). Overcoming the noticeable gap between academic and educational cultures is discussed in the work (Hennessy, 2014). Review articles on the involvement of citizens in science: (Guston, 2014), (Guston, 2011), (Jones, 2014), (Selin & Rawlings & Ridder-Vignone & Sadowski & Altamirano Allende & Gano & Davies & Guston, 2017).

Among the generalizing works of Ukrainian authors, we should highlight the work (Vovchenko & Zhyvagha & Petrenko, 2021), which presents the classification of social media, developed by the authors according to the specifics of content and communication strategy, as well as information and communication model of the scientific community in social media. The role of social networks in informal communication between scientists and the public is considered (using the example of social networks Facebook, Instagram) and popular science YouTube channels as a means of education and promotion of scientific knowledge are analyzed. An analysis of Ukrainian-language YouTube channels («EdEra», «Science and the Universe», «15x4 Talks», «360 Science», «Interesting Science and others») was made.

Popular scientific pages of the Facebook network are divided by the authors into 4 categories: website pages (for example, «My Science», «Environmental Botany», «Science Ukraine», «Microbe and Me», etc.); pages of educational projects (for example, «Science Days», «Science Picnics», «Science Teens Platform», «SuperEd», etc.); community pages (for example, «Learning Bioinformatics Together in Ukraine», «Interesting Science»); personal pages of scientists. The book concludes that Ukrainian scientific research institutions, educational institutions, and individual researchers should make maximum use of social media as a tool to provide the public with high-quality popular scientific content (Vovchenko & Zhyvagha & Petrenko, 2021, 63).

However, in Ukraine there are still problems related to the insufficient development of communication between science and society. From the above, it can be concluded that the concept of

innovative approaches to the popularization of science and technology should include the development of dialogue and cooperation between scientists and all age and professional strata of society; form an innovative culture, activate the development of science and society on the basis of mutual understanding, inclusive and sustainable growth. And also, to promote the formation of critical thinking, the scientific worldview in general, the activation of the participation of scientists in discussions with manifestations of the so-called parasience, modern obscurantism, debunking of quasi-scientific myths (for example, which appeared in connection with vaccination during the Covid-19 pandemic); ensuring direct communication between scientists and the general public. At the same time, to solve certain tasks related to the integration of Ukrainian science into the European research space, to promote the implementation of certain points of the national plan regarding open science, to develop cooperation with European institutions with similar functions, for example, the European Citizen Science Association (ESCA), the International Committee for the History of Technology, the European Society for the History of Science etc.

Conclusions

The goals and objectives of the concept are determined both by the practical necessity of forming a platform for the development of the public space of science in Ukraine and by the necessity of conducting a theoretical analysis of modern forms of interaction between science, the general public, the educational sphere, and identifying of anti-intellectualism and populism in the scientific sphere. The development and implementation of innovative approaches to the popularization of science and technology for the development of interaction between science and society will be useful for the business sector, which will allow understanding the existence of society's requests for science-intensive products, as well as for representatives of the authorities, because it justifies the need to introduce a science-centric policy. In the field of education, the development and

implementation of innovative approaches to the popularization of science and technology will be useful for the formation of a scientific worldview, innovative and entrepreneurial culture of future specialists through in-depth acquisition of knowledge from the history of science and technology and modern knowledge from related fields. It will stimulate the development of innovative thinking and entrepreneurial activity among future specialists for their fruitful work in the field of knowledge-intensive high-tech industries, management, education and science.

In order to radically improve the situation, it is proposed to carry out a set of the following organizational, scientific-educational and mentally oriented measures, in particular: to introduce compulsory courses on the history of science and technology into the curricula of all higher educational institutions, in which to ensure an in-depth study of modern achievements of Ukrainian and world science, their significance for economic development, social upliftment and strengthening of national security of Ukraine; to create conditions in universities for the involvement of teachers and students in scientific research on the history of science and technology, innovative management and popularization of science in society; to form a typical base of scientific and pedagogical literature and manuals from these disciplines, to ensure the possibility of using scientific publications of the National Academy of Sciences of Ukraine and branch academies of sciences in the educational process according to the specific profile of future specialists; to hold annual youth forums on the topic «Achievements of Ukrainian science and ways of using their results in social practice» and to introduce a competition for the best student scientific works on the history of science and technology. We believe that the implementation of these measures will contribute to the high-quality modern training of future specialists, oriented to participate in the innovative reconstruction of Ukraine based on the latest achievements of science and high technologies, and will

ensure a worthy replenishment of the personnel potential of Ukrainian science.

Литвинко А.С., Рижко Л. В.

Розробка інноваційних підходів до популяризації науки і техніки для розвитку взаємодії між наукою і суспільством

Анотація

Метою дослідження є розробка концепції віртуального простору просування та популяризації науки і технологій для спілкування науковців, суспільства та держави; сприяння інклюзивному розвитку науки і технологій в Україні; формування наукового світогляду та інноваційної культури суспільства.

Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння; герменевтичний, контекстуальний, соціологічний методи; системний, трансдисциплінарний, прогностично-аналітичний, історичний підходи. **Результати.** Серед переваг дослідження - очікувані результати, а саме пропозиції щодо розвитку наукових комунікацій у суспільстві, діалогу та співпраці науковців й усіх вікових і професійних верств населення; формування інноваційної культури, критичного мислення та наукового світогляду; підвищення привабливості та соціального статусу професії вченого.

Висновки. Автори статті пропонують заходи, які необхідно здійснити, щоб сприяти якісній сучасній підготовці майбутніх фахівців, орієнтованих на участь в інноваційній відбудові України на основі новітніх досягнень науки і високих технологій, а також забезпечити гідне поповнення кадрового потенціалу української науки.

Ключові слова: наукова комунікація, залучення до науки, Громадянська Наука, Відкрита наука.

UDC 378.124

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-146-158>

Pedagogical Views of V. Zenkivskyi

Mariia Mishchuk

Student of the third educational and scientific level of higher education, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

✉ 29, Alchevskykh Str., Kharkiv, Ukraine, 61002

E-mail: mishchukmv2022@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2002-5398>

Педагогічні погляди В. Зеньківського

Марія Міщук

здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти, Харківський національний педагогічний університеті імені Г. С. Сковороди,

✉ вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна

Abstract

The article deals with the pedagogical interpretation of the leading meanings of education in V. Zenkivskyi's pedagogy. **The purpose** of the article is to analyze and characterize the pedagogical views of V. Zenkivskyi. The **research methods** used are the following decisive ones: analysis and generalization of scientific and methodical sources for the theoretical substantiation of the research problem, modelling, obtained data synthesis. **Results.** In the pedagogy of V. Zenkivskyi, special attention is

paid to the interpretation of education and to setting the purpose and objectives of education in the light of the divine predestination, as well as the influence of the idea of the divine predestination in the development of the pupil's personality. The providential nature of education in the pedagogy of V. Zenkivskyi subordinated both learning and all areas of child development. Thanks to the providentialist understanding of education, V. Zenkivskyi overcomes pedagogical relativism, which consists in a mistaken understanding of the «freedom» of choice presented to a student who cannot use it. The author of the article also states that orientation to providential principles in education is a necessary condition for accepting the V. Zenkivskyi's educational concept, which cannot be separated into components and used in line with other pedagogical currents, it cannot be analyzed «biased» from the point of view of other philosophical and religious attitudes. **Conclusions.** The benefit of this study is rtghe author's conclusion that the pedagogical views of V. Zenkivskyi are conductively oriented and based on the spirituality and creative potential of the individual, which helps to reproduce and philosophically understand the integrity of the pedagogical existence, as well as to comprehend the diversity of pedagogical interpretations of the history of world and national culture. Thus, the concept of education built by V. Zenkivskyi in the light of divine providence is of unconditional scientific and practical interest as one of the highly value sources of fruitful ideas, valuable methodological technologies, the creative understanding of theoretical and practical potential of which can contribute to the further development of pedagogical science.

Key words: providentialist idea of education, the principle of personal orientation of the educational process, spiritual education, hierarchical structure of personality.

References

1. Marchenko, O. (2011). *Osobystist v osvithnomu prostori modernu: priorytety ta vektory rozvytku* [Personality in the

modern modernity space: priorities and development vectors]. *Skhid*, (2 (109)), 123-127 [in Ukraine].

2. Bondarenko, N. B. (2014). Problema formuvannia dukhovnosti studentiv, maibutnikh pedahohiv v osvithno-vykhovnomu prostori universytetu [The problem of forming the spirituality of students, future teachers in the educational space of the university]. *Aktualni problemy molodi v suchasnykh sotsialno-ekonomichnykh umovakh*, 58 [in Ukraine].

3. Kyrychenko, V. H. (2010). Relihiyni pidkhid do problemy vykhovannia u systemi pravoslavnoi pedahohiky V. Zenkivskoho (1881–1962 rr.) [Religious approach to the problem of education in the system of Orthodox pedagogy of V. Zenkivsky (1881-1962)]. *Problemy istorii Ukrainy XIX –pochatku XX st* [in Ukraine].

4. Kyrychenko, V. H. & Stoian, T. A. (2011). Yevraziiska spadshchyna u suspilno-politychnykh pohliadakh V. Zenkivskoho (1881-1962 rr.) [Eurasian heritage in the socio-political views of V. Zenkivsky (1881-1962)]. *Istorychni nauky*, 8, 353-359 [in Ukraine].

5. Kostohryz, K. F. (2019). Moralno-relihiine vykhovannia na osnovi pravoslavnykh dukhovnykh tsinnosti [Moral and religious education on the basis of Orthodox spiritual values]. *Retsenzenty: Hurzhii O. I. – zasluhenyi diiach nauky i tekhniky Ukrainy, d. i. n., profesor (Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy); Hordunovskiyi O. M. – d. i. n., dotsent (Cherkaskyi navchalno-naukovyi instytut DVNZ «Universytet bankivskoi spravy»)*, 54 [in Ukraine].

6. Melnyk, O. A. (2018). Svitohliadni tradytsii: antropotsentryzm u vitchyzniani universytetskii psykholohii KhIKh–pochatku KhKh stolittia [Worldview traditions: anthropocentrism in domestic university psychology of the nineteenth and early twentieth centuries]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii «Psykhologichni nauky»*, 2(1), 147-153 [in Ukraine].

Вступ

Протягом століть педагогіка, щоб ефективно впливати на душу дитини, протистояти будь-якому антидуховному, аморальному впливу, уважно придивлялася і широко використовувала у практиці виховання провіденціалістські сенси, пов'язані з ідеєю порятунку та слухняності. Наполегливі зусилля у відкритті сполучних ниток божественного промислу та людини, а також спроба пояснення цих позицій педагогічної побудови простежуються у вітчизняній педагогіці аж до середини ХХ століття.

Так, в першій половині ХХ ст. у педагогіці позначилася ідея божественного промислу, пов'язана з існуванням людини та її місця у світі, її свободи волі, а також її вихованням. Уявлення, що затвердилося в божественному промислі як рятівному шляху християнина, шляху вдосконалення особистості, визначило новий погляд на виховання людини, а сама ідея божественного промислу, що внутрішньо зачіпає дух людини і дає вищий стимул до морального зростання, лягла в основу православної концепції виховання.

З позицій єдності промислового та наукового елементів у педагогіці прагнули обґрунтувати педагогічну побудову багато науковців. До найяскравіших педагогічних праць щодо провіденціального осмислення виховання відносяться роботи В. Зеньківського (1881–1962).

Мета статті – проаналізувати та охарактеризувати педагогічні погляди В. Зеньківського.

Методи дослідження

Серед використаних методів дослідження визначальними були такі: аналіз та узагальнення науково-методичних джерел задля теоретичного обґрунтування проблеми дослідження, моделювання, синтез отриманих даних.

Результати та їх обговорення

Погляди В. Зеньківського на виховання були співзвучні уявленням про божественне провидіння, що, безумовно, позначалося в його світоглядних позиціях, тому такі переконання знайшли свій відбиток у його педагогічній концепції. «Пов'язати проблему виховання з темою порятунку – значить усвідомити сенс виховання», – писав В. Зеньківський (Marchenko, 2011).

В. Зеньківський не обмежувався лише теоретичним аналізом провіденціалістського сенсу виховання, а прагнув дати у світлі божественного промислу християнське вирішення питань, пов'язане із проблемами виховання. Виступаючи проти секуляризації культури, зокрема й педагогіки, науковець стверджував, що людина всі свої творчі сили має віддати служінню Богові (Костогриз, 2019). Оцінюючи стан сучасної йому педагогіки, Зеньківський писав: «На наш погляд, основна причина сучасної педагогічної кризи в тому і полягає, що педагогічна думка відірвалася від християнської антропології, що слідом за іншими сферами культури стала на шлях секуляризації, відокремлення себе від віри. Подолання педагогічного натуралізму, повернення до обґрунтування педагогіки у цілісному християнському світогляді, залучення ідей християнської антропології до висвітлення основних проблем педагогіки і є те основне завдання, у вирішенні якого лежить ключ до плідної творчості у сфері виховання» (Кириченко, 2010).

Методологічна установка, що стверджує перевагу віри, зумовила місце провіденціалістської ідеї виховання, без урахування якої аналіз педагогіки В. Зеньківського буде неповним. Провіденціалістський зміст виховання, на думку В. Зеньківського, випливає з основ християнства та православ'я і не потребує раціональної доказовості. Основні ідеї християнства – тварності світу та примату особистості над буттям, особистості як образу і подоби Божої, Церкви як

соборної єдності в Богу вільних духовних особистостей – визначають провіденціалістський сенс виховання людини, яка несе відповідальність перед Богом і, отже, має право пройти свій шлях виховання.

Відповідно до концептуальних ідей В. Зеньківського, особистість характеризується неповторністю свого буття, обумовленою провіденційним початком, що не виводиться з психіки, а лише об'єктивується через неї. Провіденційний початок обумовлює заданість і водночас потенційність кожної особистості, принципову невичерпність її у емпіричному вираженні. У свою чергу подвійна природа особистості як провіденційна основа особистісного буття та психофізична сфера обумовлює її ієрархічність: пріоритет духовного початку, заданого божественним промислом, над психофізичним (емпіричним), пов'язаним із тварним походженням (Мельник, 2018).

Особливий інтерес у педагогіці В. Зіньковського представляє ієрархічно побудована концепція людини. Справа в тому, що саме в ній найповніше проглядається провіденціалістський зміст виховання. Людина, на переконання В. Зіньківського, побудована ієрархічно у співвідношенні її сил і властивостей, але Богом встановлена ієрархія була порушена гріхопадінням, і тому виховання людини є лише відновленням нормальної ієрархії сил. «Норма, закладена у нас, нині постає як завдання і шлях, і роль виховання полягає в тому, щоб підвести дитину до внутрішнього життя, до роботи над собою, до оволодіння даром свободи» (Кириченко, 2011). Уявлення про цілісність та ієрархічність людини, обумовлене провіденціалістським змістом як основною ідеєю виховання, актуалізувало завдання духовного «збирання» життя, але передбачало ієрархічну взаємопов'язаність усіх цих сторін та їх очевидне значення у розвитку духовного початку особистості. Більше того, у світлі божественного промислу всі напрямки виховання (фізичний, статевий, соціальний, естетичний,

розумовий) сприяють тому, щоб людина як найуспішніше реалізувала себе у земному житті, тобто пронесла свій хрест і наблизилася тим самим до вічного життя.

Орієнтація виховного процесу на провіденціалізм у педагогіці В. Зеньківського вабила за собою втілення божественного дару свободи, що робить людину подібною до Бога і одночасно обумовлює її самовизначення (слідкування шляхом добра чи зла) (Бондаренко, 2014). Аналізуючи життєвий шлях людини, В. Зеньківський відзначає, що життя звертає людину або до полюса добра, або до полюса зла. Це пояснюється не стільки провіденційною та психофізичною сферами особистості, як існуванням заснованого на первородному гріху поділу духовної сфери на світлу і темну. Тим часом людина вільна або долати, або поглиблювати своє духовне роздвоєння, бо вона божественним промислом наділена свободою волі. Таким чином, цілісна задача виховання у В. Зеньківського доповнена тим, що виховання – пошук свого хреста є підготовкою до свободи у Христі. Свобода розглядається мислителем як дар Христа.

Тому сенс виховання полягає ще й у провіденційному засвоєнні дару свободи. «Шлях стояння перед Богом – це шлях виховання в собі внутрішньої людини» (Кириченко, 2011).

Що стосується мети виховання, то, розмірковуючи про неї у світлі божественного промислу, В. Зеньківський бачив кінцеву мету не в долученні до якогось корисного заняття, а в самому вихованці, який може виконати своє людське покликання і увійти до Царства Божого лише зусиллями волі. Отже, виховання має внутрішньо торкнутися духу вихованця і дати йому вищий стимул до морального зростання.

Таким чином, мета виховання у педагогіці В. Зеньківського відповідає промисловому задуму – розкриття образу та подоби Божої в дитині. Інакше висловлюючись, мета виховання розумілася В. Зеньковським

як дотримання плану божественного промислу, як «розвиток початку особистості», як «допомога у розкритті образу Божого» (Кириченко, 2011). Очевидно, що в основі виховання у В. Зеньківського лежить уявлення про зумовлений сенс життя людини. Таке трактування мети виховання дозволило визначити місце самого виховання в процесі становлення особистості та забезпечити його відповідність логіці самодетермінації особистості. У такому провіденційному ключі виховання у В. Зеньківського не замінює процес саморозвитку, а лише допомагає йому. Не випадково саме «виховання» у розумінні В. Зеньківського носить характер «допомоги у розкритті образу Божого» (Кириченко, 2010).

Крім того, В. Зеньківський, спираючись на принцип відповідності мети та засобів виховання етапам становлення особистості, конкретизує мету виховання через низку завдань, які можна визнати окремими аспектами загальнозначущої мети, так як кожна з них народжена завдяки божественній сутності провіденційного ядра особистості.

Підбиваючи деякі підсумки, зазначимо, що завдання виховання – самовизначення та знаходження свого хреста, готовність до реалізації дару свободи, розкриття творчих здібностей, особистісне звернення до Бога, набуття соборності як особистісної якості, досягнення фізичної досконалості – були детерміновані провіденційною дією виховання (Marchenko, 2011). По суті, виявляється, що педагогічний вплив у розумінні В. Зеньківського служить завданням знаходження свого накресленого хреста, у пошуку якого відбувається фізичне, статеve, естетичне, соціальне, релігійне, моральне, інтелектуальне виховання. Специфіка концептуальної інтерпретації В. Зеньківським цих завдань полягала в тому, що всі вони підпорядковані провіденціалістській ідеї виховання.

Визнання В. Зеньківським провіденціалістської складової педагогіки дозволило мислителю звернутися у процесі виховання до глибинної божественної сфери особистості, сили якої немає у розпорядженні ні в неї самої, ні в оточуючих, зокрема педагогів.

В. Зеньківський зауважує, що провіденціалістський сенс виховання у додатку до справжньої долі вихованця виявляє себе особливою закономірністю, що у християнстві називається хрестом. Хрест – логіка духовного шляху кожної людини – незначною мірою залежить від зовнішніх колізій, однак, оскільки вона в основному визначає зміст життя, принципи та цілі виховання безпосередньо пов'язані з ним.

Пошук хреста, згідно з концептуальними установками В. Зеньківського, потребує специфічних засобів: в ослабленні влади зовнішніх вражень, усамітненні, мовчанні тощо. Проте хрест визначається Богом, тому педагогічне керівництво особистістю неспроможне вплинути на його суть, але може сприяти його внутрішньому розсуду, здійснювати пошук шляхів його втілення. Богослужіння, сповідь, молитва, читання богословської літератури ставали, згідно з педагогічними поглядами В. Зеньківського, провідними засобами реалізації таких завдань, як самопоглиблення та самоочищення, особистісне спілкування з Богом, покаяння, пошук власного шляху, що веде до істини.

Зважаючи на те, що шлях осмислення та виконання хреста неповторний, одним з основних в педагогіці В. Зеньківського стає принцип особистісної орієнтації виховного процесу.

В. Зеньківський взагалі вважав центральним поняттям педагогічного процесу особистість. Принцип особистісної орієнтації виховного процесу у В. Зеньківського означає спрямованість виховання особистості в стані благодатної соборності на сходження до образу і подоби Божої. Таким чином, структура особистості, за В. Зеньківським, включає провіденційну і підпорядковану їй психофізичну складові.

Крім того, в провіденційний стан благодатної соборності вбачається і соціальна складова виховного процесу: прообразом такої сутнісної єдності є триєдність у Бозі, а в людському житті – це явище соборності.

У такому ключі у педагогіці В. Зеньківського провіденційною особливістю виховного процесу є відносини вихователя (вчителя) і вихованця (учня), як у виховному діянні педагога встановлюється верховна роль віри в Бога і, як наслідок, у божественну сутність глибинної метафізичної сфери особистості кожної дитини. Віра виступає не просто передумовою, тлом, що сприяє вдосконаленню виховного процесу, але безпосередньою, провіденційною основою, його рушійною силою. На глибоке переконання В. Зеньківського, сила та глибина віри завдяки божественному промислу дає можливість вихователю привести своїх вихованців до порятунку. «Випрямлення моральної істоти, – писав Зеньківський, – йде лише там, де є віра у досяжність його» (Кириченко, 2011).

Через божественне походження та глибоку укоріненість зла в метафізичній сфері особистості В. Зеньківський пояснював і частково виправдовував слабкість людини, тим більше дитини, яка не здатна без Божої допомоги досягти моральної досконалості. У той час як віра вчителя у провіденційну божественну заданість кожної особи та віра учня у вчителя як людини, яка несе їй слово Боже і має великий досвід духовного сходження до Бога через звільнення своєї особистості від влади первородного гріха – основа педагогічних відносин у концепції В. Зеньківського. На вірі заснована любов до вихованця, без неї неможливо з'єднання добра зі свободою. Без віри в благодать, що проливає Богом, у постійну Божу допомогу педагог не міг би взяти на себе відповідальність визначити, що для дитини благо, а що зло.

Тому педагогічний вплив, який розуміється як допомога у розкритті в особистості дитини образу Божого, в

педагогіці В. Зеньківського, крім того, ґрунтується на провіденційному значенні віри.

Висновок

Як бачимо, у педагогічних поглядах В. Зеньківського провіденційний орієнтир виховання визначає шлях людини від духовного життя, повного динамізму та руху, до «розвитку» душі, яке рухається не просто до поглиблення та занурення у себе, а до самопізнання, здатного допомогти вийти особистості за межі свого я.

По суті, вся педагогіка В. Зеньківського – наука про провіденціалістський сенс виховання, тому цілі його настільки широкі та багатогранні. Провіденційність виховання у педагогіці В. Зеньківського підпорядкувала цьому процесу і навчання, і всі напрямки розвитку дитини. Завдяки провіденціалістському осмисленню виховання В. Зеньківський долає педагогічний релятивізм, що полягає в помилковому розумінні «свободи» вибору, що пред'являється вихованцю, який не може нею скористатися. Орієнтація на провіденціалістські засади у вихованні – необхідна умова для прийняття виховної концепції В. Зеньківського. Її не можна розчленувати на окремі складові та використовувати в руслі інших педагогічних течій, не можна аналізувати «упереджено» з погляду інших філософсько-релігійних установок. Педагогіка В. Зеньківського, провіденційно орієнтована та заснована на духовності та творчому потенціалі особистості, що допомагає відтворити та філософськи осмислити цілісність педагогічного буття, а також досягнути різноманітність педагогічних інтерпретацій історії світової та вітчизняної культури.

Таким чином, збудована В. Зеньківським у світлі божественного промислу концепція виховання представляє безумовний науково-практичний інтерес як одне з високозначних джерел плідних ідей, цінних методичних технологій, творче осмислення теоретичного та практичного

потенціалу якого, може сприяти подальшому розвитку педагогічної науки.

Література

1. Marchenko, O. (2011). Особистість в освітньому просторі модерну: пріоритети та вектори розвитку. *Skhid*, (2 (109)), 123-127.
2. Бондаренко, Н. Б. (2014). Проблема формування духовності студентів, майбутніх педагогів в освітньо-виховному просторі університету. *Актуальні проблеми молоді в сучасних соціально-економічних умовах*, 58.
3. Кириченко, В. Г. (2010). Релігійний підхід до проблеми виховання у системі православної педагогіки В. Зеньківського (1881–1962 рр.). *Проблеми історії України XIX–початку XX ст.*
4. Кириченко, В. Г., Стоян, Т. А. (2011). Євразійська спадщина у суспільно-політичних поглядах В. Зеньківського (1881-1962 рр.). *Історичні науки*, 8, 353-359.
5. Костогриз, К. Ф. (2019). Морально-релігійне виховання на основі православних духовних цінностей. *Рецензенти: Гуржій ОІ–заслужений діяч науки і техніки України, д. і. н., професор (Інститут історії України НАН України); Гордуновський ОМ, д. і. н., доцент (Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»)*, 54.
6. Мельник, О. А. (2018). Світоглядні традиції: антропоцентризм у вітчизняній університетській психології XIX–початку XX століття. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*, 2(1), 147-153.

Міщук Марія

Педагогічні погляди В. Зеньківського

Анотація

У статті розглядається педагогічна інтерпретація провіденціалістських смислів виховання у педагогіці В. Зеньківського. Особлива увага в педагогіці В. Зеньківського звертається на трактування виховання та на постановку мети та завдань виховання у світлі божественного приречення, а також на вплив ідеї божественного приречення в розвитку особистості вихованця. Педагогічні погляди В. Зеньківського, провіденційно орієнтовані та засновані на духовності та творчому потенціалі особистості, що допомагає відтворити та філософськи осмислити цілісність педагогічного буття, а також досягнути різноманітності педагогічних інтерпретацій історії світової та вітчизняної культури. Таким чином, збудована В. Зеньківським у світлі божественного промислу концепція виховання представляє безумовний науково-практичний інтерес як одне з високозначних джерел плідних ідей, цінних методичних технологій, творче осмислення теоретичного та практичного потенціалу якого, може сприяти подальшому розвитку педагогічної науки.

Ключові слова: провіденціалістська ідея виховання, принцип особистісної орієнтації виховного процесу, духовне виховання, ієрархічна структура особистості.

UDC 001.8:174]:378.147:81'243

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-159-179>

Methodology and Organization of Professional Research and Academic Integrity in the Formation of a Modern Foreign Language and Literature Teacher

Nataliia Serdiuk,

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Foreign
Philology, Translation and Methods of Teaching,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav,

✉ 30, Sukhomlynsky Str., Pereiaslav, Ukraine, 08401

E-mail: serdiuk-n@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9865-6977>

Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність у становленні сучасного вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури

Наталія Сердюк,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної
філології, перекладу та методики навчання,
Університет Григорія Сковороди у Переяславі,

✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Україна, 08401

Abstract

The study is devoted to the issue of methodology and organization of professional research and academic integrity (AI) in the formation of a foreign language and literature teacher. **The**

purpose of the article is to characterize the role of the educational component «Methodology and organization of professional research and academic integrity» in the formation of the personality of a foreign language and literature teacher and his/her compliance with the principles of AI, to offer methodological advice for studying the course, to reveal the policy of academic integrity in higher education institutions on the example of Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav.

Methods. To achieve the goal, the author used the following methods: theoretical (analysis, synthesis of normative and scientific-pedagogical sources) and empirical (observation of the educational process).

Results. The author considers that the study of the educational component «Methodology and organization of professional research and academic integrity» by students of the second (master's) level of higher education under the Educational programs «Secondary education (English language and literature)» and «Secondary education (German language and literature)» to be an important element of their professional training as highly competent teachers of foreign language and literature and a necessary tool for countering violations of AI principles. The main elements of the course were considered (goal, tasks, general and professional competences that are formed during study, program learning results, content components of the course, a list of indicative topics and tasks for independent work, etc.), the certain methodical tips for studying the course are offered, the policy of academic integrity in Higher Education Institutions on the example of Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav are defined. Then article states that Higher Education Institutions have a number of documents that highlight the policy, standards and procedures for compliance with academic integrity, certain tools are in place to counter AI violations, and a set of preventive measures is used.

Conclusions. The educational component «Methodology and organization of professional research and academic integrity» for applicants of the second (master's) level of higher education under the

Educational programs «Secondary education (English language and literature)» and «Secondary education (German language and literature)» is an important element of their professional training, which together with other components of the Educational programs and certain tools of the higher education institution to counter violations of academic integrity, with the support of non-formal education and self-control regarding compliance with the principles of AI, will be able to ensure the formation of the future foreign language and literature teacher as a highly competent scientist, professional and virtuous pedagogue. A detailed study of online services for assistance in processing the results of professional research of future foreign languages and literature teachers is defined as the perspective of further investigations.

Key words: professional research, professional activity, teacher of foreign language and foreign literature, educational component, independent work, academic integrity, prevention of violations.

References

1. Akademichna dobrochesnist: onlain kurs dlia vykladachiv [Academic integrity: an online course for teachers]. *Prometheus – Prometheus*. Retrieved from https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+AI101+2021_T2/about [in Ukrainian].
2. Antonyuk, N. & Pushkar, N., (2022). Akademichna dobrochesnist u vitchyznianomu osvithomu prostori, prychyny porushennia ta shliakhy formuvannia [Academic integrity in the domestic educational space, causes of violations and ways of formation]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 1, 10–16, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.2.2> [in Ukrainian].
3. Voronova, S. (2021). Akademichna dobrochesnist v systemi zahalnoi serednoi osvity [Academic integrity in the general secondary education system]. *Molod i rynok – Youth and the market*, 2 (188), 95-100 [in Ukrainian].

4. Leiko, S.V. (2013). Poniattia kompetentsiia ta kompetentnist: teoretychnyi analiz [Concepts of Competence and Competence: A Theoretical Analysis]. *Pedahohichnyi protses: teoriia i praktyka – Pedagogical process: theory and practice*, 4, 128-135 [in Ukrainian].

5. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145- VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

6. Serdiuk, N. (2018). Current state and problems of the development of the ukrainian higher education. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*, 7, 188-204. Retrieved 11 August 2021 from <https://education-journal.org/index.php/journal/article/view/112>.

Вступ

Постановка проблеми. Нині Україна задля входження в освітній і науковий простір Європи активно здійснює модернізацію освітньої системи, у тому числі в площині запобігання порушенню норм і правил академічної доброчесності усіх учасників навчально-виховного процесу у закладах освіти та виведенню наукових досліджень на вищий міжнародний щабель. За останні роки у процесі реформування освіти український уряд прийняв низку нормативних документів, що регламентують діяльність закладів освіти з дотримання академічної доброчесності (АД) та запропонував певні рекомендації. Відповідно до Статті 42 Закону України «Про освіту», «академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» (Закон України «Про освіту»). «Сприйняття всіма учасниками освітнього і наукового процесу принципів академічної доброчесності є запорукою того, що українська освіта і наука рівноправно

залучатимуться до світового процесу наукової комунікації» (Антонюк&Пушкар, 2022:15). Звідси проблема забезпечення етичної культури майбутніх учителів іноземної мови та зарубіжної літератури під час їх підготовки у ЗВО для подальшої освітньої та наукової діяльності у ЗЗСО є важливою для вивчення, що підсилює актуальність теми дослідження.

Аналіз актуальних наукових досліджень і публікацій засвідчив, що різні аспекти цієї проблеми були предметом багатьох наукових розвідок, зокрема: академічна доброчесність у системі університетської освіти та науки - Н. Антонюк, Н. Батечко, Н. Букач, Б. Гвоздецька, О. Кравченко, Т. Михайлова, С. Отрох, Н. Пушкар, О. Рижко, Д. Сопова; академічна доброчесність в системі загальної середньої освіти – С. Воронова, О. Кірдан, Н. Кобрин, Н. Коляда, О. Ковальчук. Досліджено широкий ряд проблем вищої (Serdiuk, 2018) та загальної середньої освіти, однак, недостатньо уваги приділяється ролі вивчення освітніх компонентів у навчально-виховному процесу у ЗВО, які б сприяли становленню сучасного висококомпетентного вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури та були б певним інструментом протидії порушенням принципів АД. Одним із таких компонентів вважаємо курс «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність» з досвіду Університету Григорія Сковороди в Переяславі.

Мета статті – охарактеризувати роль освітнього компоненту «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність» у становленні особистості вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури та дотриманні ним принципів АД, запропонувати методичні поради для вивчення курсу, розкрити політику академічної доброчесності в ЗВО на прикладі Університету Григорія Сковороди в Переяславі.

Методи дослідження

Для досягнення мети використано такі **методи**: *теоретичні*: аналіз, синтез нормативних та науково-педагогічних джерел; *емпіричні*: спостереження за навчальним процесом.

Результати та їх обговорення

З огляду на твердження О. Гомілко, що тільки з чесності і сміливості самого науковця народжується АД як «процес самопізнання, котрий підпорядковано самоконтролю у справі продукування якісних знань» (Гомілко, 2018: 273), вважаємо питання зрощення доброчесності архіважливим, оскільки у ньому як інтегрованому понятті відображаються основні чесноти сучасного педагога такі, як: його етична культура, чесність, сміливість, відповідальність, нестандартне критичне мислення, здатність до самовдосконалення та самоконтролю тощо.

У зв'язку з цим, процес підготовки фахівців у галузі середньої освіти, зокрема за освітньо-професійними програмами Середня освіта (Англійська мова і література) та Середня освіта (Німецька мова і література), має передбачати подальше удосконалення їх чеснот та наукового світогляду завдяки поглибленню знань здобувачів про методологію, технологію та методи організації фахових досліджень з дотриманням принципів АД.

Під час підготовки вчителів іноземної мови та зарубіжної літератури у ЗВО важливим і необхідним є вивчення освітнього компоненту «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти (перший рік навчання) за освітньо-професійними програмами: Середня освіта (Англійська мова і література) та Середня освіта (Німецька мова і література) галузі знань 01 Освіта / Педагогіка. Щодо статусу дисципліни, то цей освітній компонент має плануватися як обов'язковий у освітній програмі, оскільки цей курс має на меті виробити у

здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти розуміння загальних закономірностей та логічної послідовності організації процесу фахових досліджень; засвоїти понятійний апарат, а також теоретичні та методологічні принципи організації фахових досліджень; опанувати принципи АД та види відповідальності за їх недотримання; засвоїти методику здійснення й оформлення результатів реалізованого фахового дослідження; ознайомити із сучасними методами організації фахових досліджень; розвивати нестандартне критичне мислення у процесі реалізації фахових досліджень; сформувати ґрунтовний базис для проведення фахових досліджень у період самостійної професійної діяльності; виробити креативний підхід до організації фахових досліджень, шляхом застосування набутих теоретичних знань; розвивати особистість майбутнього науковця у плані формування його фахових компетенцій, що сприяють самореалізації у процесі науково-дослідницької діяльності.

Оволодіння майбутніми вчителями іноземної мови та зарубіжної літератури курсом «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність», згідно з метою, має бути орієнтованим на розв'язання наступних завдань:

- опанування теоретичними положеннями і методами організації фахових досліджень у галузі іноземної мови та методики їх навчання у профільній школі в умовах змішаного навчання;
 - формування компетенції стосовно організації та проведення фахових досліджень відповідно до принципів АД;
 - формування теоретичних засад і стійкої мотивації для реалізації самостійних фахових досліджень.
 - вироблення вмінь організовувати процес фахового дослідження та оформляти його результати згідно з чинними правилами та нормами.
-

З огляду на визначення поняття компетентності («щось більше, ніж просто знання або навички, вона має на увазі здатність фахівця відповідати комплексним вимогам за рахунок мобілізації та використання своїх психологічних ресурсів (включаючи навички та цінності) у конкретних обставинах» (Лейко, 2013)), серед загальних компетентностей у результаті вивчення цієї освітньої компоненти у майбутнього вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури мають бути сформовані такі: здатність здійснювати усну і письмову комунікацію державною та іноземною мовами у конкретних умовах, відповідно до сфери і ситуацій спілкування; здатність розв'язувати проблеми, необхідні для проведення досліджень та/або провадження інноваційної діяльності з метою розвитку нових знань та процедур; здатність продовжувати навчання з високим ступенем автономії. Серед фахових компетентностей вивченням означеного курсу можна забезпечити наступні: здатність самостійно опановувати нові знання, критично оцінювати набутий досвід з позицій останніх досягнень філологічної науки та соціальної практики; здатність проводити дослідження на належному рівні та дотримуватися вимог АД; усвідомлення методологічного, організаційного та правового підґрунтя, необхідного для здійснення фахової науково-дослідницької роботи, її презентації науковій спільноті та захисту інтелектуальної власності на її результати; здатність до формування науково-методологічних і методичних засад національно патріотичного виховання.

На основі досвіду викладання освітнього компоненту «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність» здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти (перший рік навчання) за ОПП Середня освіта (Англійська мова і література) та Середня освіта (Німецька мова і література) на базі Університету Григорія Сковороди в Переяславі, можемо

визначити такі отримані після вивчення курсу результати навчання здобувачами: 1) володіння спеціалізованими концептуальними знаннями, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності або галузі знань і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень, критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань; 2) володіння методологією фахових досліджень; уміння організовувати та проводити фахові дослідження, дотримуючись вимог АД; 3) уміння визначати перспективні напрями педагогічного дослідження, зокрема теоретичних та методичних особливостей змісту, завдань, форм, методів та/або технологій навчання у профільній школі; 4) уміння працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами (зокрема цифровими), видобувати, обробляти й систематизувати інформацію, використовувати її в освітньому процесі тощо.

Теорія та практика свідчать, що рівень володіння кожною фаховою компетентністю базується на рівні володіння теоретичними знаннями та практичними автоматизованими навиками, уміннями. Тому варто окреслити теоретичну частину у формі певних модулів вивчення освітнього компонента, яку необхідно засвоїти майбутнім вчителям іноземної мови та зарубіжної літератури, а саме:

Змістовий модуль 1. Методологічне підґрунтя для організації фахових досліджень.

Тема 1. Суть та поняття фахового дослідження, його структура, етапи та категоріальний апарат.

Тема 2. Поняття академічної доброчесності, принципи її дотримання та види можливих порушень.

Тема 3. Специфіка пошуку джерел інформації для організації фахових досліджень в умовах змішаної форми навчання.

Змістовий модуль 2. Методи організації фахових досліджень та презентація їх результатів.

Тема 4. Методи організації фахових досліджень.

Тема 5. Технологія опрацювання зібраного для фахового дослідження матеріалу.

Тема 6. Виклад результатів фахового дослідження відповідно до принципів академічної доброчесності.

Тема 7. Підготовка магістерської роботи до захисту та її публічний захист.

Звісно, ознайомлення з певним обсягом тем і питань, які виносяться для вивчення в аудиторний час, є недостатнім для опанування освітнього компоненту, тому здобувачам пропонується певні види самостійної та наукової роботи. Так, орієнтованою тематикою рефератів з курсу «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність» для майбутніх учителів іноземної мови та зарубіжної літератури може бути наступна:

1. Загальна характеристика порівняльно-історичного методу, основні прийоми та процедури.

2. Загальна характеристика структурного методу дослідження.

3. Методика дистрибутивного аналізу як компонент структурного методу.

4. Специфіка використання трансформаційного аналізу як складника структурного методу.

5. Застосування компонентного аналізу у процесі фахових досліджень.

6. Характеристика методу опозицій.

7. Метод дистрибутивно-статистичного аналізу.

8. Поняття основних і допоміжних методів дослідження у методиці навчання іноземних мов у ЗЗСО.

9. Метод критичного аналізу літературних джерел.

10. Відмінності між методом науково фіксованого спостереження та пробного навчання.

11. Особливості організації дослідного навчання.

12. Використання методів анкетування та тестування у методиці навчання іноземних мов у ЗЗСО.

13. *Хронометрування та особливості його застосування.*
14. *Осцилографічний аналіз та методика його проведення.*
15. *Особливості застосування методу експертних оцінок.*
16. *Прийоми написання тексту кваліфікаційної роботи.*
17. *Організація фахових досліджень під час воєнного стану в країні.*
18. *Вплив пандемій на розвиток методики навчання іноземних мов у ЗЗСО.*
19. *Роль методологічного підґрунтя в організації фахового дослідження.*
20. *Використання Інтернет-ресурсів у пошукові джерел фахового дослідження.*
21. *Сучасні підходи до організації фахових досліджень.*
22. *Сучасні технології опрацювання літературних джерел.*
23. *Трендові методи організації фахових досліджень.*
24. *Метод лінгвістичної географії у процесі фахових досліджень.*
25. *Загальні VS спеціальні методи фахових досліджень.*
26. *Роль ІТ у фаховому дослідженні.*
27. *Специфіка експериментального дослідження у методиці навчання іноземних мов у ЗЗСО.*
28. *Сучасні вимоги до укладання списку використаної літератури та джерел.*
29. *Політика цитування за принципами академічної доброчесності.*
30. *Наслідки академічної недоброчесності.*

Враховуючи те, що самостійна робота здобувача (вид навчальної діяльності здобувача, що виконується без безпосереднього контакту з викладачем, або керований викладачем опосередковано через спеціальні навчальні матеріали; невід'ємна обов'язкова ланка процесу навчання, яка передбачає індивідуальну роботу студентів у відповідності до установки викладача, підручника, програми навчання) орієнтована на глибше та конкретніше вивчення програмного матеріалу, тому паралельно пропонуються певні

питання чи/та завдання з кожної теми, які необхідно опрацювати за підручником або додатковою літературою.

Наведемо ті приклади завдань самостійної роботи, які практикуються під час викладання освітнього компоненту «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність» здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти Університету Григорія Сковороди в Переяславі:

Завдання 1. 1) Обґрунтуйте вибір теми фахового дослідження «Специфіка формування граматичної компетенції учнів ЗЗСО у процесі оволодіння англійською мовою». 2) Охарактеризуйте процес визначення мети і завдань фахового дослідження.

Завдання 2. 1) Складіть план організації фахового дослідження на тему «Інноваційні шляхи формування фонетичної компетенції учнів ЗЗСО» та визначте його мету і завдання. 2) Опишіть процедуру вибору методів фахового дослідження.

Завдання 3. 1) Обґрунтуйте актуальність і визначте об'єкт та предмет дослідження на тему: «Лексико-семантичні засоби створення образу героїв твору». 2) Опишіть правила наведення цитат і бібліографічних посилань у тексті наукової роботи відповідно до принципів академічної доброчесності.

Завдання 4. 1) Сформулюйте мету, завдання і методи фахового дослідження на тему «Специфіка формування комунікативної компетенції учнів ЗЗСО на базі прочитаного тексту». 2) Опишіть етапи пошуку джерел для організації фахового дослідження.

Завдання 5. 1) Визначте наукову новизну, теоретичне і практичне значення дослідження на тему «Роль наочності у формуванні лексичної компетенції учнів профільної школи». 2) Опишіть згідно з існуючими вимогами літературне джерело: Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя: Просвіта. 2009. – 268 с.

Завдання 6. 1) Обґрунтуйте вибір теми «Методика формування соціокультурної компетенції учнів ЗЗСО». 2) Опишіть законодавчий документ відповідно до існуючих вимог: Державний освітній стандарт з іноземної мови. – К., 1998. – 22 с.

Завдання 7. 1) Складіть план організації фахового дослідження на тему «Розвиток пізнавальної активності учнів профільної школи засобами інформаційних технологій» та визначте його методи. 2) Зробіть правильний опис багатотомного документа: Історія Національної академії наук України, 1941–1945 / [упоряд. Л. М. Яременко та ін.]. – К. – Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2007.

Завдання 8. 1) Обґрунтуйте актуальність теми фахового дослідження «Інтернет-новини як засіб збагачення лексичного інвентаря учнів ЗЗСО». 2) Опишіть згідно з існуючими вимогами літературне джерело чотирьох авторів: Бікулов Д.Т., Чкан А.С., Олійник О.М., Маркова С.В. Менеджмент : навч. посіб. – Запоріжжя – ЗНУ – 2017. – 360 с.

Завдання 9. 1) Сформулюйте об'єкт, предмет, мету і завдання фахового дослідження на тему «Функціонування минулих часових форм у сучасній англійській мові». 2) Наведіть правильний опис літературного джерела трьох авторів за стилем АРА: Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К. : Видавничий дім «KM Academia» – 2000. – 218 с.

Завдання 10. 1) У чому полягає об'єкт, предмет, мета і завдання фахового дослідження на тему «Структурні особливості складносурядних речень сучасної англійської мови». 2) Опишіть вимоги до оформлення таблиць до магістерської роботи.

Завдання 11. 1) Обґрунтувати вибір методів дослідження на тему «Особливості функціонування метафор у творах Г. де Мопассана». 2) Охарактеризувати специфіку використання людиноцентричного підходу у процесі організації фахових досліджень.

Завдання 12. 1) Опишіть методику організації фахового дослідження на тему «Особливості вимови початкових приголосних звукосполучень у сучасній англійській мові». 2) Коротко опишіть етапи роботи над літературними джерелами.

Завдання 13. 1) Визначте структуру та обґрунтуйте актуальність теми фахового дослідження «Мовні засоби вираження несхвалення у сучасній англійській мові». 2) Дайте визначення перспективного плану організації фахового дослідження.

Завдання 14. 1) Обґрунтуйте вибір теми фахового дослідження «Специфіка утворення заперечних речень в англійській мові», виходячи з поставленої мети та окреслених завдань. 2) Охарактеризуйте специфіку розташування літературних джерел у систематичному каталозі.

Завдання 15. 1) Написати обґрунтування вибору теми фахового дослідження «Ритміко-інтонаційні особливості поетичних творів Й.В. Гейне». 2) Описати особливості укладання літератури в алфавітному каталозі.

Завдання 16. 1) Обґрунтувати актуальність теми фахового дослідження «Неологізми як засіб збагачення лексичного складу англійської мови» та визначте методи його організації. 2) Описати алгоритм опрацювання літературних джерел.

Завдання 17. 1) Визначити об'єкт, предмет, наукову новизну та практичне значення фахового дослідження на тему «Засоби вираження категорій дієслова у сучасній англійській літературній мові». 2) Описати інформаційний етап організації фахового дослідження.

Завдання 18. 1) Скласти план організації фахового дослідження на тему «Роль прикметників у створенні образної системи твору». 2) Обґрунтувати доцільність застосування у процесі організації фахових досліджень методу критичного аналізу літературних джерел.

Завдання 19. 1) Визначити структуру та обґрунтувати актуальність фахового дослідження на тему «Мовностилістичні засоби створення образу героя художнього твору». 2) Описати специфіку й етапи використання структурного методу у процесі організації фахових досліджень.

Завдання 20. 1) Скласти план організації фахового дослідження на тему «Роль опису у композиції художнього твору». 2) Описати специфіку розташування літературних джерел у предметному каталозі.

Також майбутнім учителям іноземної мови та зарубіжної літератури собі варто запропонувати декілька методичних рекомендацій з організації їх самостійної роботи з освітнього компоненту, до прикладу:

1) отримавши від викладача завдання для самостійної роботи складіть план вашої роботи над їх вирішенням, зосередьтеся на змісті завдань, які ви повинні виконати у результаті опрацювання матеріалу з цієї дисципліни;

2) уважно прочитайте завдання, запропоновані для самостійного опрацювання та глибоко осмисліть прочитане;

3) виясніть незрозумілі місця з прочитаного, звернувшись до матеріалів лекцій, довідкової літератури або викладача;

4) приступайте до виконання завдань, винесених на самостійне опрацювання.

На нашу думку, вивчення освітнього компоненту «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність» здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти (перший рік навчання) за ОПП Середня освіта (Англійська мова і література) та Середня освіта (Німецька мова і література), поруч з іншими курсами, допоможе сформувати особистість майбутнього вчителя як справжнього висококомпетентного науковця, з високим рівнем етичної культури та власних чеснот.

Звісно, якщо людина за своєю природою володіє всіма необхідними для особистості сучасного педагога якостями

та професійними знаннями, уміннями і навичками, то процес становлення її як вчителя буде легкий, природний і цікавий, а якщо особа, попри гарні теоретичні знання та навички, не здатна чи не бажає дотримуватися принципів АД у своїй діяльності та зростати як науковець і як людина, то їй варто переосмислити свою місію в освіті або зовсім змінити професію. Навіть отримавши кваліфікацію вчителя, не потрібно зупинятися у саморозвиткові, а варто постійно приділяти час своєму вдосконаленню, наприклад через курси підвищення кваліфікації, різноманітні тренінги, семінари та вебінари тощо.

До прикладу, у плані самоосвіти, майбутні педагоги чи практикуючі вчителі ЗЗСО можуть долучитися до проходження на платформі Prometheus курсу «Академічна доброчесність: онлайн курс для викладачів», який надає можливість практично підготуватися до майбутньої професійної діяльності (багато різноманітних ситуацій зі шкільного життя описано в курсі), подивитися на різні дисципліни через призму етичної культури та пропонує теоретичні основи й практичні інструменти, які допомагають посилити культуру академічної доброчесності (Академічна доброчесність: онлайн курс для викладачів). Цей онлайн курс має такі змістовно-структурні модулі: концепція АД; методика викладання: сприяння АД; дизайн освітніх програм та курсів з фокусом на АД; основи академічного письма та АД; дизайн системи оцінювання для підвищення АД, наукове керівництво та розвиток культури АД тощо. Курс, хоча і розрахований на заклади вищої освіти, але може знайти гарний відклик у практичній діяльності вчителів ЗЗСО.

Головне, щоб під час проходження цього онлайн-курсу (і інших) здобувачі, та й практикуючі педагоги теж, не вдавалися до академічної не доброчесності: не передавали результати тестування курсу стороннім особам, намагалися працювати самостійно та креативно, не шукали відповіді в інтернеті та не виставляли власні відповіді на широкий загал,

підходили до завдань з повною усвідомленістю та відповідальністю, не намагалися обійти систему (прокручувати у швидкому темпі відео-записи, а не ретельно слухаючи та опрацьовуючи їх; проходячи тести навшань, а не ретельно добираючи відповіді тощо; проходячи лише певний мінімум матеріалу, необхідного для отримання сертифікату, а не повністю весь матеріал); не намагалися вдатися до фальсифікації результатів чи отримати сертифікати іншим нечесним шляхом тощо.

На прикладі Університету Григорія Сковороди в Переяславі, зазначимо, що у ЗВО є ряд документів, що висвітлюють політику, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності, а саме: Кодекс доброчесності працівника, Антикорупційна програма університету Григорія Сковороди в Переяславі, Положення про академічну доброчесність, Декларація про дотримання академічної доброчесності здобувачем вищої освіти, Декларація про дотримання академічної доброчесності співробітником, Положення про кваліфікаційну роботу.

Як інструменти протидії порушення АД на зазначених ОП використовуються: ознайомлення усіх учасників освітнього процесу з Положенням про академічну доброчесність; підписання здобувачами ЗВО та НПП Декларацій про дотримання академічної доброчесності; проведення інформаційної роботи із учасниками освітнього процесу щодо дотримання принципів академічної доброчесності та етики наукових досліджень; перевірка кваліфікаційних робіт на наявність ознак академічного плагіату за допомогою онлайн-сервісу «Unicheck» компанії ТОВ «Антиплагіат».

Вивчення здобувачами освітнього компонента «Методологія та організація фахових досліджень та академічна доброчесність» є теж певним інструментом протидії порушенням академічної доброчесності.

Для попередження недотримання норм та правил академічної доброчесності в ЗВО використовується комплекс профілактичних заходів, серед яких також є щорічне проведення заходів із питань впровадження академічної доброчесності в освітньо-наукову діяльність здобувачів; проведення інформаційної роботи (зокрема, семінарів) щодо популяризації принципів академічної доброчесності та етики здобувачів ВО; висвітлення основних понять, законів, інформаційних бюлетенів та інформативних відео щодо академічної доброчесності на сайті ЗВО в рубриці «Академічна доброчесність».

Висновки

На нашу думку, освітній компонент «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за ОПП Середня освіта (Англійська мова і література) та Середня освіта (Німецька мова і література) є важливим елементом їх професійної підготовки, який разом з іншими компонентами ОПП та певними інструментами ЗВО щодо протидії порушенням академічної доброчесності, за підтримки неформальної освіти та самоконтролю щодо дотримання принципів АД, зможуть забезпечити становлення майбутнього вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури як висококомпетентного науковця, професіонала та доброчесного педагога.

Перспективою подальших розвідок є детальне вивчення онлайн сервісів для допомоги у оформленні результатів фахового дослідження майбутніх вчителів іноземних мов та зарубіжної літератури.

Література

1. Академічна доброчесність: онлайн курс для викладачів. *Prometheus*. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+AI101+2021_T2/about

2. Антонюк, Н., Пушкар, Н., (2022). Академічна доброчесність у вітчизняному освітньому просторі: причини порушення і шляхи формування. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 10–16, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.2.2>
3. Воронова, С. (2021). Академічна доброчесність в системі загальної середньої освіти. *Молодь і ринок*. №2 (188), С. 95-100.
4. Лейко, С.В. (2013) Поняття компетенція та компетентність: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 4 (2013). С. 128-135.
5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.01.2023).
6. Serdiuk, N. (2018). Current state and problems of the development of the ukrainian higher education. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*, 7, 188-204. Retrieved 11 August 2021 from <https://education-journal.org/index.php/journal/article/view/112>

Сердюк Н.Ю.

Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність у становленні сучасного вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури

Анотація

Дослідження присвячено питанню методології і організації фахових досліджень та академічної доброчесності (АД) у становленні вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури. **Мета статті** – охарактеризувати роль освітнього компоненту «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність» у становленні особистості вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури та дотриманні ним принципів АД,

запропонувати методичні поради для вивчення курсу, розкрити політику академічної доброчесності в ЗВО на прикладі Університету Григорія Сковороди в Переяславі. **Методи.** Автор для досягнення мети використав такі методи: теоретичні (аналіз, синтез нормативних та науково-педагогічних джерел) та *емпіричні* (спостереження за навчальним процесом). **Результати.** Автор вважає вивчення освітнього компоненту «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність» здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти за ОПП Середня освіта (Англійська мова і література) та Середня освіта (Німецька мова і література) важливим елементом їх професійної підготовки як висококомпетентних вчителів іноземної мови та зарубіжної літератури та необхідним інструментом протидії порушенням принципів АД. Розглянуто основні елементи курсу (мета, завдання, загальні та фахові компетентності, які формуються під час вивчення, програмні результати навчання, змістовні компоненти курсу, перелік орієнтовних тем і завдань для самостійної роботи тощо), запропоновано певні методичні поради для вивчення курсу, Розкрито політику академічної доброчесності в ЗВО на прикладі Університету Григорія Сковороди в Переяславі та зазначено, що у ЗВО є ряд документів, що висвітлюють політику, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності, працюють певні інструменти протидії порушення АД та використовується комплекс профілактичних заходів. **Висновки.** Освітній компонент «Методологія і організація фахових досліджень та академічна доброчесність» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за ОПП Середня освіта (Англійська мова і література) та Середня освіта (Німецька мова і література) є важливим елементом їх професійної підготовки, який разом з іншими компонентами ОПП та певними інструментами ЗВО щодо протидії порушенням академічної доброчесності, за підтримки неформальної освіти та самоконтролю щодо дотримання принципів АД, зможуть забезпечити становлення майбутнього вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури як висококомпетентного науковця, професіонала та доброчесного педагога. Перспективою подальших

розвідок визначено детальне вивчення онлайн сервісів для допомоги у оформленні результатів фахового дослідження майбутніх вчителів іноземних мов та зарубіжної літератури.

Ключові слова: фахове дослідження, професійна діяльність, вчитель іноземної мови та зарубіжної літератури, освітній компонент, самостійна робота, академічна чесність, профілактика порушень.

UDC 378.014.242:338.48

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-180-202>

Academic Mobility in the Context of the Modern Tourism Development

Nataliia Skibun

Candidate of Pedagogical Sciences (PhD),

Senior Lecturer of the Department of Language Training

Bogomolets National Medical University

✉ 13, Taras Shevchenko Boulevard, Kyiv, Ukraine, 01601

E-mail: skibunnata@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2962-4725>

Tetiana Trofymenko

Methodist of the Kyiv Vocational College of Tourism

and Hotel Industry,

Teacher of the highest category, Teacher-methodist

✉ 26, Generala Zhmachenko Str., Kyiv, Ukraine, 02000

E-mail: trofimenko_tania@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0855-9832>

Академічна мобільність у контексті розвитку сучасної туристичної сфери

Наталія Дмитрівна Скибун

кандидат педагогічних наук,

старший викладач ЗВО кафедри мовної підготовки

Національний медичний університет імені О. Богомольця,

✉ бульвар Т.Шевченка,13, м. Київ, Україна, 01601

Тетяна Василівна Трофименко

методист Київського фахового коледжу туризму

та готельного господарства,

викладач вищої категорії, викладач-методист

✉ вул. Генерала Жмаченка, 26, м. Київ, Україна, 02000

Abstract

The article examines the impact of the modern tourism sphere on social mobility in general and, in particular, on professional and academic mobility. **The purpose** of the article is to construct a descriptive characteristic of the formation of academic mobility (at the regional and global levels) in the context of the development of the modern tourism sphere, realized through the combination of educational and tourism spheres, and where communicativeness and foreign language competence become important feathers of the modern competent young specialist in the tourism sphere. **Research methods.** During the research, general scientific and empirical techniques based on a systemic approach were applied. General methods of generalization and comparison were also used in the work process. **Results.** As the result of the conducted analysis, the interdependence of the development of educational and tourism spheres has been defined in the conditions of professional and academic mobility, when the influence of «knowledge diplomacy» and cultural exchange between all subjects of academic mobility occur. The author of the article states that the tourism sphere in the conditions of globalization, openness of countries, unification, and standardization was able to create a global tourist space, which includes more than 150 countries of the world. **Conclusions.** Today, long distance moving/traveling has become common (opening the new opportunities for social, professional, and educational mobility), this has been used during

the creation and further functioning of global and/or regional educational centers, where the training process creates conditions for acquiring a high level of linguistic (non-native) competence, and the ability to work in a multicultural, multinational team. At the same time, there is a cultural exchange between subjects of the educational process; the acquired knowledge and experience remain and influence the further behavior of a future political and military figure in one's country (the new elite) who studied abroad. Also, studying in such centers transforms the moral and psychological state along with the social communication of students, teachers, scientists, and young professionals. In addition, staying and getting an education in the specified centers contributes to the formation of a new global elite, which becomes cosmopolitan and, upon returning home, perceives the surrounding world in a different way, and builds relations with neighboring countries. That is, there is a practical implementation of the concept of «educational diplomacy», which further affects traditional diplomacy between countries that are part of the relevant educational space, and this, in turn, makes it possible to form a new agenda for solving problems through joint efforts, as well as work on joint projects. At the same time, the modern global tourism sphere is constantly expanding the geography for new education, working under the condition of high communicative competence of the student of education, a young specialist, and knowledge of foreign languages at a level not lower than B2.

Keywords: new society, moral and psychological state, global labor market, regional centers of education, language and communicative competence, the concept of «educational diplomacy».

References

1. Babiuk, O. (2017) *Tsili ta zmist formuvannia profesiino oriietovanoi anhlomovnoi kompetentnosti u monolohichnomu movlenni maibutnikh fakhivtsiv sfery turyzmu* [The goals and

content of the formation of professionally oriented English language competence in monologue speech of future specialists in the field of tourism]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. Serii: pedahohika – *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: pedagogy*, (4), 175–184. [Ukrainian].

2. Barvinok, N. (2022) Kompetentnist spilkuвання inozemnymi movamy yak komponent profesiinykh kompetentnostei personalu haluzi turyzmu. [The competence of communication in foreign languages as a component of the professional competences of personnel in the field of tourism]. *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Upravlinnia rozvytkom sfery hostynnosti: rehionalnyi aspekt»* (m. Chernivtsi, 5 travnia 2022 r.) Chernivtsi: Tekhnodruk, 352 p.: 291-295. Retrieved from https://tourlib.net/statti_ukr/barvinok2.htm [Ukrainian].

3. Bakhmat, N. V. (2020) Profesiina mobilnist maibutnykh fakhivtsiv sfery turyzmu. [Professional mobility of future specialists in the field of tourism.]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Serii «Pedahohichni nauky» – Bulletin of postgraduate education. Educational sciences series*, 11(40), 40-52. [Ukrainian].

4. Bil, M. M. (2016) Mobilnist naselennia: teoretychna sutnist i vydova riznomanitnist [Population mobility: theoretical essence and species diversity]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and Society*, 7, 645-652 [Ukrainian].

5. Vasylyshyna, N. M., Skyrda, T. S. & Slobozhenko, R. A. (2019) Novitni determinanty praktyko zoriientovanoi pidhotovky fakhivtsiv sfery turyzmu v polikulturnomu osvitnomu seredovyshchi [The latest determinants of practice-oriented training of specialists in the field of tourism in a multicultural educational environment]. Retrieved from <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/42747/1/.pdf> [Ukrainian].

6. Rybchuk, A. V., Zhurba, I. Ye. & Zablotska, R. O. (2022) Problemy funktsionuvannia mizhnarodnoi turystychnoi industrii v umovakh hlobalnoi pandemii. [Problems of functioning of the international tourism industry in the conditions of a global pandemic.]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, 2(1), 203-210 [Ukrainian].
7. Bauder Harald. (2020). International Mobility and Social Capital in the Academic Field. *Minerva: A Review of Science, Learning and Policy*, 58 (3), 367-387.
8. Kitamura, Y. (2015). International Competition and Cooperation in Higher Education in East Asia: Some Reflection Based on the Concept of ‘Knowledge Diplomacy’. Center for Excellence in School Education, Graduate School of Education, University of Tokyo, Research Bulletin, 1, 25–53. Retrieved from <http://hdl.handle.net/2261/58613>.
9. Knight, J. (2018). Knowledge Diplomacy: A Bridge Linking International Higher Education and Research with International Relations. Discussion Paper for the British Council. Retrieved from <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/kno.pdf>.
10. Sarah, R. Asada (2019): Study abroad and knowledge diplomacy: increasing awareness and connectivity to the host country, host region, and world. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, DOI: 10.1080/03057925.2019.1660143.
11. Triana, B. (2015). Cultural Demands of the Host-Nation: International Student Experience and the Public Diplomacy Consequences. *Journal of International Students*, 5(4), 383–394. doi:10.32674/jis.v5i4. Retrieved from <https://www.ojed.org/index.php/jis/article/view/402/319>.
12. Wenqin Shen, Xin Xu & Xiaona Wang. (2022) Reconceptualising international academic mobility in the global knowledge system: towards a new research agenda. *Higher Education*, 84, 1317–1342.

Вступ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується підвищеним рівнем мобільності на фізичній та віртуальній площинах людського буття та соціальних відносин. Перед людиною відкривається все більше можливостей в частині переміщень та комунікацій на регіональному та світовому рівнях. Туристична сфера у цьому контексті виступає і як об'єкт, і як суб'єкт процесів формування нової реальності, нової космополітичної (глобальної цифрової) людини, нового життєвого світу та простору. Адже з одного боку, глобальний ринок праці та світовий освітній простір розвиваються завдяки туристичній сфері, які створює комфортні умови для переміщення, проживання та перебування за кордоном. З другого боку, підготовка спеціалістів туристичної сфери вимагає нових підходів, особливо в частині мовної та комунікативної компетентностей, зважаючи на постійне розширення географії залучення до глобальної туристичної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання сучасної мобільності розглядаються сучасними дослідниками у контексті глобалізації суспільства, мультикультуралізму, розвитку інфраструктури, створення нових соціально-економічних умов, утворення регіональних просторів.

На сучасному етапі розвитку суспільства соціальна мобільність (Біль, 2016) починає відігравати значну роль в усіх сферах суспільного життя та суспільних відносинах. Так, сучасні дослідники звертають увагу формування глобальної туристичної сфери (Рибчук, Журба, Заблоцька, 2022), а з цього виникає запит на зростання рівня професійної мобільності молодих спеціалістів туристичної сфери (Бахмат, 2020), оскільки туристична сфера виступає тригером формування нової моделі соціальної мобільності населення багатьох країн світу, зумовленої тим, що на сьогодні завдяки глобалізаційним, технологічним, технічним

та соціальним аспектам розвитку здійснюється формування полікультурного суспільства, та мультинаціонального і мультирелігійного освітнього простору (Василишина, Скирда, Слобоженко, 2019; Кітамура, 2015; Найт, 2018; Асада, 2019; Харальд, 2020). Досить цікавим є дослідження впливу міжкультурної взаємодії на поточні дипломатичні, економічні та культурні відносини між приймаючою країною та країною походження іноземних здобувачів освіти в рамках академічної мобільності під час навчання останніх у регіональному закладі освіти, який надає освітні послуги для іноземних здобувачів освіти, адже у подальшому іноземні здобувачі освіти можуть розпочати впливову політичну та приватну кар'єру у себе на батьківщині після повернення із навчання за кордоном (Тріана, 2015). Крім того, необхідно зважати, вибір країни та закладу вищої освіти з боку майбутнього абітурієнта залежить від багатьох факторів. Перш за все, це наскільки дружніми є політичні, соціальні, культурні зв'язки між країнами. По-друге, це широкий перелік питань загального характеру, а саме: рекомендації друзів і родичів; витрати на навчання та проживання (вважається, що місцеві етнічні громади допомагають з витратами); соціальні посилення; географічна та/або культурна схожість; репутація закладу (якість надання освітніх послуг, викладацький склад, персонал тощо); програми обміну здобувачами освіти та викладачами між закладами освіти приймаючої сторони та країни, звідки прибуває навчатися майбутній абітурієнт; база випускників (видатні постаті у різних сферах) тощо (Тріана, 2015). По-третє, це особисті уподобання, вузька спеціалізація тощо. На наш погляд, серед перелічених факторів впливу на вибір місця навчання не враховано найголовніше – знання іноземної мови для можливості навчання та комунікацій. Також необхідно зважати на те, що без допомоги туристичної сфери досить проблематично здійснювати переміщення, проживання, комунікацію із представниками влади до

моменту зарахування до бажаного закладу освіти та поселення у місцевому кампусі.

Таким чином, на сьогодні є актуальним питання «формування професійно орієнтованої англomовної компетентності у монологічному мовленні майбутніх фахівців сфери туризму» (Бабюк, 2017), зважаючи на поширення англійської мови, як мови міжнародних комунікацій у багатьох сферах (туристична, професійна, освітня, культурна, медична тощо). Саме тому для подальшого розвитку та інтеграції національних сфер у регіональні та/або світові наднаціональні структури важливим є забезпечення високого рівня компетентності «спілкування іноземними мовами», що виступає важливим компонентом «професійних компетентностей персоналу галузі туризму» (Барвінок, 2022).

Також сучасні дослідники розглядають академічну мобільність як важливий елемент побудови єдиного освітнього простору на основі інтеграції національних освітніх просторів, що в свою чергу створює передумови практичної реалізації концепції так званої «дипломатії знань», яка формує новий порядок денний для нових глобальних еліт країн, які беруть участь у академічній мобільності (Кітамура, 2015; Найт, 2018; Асада, 2019). Так, за аналогією із Європейським освітнім простором Й. Кітамура розглядає аналогічне формування та розвиток єдиного освітнього простору країн Північно-Східної Азії та Південно-Східної Азії. Також він відзначає появу та зростання ролі освітнього простору країн АСЕАН, Японії, Китаю та Південної Кореї. Одним із факторів впливу академічної мобільності на морально-психологічний стан та розуміння світу здобувачів освіти «трансформаційний міжнародний досвід для всіх учасників», коли «учасники розуміють свій особистий розвиток у результаті навчання за кордоном і як їх обізнаність і зв'язок стають глобальнішими, з довічним зв'язком із приймаючою країною» (Асада, 2019).

Незважаючи на досить широкий спектр проведених досліджень, питання академічної мобільності у контексті розвитку сучасної туристичної сфери **виступає частиною загальної проблеми**, котрій присвячується означена стаття, оскільки переміщення, проживання, перебування, побут в іншій країні забезпечується в першу чергу туристичною сферою.

Метою статті є побудова описової характеристики формування академічної мобільності (на регіональному та світовому рівнях) у контексті розвитку сучасної туристичної сфери, яка реалізується через поєднання освітньої та туристичної сфер, а комунікативність та іншомовна компетентності постають важливими складовими сучасного базового рівня компетентностей, якими повинен володіти молодий спеціаліст туристичної сфери і не тільки.

Матеріал і методи досліджень

Основою для наших досліджень стали матеріали сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідників, які у своїх працях розглядали питання розвитку сучасного рівня мобільності у контексті соціальної, освітньої, професійної, культурної та побутової мобільностей у контексті транскордонного руху (Шен, Сюй & Ван, 2022; Харальд, 2020). При цьому визначалася важлива роль впливу на морально-психологічний стан здобувача освіти перебування в країні набуття освіти (Кітамура, 2015; Найт, 2018; Асада, 2019). Так, дослідженню впливу «дипломатії знань» Дж. Найт присвятив багато часу (2014-2018 роки), відзначаючи при цьому, що сучасний рівень розвитку, впливу на навколишнє середовище та глобалізація несуть у собі багато проблемних питань, розв'язання яких потребує спільних зусиль, а тому позитивізм ролі «дипломатії знань» полягає в тому, що єдиний освітній простір створює передумови появи нової еліти та професіоналів, які, завдяки академічній мобільності, набули такий рівень морально-психологічного стану особистості, який дозволяє простіше

комунікувати на міждержавному рівні, адже всі вони навчалися разом, а тому Дж. Найт вбачає підвищення ролі вищої освіти у зміцненні відносин між країнами (Найт, 2014, 2015, 2018). Крім того, певним чином дотичним до запропонованої концепції «дипломатії знань» є і дослідження Б. Тріани питань ролі міжнародного студентського досвіду та наслідків публічної дипломатії в умовах «культурного занурення» у місцевий життєвий світ іноземних здобувачів освіти, а тому регіональні заклади освіти можуть використовувати переваги своєї локальної ідентичності через відповідні культурні зв'язки закладу, які мають потенціал для заохочення культурного занурення (Тріана, 2015) в рамках професійної та освітньої мобільності.

Методи дослідження, використані у процесі написання статті, передбачають застосування загальнонаукових та емпіричних прийомів, що ґрунтуються на системному підході. Також у процесі роботи застосовувались такі загальні методи досліджень, як узагальнення та порівняння. У результаті проведеного аналізу визначено взаємозалежність розвитку освітньої та туристичної сфер в умовах професійної та академічної мобільностей, коли відбувається вплив «дипломатії знань» та культурний обмін між усіма суб'єктами академічної мобільності.

Результати та їх обговорення

На сьогодні широке впровадження результатів науково-технічного прогресу все більше впливає на сучасне суспільство в цілому та на кожну людину зокрема. Так, сучасні новітні технології одночасно виступають як суб'єктами, так і об'єктами формування нового людського буття та життєвого світу, пов'язуючи при цьому новітні інформаційні й інфраструктурні технології із традиційними технологіями, розширюючи та трансформуючи їх. Прикладом такого взаємопроникнення та поєднання може бути туристична та освітня сфери. На сьогодні туристична сфера виступає головним драйвером та локомотивом нової

хвилі мобільності суспільства («кочове суспільство») не тільки на регіональному, а і світовому рівнях, бо завдяки їй частково задовольняється попит на нову хвилю «мобільності» та «кочовності» цифрового інформаційного і навіть постінформаційного суспільства, в першу чергу, це відзначається на появі «мобільного» спеціаліста, який є затребуваним на глобальному ринку праці. А це у свою чергу створює передумови на запит «мобільного» здобувача освіти, який в умовах реалізації концепції «навчання впродовж усього життя» потребує створення умов для продовження навчання за межами закладу вищої освіти, де він набував первинну вищу освіту. Крім того, формування нових об'єднаних освітніх просторів на регіональному рівні створює передумови появи регіональної еліти (спеціалістів, політиків, спортсменів, діячів культури), які будуть формувати спільний порядок денний на даному соціальному, економічному, політичному та гуманітарному просторі, що досить органічно входить у концепцію «освітньої дипломатії».

Яскравим прикладом формування нового відкритого мобільного соціального простору, є Європейський Союз, де окрім культурного та побутового туризму, зростає професійний та освітній туризм, який на практичному рівні формує мобільність не тільки здобувачів освіти, молодих спеціалістів, а і викладачів, методистів та педагогічних науковців, які отримали можливість використовувати академічну мобільність у рамках країн ЄС. Завдяки реалізації Копенгагенської декларації відбувається «формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників в умовах єдиного європейського освітнього простору», що «відкриває нові можливості не тільки для здобуття освіти, а й для формування європейського ринку праці» (Сушенцева, 2011:6), а саме: вільно переміщатися, працювати, викладати, навчатися в усіх країнах-членах ЄС, без перешкод. Сприяє цьому широка інтеграція

національного освітнього простору у єдиний європейський завдяки Болонському процесу. Особливо стає актуальним офіційне визнання знань, умінь і кваліфікацій у всьому просторі ЄС у рамках впровадження безперервного навчання впродовж усього життя.

Аналогічні проекти впроваджуються у всьому світі. Так, «Азіатсько-Тихоокеанське регіональне бюро ЮНЕСКО з питань освіти та партнери спільно запустили Equitable Education Hub, платформу знань із відкритим доступом для досягнення рівності в освіті в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні» (ЮНЕСКО: 2022), що повинно сприяти зростанню рівня професіоналізму самих викладачів та рівня освіти для здобувачів освіти. Аналогічні освітні простори формуються країнами Північно-Східної Азії та Південно-Східної Азії, а також між країнами АСЕАН, Японією, Китаєм та Південною Кореєю (Кітамура, 2015).

Зосередження уваги на поєднання туристичної та освітньої сфер полягає в тому, що туристична сфера створює умови для комфортного переміщення світом, розвитку широкого спектру туристичних послуг та видів туризму, серед яких можна відзначити такі: культурний, побутовий, освітній, медичний, трудовий, шопінг тощо. Все це вимагає широкого спектру знань та компетентностей для працівників туристичної сфери, особливо в частині побудови та супроводження логістичних маршрутів, де питання мови, комунікацій, знань культури, звичаїв, політичного устрою країн, в яких прокладаються нові туристичні маршрути (переїзд, проживання, страхування, комунікації із представниками влади, бізнесу, культури, медицини, освіти тощо). Крім того, туристична сфера сама першочергово потребує упровадження високого рівня інтеграції, стандартизації та уніфікації для надання туристичних послуг на глобальному рівні для мульти- національного, культурного, релігійного середовища в умовах толерантного ставлення до чужинців. Це означає, що в сучасних умовах

світової та регіональної глобалізації ринок праці туристичної сфери виступає замовником спеціалістів нової формації, готових до роботи на глобальному рівні, мають високий ступінь адаптивності до нових умов, а також мовну, комунікативну та ІТ компетентності. Адже без знання іноземних мов, які використовуються для міждержавних комунікацій, виходити на глобальний ринок праці не можливо. У зв'язку з цим туристична сфера виступає як суб'єкт, так і об'єкт академічної мобільності. Як відзначає група дослідників, «туризм – це індустрія багатства ХХІ століття, процвітаюча галузь, яка є каталізатором для досягнення далекосяжних позитивних змін у приймаючих напрямках з подальшим економічним розвитком та створенням нових робочих місць» (Рибачук, Журба, Заблоцька, 2022:209). При цьому треба зважати, що контекстний туризм (медичний, освітній) є ще більш привабливим, адже окрім суто туристичної сфери відкриваються нові робочі місця в інших сферах. Наприклад розвиток освітнього туризму включає в себе не тільки побутові (проживання, харчування) елементи, а і медичні (страхування, лікування), культурно-масові (подорожі країною, відвідання музеїв, виставок, концертів тощо), надання різних послуг (SPA, поштові, банківські тощо). Вказане потребує відповідних комунікацій з іноземцями. При цьому всередині закладу освіти, окрім забезпечення освітнього процесу під час планових занять, є цілий комплекс заходів, до яких обов'язково необхідно залучати іноземних здобувачів освіти для прискореної адаптації (мовної, культурної, освітньої, побутової, соціально-психологічної тощо). Це в свою чергу потребує вже від викладачів та персоналу закладу освіти, які працюють з іноземними здобувачами освіти знати іноземну мову для покращення комунікації. В основному це англійська та/або додатково поширена іноземна регіональна мова. Також бажано, щоб куратори іноземних груп мали відповідний базовий рівень

компетентностей соціально-психологічної роботи з іноземцями, знання їх мови, культури, звичаїв, навичок тощо. Тільки так заклад вищої освіти може бути готовим до роботи з іноземними здобувачами освіти. На наш погляд, коли є масові потоки іноземних здобувачів освіти, то найбільш доречним є співпраця з туристичними компаніями, які беруть на себе певну частину роботи з іноземцями.

Таким чином, можна констатувати, що для створення передумов суспільної мобільності, туристична сфера повинна мати спроможність готувати фахівців, які зможуть забезпечувати достатній рівень комунікацій у мультисередовищі (з різними націями, культурами, звичаями), оскільки спеціалісти туристичної сфери виступають піонерами, прокладаючи шлях іншим, які використовують їх напрацювання на рівні користувачів туристичних послуг. Адже на сьогодні «зі 195 держав світу у міжнародний туризм залучено понад 150 країн», а «за оцінкою Всесвітньої туристської організації (UNWTO), число туристів по всьому світі до 2030 р. становитиме 1,36 млрд. осіб» (Рибачук, Журба, Заблоцька, 2022:205). При цьому необхідно враховувати, що сегментація та структура туристичної сфери настільки строката, що будь-яка країна може розраховувати на певний відсоток туристів за умови ґрунтовного та серйозного підходу до цього. Для цього туристична сфера потребує відповідного освітнього простору для набуття професійних знань, умінь та компетентностей, серед яких, окрім спеціалізованих фахових напрямів, можна виділити такі: мовна, комунікаційна, цифрова (ІТ, кібер), психологічна (на рівні мотивації, самоосвіти, самоконтролю). Сучасні вимоги до спеціалістів та фахівців туристичної сфери передбачають високий рівень комунікативності, комунікабельності, які необхідні для комунікацій з іноземцями. Так, актуальність знання іноземних мов та комунікативність обумовлені кількістю країн (понад 150 країн) зі своєю мовою, релігією, культурою, звичаями, які включені до глобальної туристичної сфери.

Як відзначає Н. Бахмат, «Система підготовки майбутніх фахівців сфери туризму до професійної мобільності ґрунтується на особистісно-орієнтованому, діяльнісному, компетентнісному, практико-орієнтованому підходах, гуманізації підготовки, індивідуалізації та проблематизації навчання, зв'язку навчання з практикою, відповідності сучасним вимогам ринку праці. Ця система становить цілісність взаємопов'язаних структурних складників: цільового (забезпечення належного рівня готовності майбутнього фахівця сфери туризму до професійної мобільності), мотиваційного (усвідомлення студентом необхідності вміти застосовувати набуті знання на практиці), теоретичної підготовки (фундаментальні знання сучасних концепцій туризму, спеціальні знання методики дослідження туристичного потенціалу, професійної мобільності тощо), практичної підготовки (базові та професійно-орієнтовані вміння та навички), результативного (досягнення студентами відповідного рівня готовності до роботи та професійної мобільності в сфері туризму).» (Бахмат, 2020:45). Викладене вище у повній мірі можна застосовувати і до науково-педагогічного персоналу, адже академічна мобільність повною мірою стосується усіх суб'єктів освітнього процесу, а тому викладач та методист повинні мати високий рівень компетентності щодо професійної мобільності і мати особистий практичний досвід її застосування. На сьогодні в країнах європейського союзу є «можливість упродовж періоду навчання провчитись один або більше семестрів в іншому вищому навчальному закладі, де готують фахівців з цієї ж спеціальності із зарахуванням дисциплін (кредитів) та періодів навчання» (Рашилішина, Скирда, Слобоженко, 2019:15). Таким чином, на кінець набуття базової освіти у здобувача освіти є вже певний практичний досвід застосування академічної мобільності, що тим самим розширює його життєвий світ та подальші можливості переміщення країнами Європейського Союзу.

У свою чергу М. Біль, досліджуючи сутність та різноманітність мобільності населення запропонував такі складники формування освітньої мобільності та їх характеристику, яка представлена на рисунку 1.

Рис. 1. Складники формування освітньої мобільності та їх характеристика (Біль, 2016:650)

Серед особливостей представленої ним «освітньої мобільності» можна відзначити «віртуальні форми навчання» та «формування глобального інформаційного освітнього середовища (онлайн-платформи дистанційного навчання та допоміжні програми)». Все це обумовлене подальшим цивілізаційним розвитком суспільства, де цифрові технології разом із електронними комунікаціями створили передумови появи та поширення поряд із фізичним, віртуальний простір, рівень поширення якого разом із кількістю учасників постійно збільшується. У таких умовах компетентностей для викладача та методиста на рівні «користувача ПЕОМ» стає замало, адже під час підготовки навчально-методичних матеріалів для проведення занять потрібні знання та уміння роботи з багатьма програмами для візуалізації навчального матеріалу. Це у свою чергу потребує формування нових додаткових компетентностей таких як: цифрові, комп'ютерні, ІТ, кіберзахист та кібергігієна.

Вказане потребує не тільки морально-психологічної готовності здобувачів освіти та викладачів до мобільності, а і досить високого рівня мовної та комунікативної компетентностей у частині знання іноземних мов із можливістю орієнтуватися у іншому мовному, культурному, побутовому середовищах. Певним чином вказане розглядається Н. Бахмат через призму «соціальної компетентності», яка визначається нею як «сукупність компетенцій людини» таких, як: «вміння жити і працювати в соціумі, комунікабельність, доброзичливість, здатність вживатися/працювати з іншими людьми, здатність переборювати конфлікти, толерантність, здатність до самоорганізації, ... володіння іноземними мовами» (Бахмат, 2020:45). При цьому О. Бабюк говорить про те, що «комунікативні здібності значною мірою залежать і від рівня розвитку психічних процесів, пов'язаних з монологічною мовленнєвою діяльністю (передусім пам'яті, уваги, мислення, мовленнєвих механізмів говоріння), а також мотивів», а тому «розвиток комунікативних здібностей можна розглядати як двосторонній процес: з одного боку, вони розвиваються паралельно з формуванням мовленнєвих навичок та вмінь і, з іншого, – значну роль відіграє їх цілеспрямований розвиток у процесі навчання» (Бабюк, 2017:178). Н. Барвінок відзначає, що «компетентність спілкування іноземними мовами (іншомовна комунікативна компетентність) є важливим елементом між професійними компетентностями персоналу в туристичній індустрії, яка забезпечує можливість спілкування з іноземними клієнтами», адже «персонал, який володіє іноземними мовами підвищує конкурентоспроможність підприємства не лише на рівні країни, але і на світовому рівні, адже це сприяє виходу туристичного підприємства на світовий ринок туристичних послуг» (Барвінок, 2022).

Як наголошують науковці Н. Василюшина, Т. Скирда, Р. Слобоженко, «професійна освіта, зокрема туристична,

виступає посередником інтеграційних процесів, сфера послуг потребує професіоналів, які володіють інноваційними технологіями та програмами, особливостями спілкування з клієнтами, іноземними мовами та толерантним мисленням» (Василишина, Скирда, Слобоженко, 2019:5).

О. Бабюк, розглядаючи питання «формування професійно орієнтованої англомовної компетентності у монологічному мовленні майбутніх фахівців сфери туризму» наголошує на тому, що «під професійно-орієнтованою англомовною компетентністю в монологічному мовленні розуміємо здатність особистості реалізувати усномовленнєву комунікацію англійською мовою в монологічній формі у важливих сферах, типових і нестандартних ситуаціях професійного спілкування відповідно до комунікативного завдання, вибираючи адекватні вербальні та невербальні засоби», де «формування професійно орієнтованої компетентності в монологічному мовленні» повинно відбуватися «на рівні B2 відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти» (Бабюк, 2017:178). На сьогодні вказані Рекомендації стосуються усіх мов, вивчення яких відбувається як іноземних, а тому, якщо здобувач освіти та/або молодий спеціаліст складає іспит і отримує відповідний рівень знання іноземної мови, це означає, що рівень його знань є загальносприйнятним і не потребує додаткового підтвердження.

Певним елементом формування сучасної соціальної мобільності є поширення соціальних мереж та соціальних медіа, де люди комунікують між собою незалежно від національності, віри, місця проживання тощо. Соціальні медіа та соціальні мережі сприяють поширенню знань та обізнаності щодо існуючих центрів надання освітніх послуг іноземним здобувачам освіти. Так, завдяки сучасним ІТ технологіям можна навіть у режимі реального часу побачити, що відбувається в тому чи іншому місці. Такі онлайн

подорожі дають змогу зменшити час та витрати для повноцінної подорожі для того, щоб здійснити вибір місця майбутнього навчання.

Висновки

Підсумовуючи дослідження питань академічної мобільності у контексті розвитку сучасної туристичної сфери можна відзначити таке. Туристична сфера в умовах глобалізації, відкритості країн, уніфікації та стандартизації змогла створити глобальний туристичний простір, до якого включено понад 150 країн світу (із більш ніж 190 країн). Це означає, що на сьогодні корінним чином змінилося ставлення до поїздок світом. Сучасна людина є високомобільною та висококомунікативною зважаючи на спрощення вимог до подорожування. Можливості, які відкриваються завдяки цьому для соціальної, професійної та освітньої мобільності постійно розширюються. Це означає, що у майбутнього абітурієнта збільшується коло можливостей щодо вибору як світового та/або регіонального центрів надання освітніх послуг, так і окремих закладів освіти, які найкраще підходять. Водночас навчання в таких центрах створює умови для набуття високого рівня мовної (іншомовної) компетентності, умінню працювати в мультикультурному, мультинаціональному колективі. У таких умовах змінюється парадигма морально-психологічного стану разом із соціальною комунікацією та мовною компетентністю молодих спеціалістів, здобувачів освіти, викладачів та науковців. На сьогодні парадигма білінгвальності (знання декількох іноземних мов) набуває поширення і потребує закріплення на рівні освітніх програм закладів вищої освіти, які включаються у глобальний освітній простір. Крім того, набуття освіти у таких світових та/або регіональних освітніх центрах сприяє формуванню нової глобальної еліти, яка повернувшись додому, по іншому сприймає світ, сусідні країни, їх культуру, побут, а також комунікує із своїми однокурсниками. Це дає змогу спільними зусиллями вирішувати питання глобального порядку денного.

Підсумовуючи наше дослідження, можна відзначити, що туристична сфера виступає важливим елементом формування нового освітнього простору, де набуває практичної реалізації концепція «дипломатії знань», коли світовий освітній простір створює світову дипломатію.

Розгляд питань академічної мобільності потребує подальших досліджень, зумовлених новою суспільною мобільністю у контексті глобальної туристичної сфери та глобального освітнього простору.

Література

1. Бабюк О. Цілі та зміст формування професійно орієнтованої англomовної компетентності у монологічному мовленні майбутніх фахівців сфери туризму. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка, № (4), 2017. С.175–184. URL: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.17.4.23>.
2. Барвінок Н. Компетентність спілкування іноземними мовами як компонент професійних компетентностей персоналу галузі туризму. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект» (м. Чернівці, 5 травня 2022 р.) Чернівці: Технодрук, 2022. 352 с. С.291-295. URL: https://tourlib.net/statii_ukr/barvinok2.htm.
3. Бахмат Н. В. Професійна мобільність майбутніх фахівців сфери туризму. Вісник післядипломної освіти. Випуск 11(40) «Серія «Педагогічні науки». 2020. С.40-52.
4. Біль М. М. Мобільність населення: теоретична сутність і видова різноманітність. Економіка і суспільство. Випуск № 7. 2016. С.645-652.
5. Василишина Н. М., Скирда Т. С., Слобоженко Р. А. Новітні детермінанти практико зорієнтованої підготовки фахівців сфери туризму в полікультурному освітньому середовищі. 2019. 23 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/42747/1/.pdf>.

6. Рибчук А. В., Журба І. Є., Заблоцька Р. О. Проблеми функціонування міжнародної туристичної індустрії в умовах глобальної пандемії. Вісник Хмельницького національного університету 2022, № 2, Том 1. С.203-210.

7. Harald B. International Mobility and Social Capital in the Academic Field. *Minerva: A Review of Science, Learning and Policy*, v58 n3. 2020. pp.367-387.

8. Kitamura Y. International Competition and Cooperation in Higher Education in East Asia: Some Reflection Based on the Concept of 'Knowledge Diplomacy'. Center for Excellence in School Education, Graduate School of Education, University of Tokyo, *Research Bulletin* 1. 2015. pp. 25–53. URL: <http://hdl.handle.net/2261/58613>.

9. Knight J. Knowledge Diplomacy: A Bridge Linking International Higher Education and Research with International Relations. Discussion Paper for the British Council. Accessed 08 October 2018. <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/kno.pdf>.

10. Sarah R. Asada. Study abroad and knowledge diplomacy: increasing awareness and connectivity to the host country, host region, and world, *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 2019. DOI: 10.1080/03057925.2019.1660143.

11. Triana B. Cultural Demands of the Host-Nation: International Student Experience and the Public Diplomacy Consequences. *Journal of International Students* 5 (4). 2015. pp.383–394. doi:10.32674/jis.v5i4. URL: <https://www.ojed.org/index.php/jis/article/view/402/319>.

12. Wenqin Shen, Xin Xu & Xiaona Wang. Reconceptualising international academic mobility in the global knowledge system: towards a new research agenda. *Higher Education*, vol. 84, 2022. pp.1317–1342.

Скибун Н.Д., Трофименко Т.В.

Академічна мобільність у контексті розвитку сучасної туристичної сфери

Анотація

У статті розглянуто питання впливу сучасної туристичної сфери на соціальну мобільність в цілому та зокрема на професійну і академічну мобільності. Під час розгляду застосувалися загальнонаукові та емпіричні прийоми, що ґрунтуються на системному підході. Також у процесі роботи використовувалися загальні методи узагальнення та порівняння.

У результаті проведеного аналізу визначено взаємозалежність розвитку освітньої та туристичної сфер в умовах професійної та академічної мобільностей, коли відбувається вплив «дипломатії знань» та культурний обмін між усіма суб'єктами академічної мобільності.

При цьому туристична сфера в умовах глобалізації, відкритості країн, уніфікації та стандартизації змогла створити глобальний туристичний простір, до якого входять понад 150 країн світу. Сьогодні переміщення/поїздки на значні відстані стали буденною справою, відкривши тим самим нові можливості для соціальної, професійної та освітньої мобільностей. Це було використано під час створення та подальшого функціонування глобальних та/або регіональних освітніх центрів, навчання в яких створює умови для набуття високого рівня мовної (іншомовної) компетентності, умінню працювати в мультикультурному, мультинаціональному колективі. Разом з цим відбувається культурний обмін між суб'єктами освітнього процесу. При цьому набуті знання, досвід залишаються і впливають на подальшу поведінку майбутнього політичного, військового діяча у себе в країні (нової еліти), який проходив навчання за кордоном. Також навчання в таких центрах трансформує морально-психологічний стан разом із соціальною комунікацією у здобувачів освіти, викладачів, науковців та молодих спеціалістів. Крім того перебування та набуття освіти у вказаних центрах сприяє формуванню нової глобальної еліти, яка стає космополітичною і

повернувшись додому по іншому сприймає навколишній світ, будує взаємовідносини із сусідніми країнами. Тобто відбувається практична реалізація концепції «дипломатії освіти», яка у подальшому впливає на традиційну дипломатію між країнами, які входять у відповідний освітній простір. А це в свою чергу дає змогу формувати новий порядок денний для вирішення проблем спільними зусиллями, а також роботи над спільними проектами. При цьому сучасна глобальна туристична сфера постійно розширює географію для нової освіти, роботи за умови високої комунікативної компетентності здобувача освіти, молодого спеціаліста та знання іноземних мов на рівні не нижчому ніж B2.

Ключові слова: нове суспільство, морально-психологічний стан, глобальний ринок праці, регіональні центри освіти, мовна та комунікативна компетентності, концепція «освітньої дипломатії».

UDC 373.5.016:811.111]:004.738

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-203-227>

Educational Websites as a Means of Forming the Communicative Competency of High School Students in the Course of Studying the Subject «The English Language»

Nina Khrystych

Doctor of Philosophy in Pedagogy (PhD), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology,
Translation and Teaching Methods,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav (Ukraine)

✉ 30, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav, Kyiv Region, Ukraine, 08401

E-mail: ninaxrystych@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6839-8946>

Освітні веб-сайти як засіб формування комунікативної компетентності учнів старших класів у курсі вивчення предмета «Англійська мова»

Ніна Христич

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики
навчання Університет Григорія Сковороди в Переяславі

✉ вул. Сухомилинського, 30, м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Abstract

The article presents the results of the theoretical analysis of the use of educational web-sites as an additional online resource

in the educational process of English learning. The **goal** of the article is to consider the didactic potential of using educational web-sites for the formation of English communicative competency of high school students of general secondary education institutions nowadays. A number of scientific **methods** were used to realize the goal of the research, the most important of which are: *theoretical analysis of scientific and methodological literature* on the problems of using information and communication technologies in the educational process of foreign languages; *system analysis* in order to study the functional capabilities of educational web-sites; *the sampling method*, which contributed to the rapid processing of information in order to single out certain communicative tasks offered by educational websites for their analysis. **Results.** According to the results of the study, the advantages of educational websites for improving educational results in the subject «The English language» of students of education were determined. The author notes that the introduction of innovative technologies makes it possible to solve effectively such problems as strengthening the role of self-education of high school students, changing the pedagogical methods, introducing the active methods and modern information technologies. In **conclusions** the author states that the English educational web-sites should be used both for self-education of high school students, individual or group classes with a tutor, and as a supplement to the basic educational subject «The English language» in high schools. Finally, the author concludes that English teachers have to encourage their students in practicing the exercises from the educational web-sites as much as possible since this is the wright way of developing the communicative competencies in listening, speaking, reading and writing.

Key words: competency formation, English communicative competency, digitalization of education, educational web-site, subject «The English language».

References

1. Zhuravel, A. & Khrystych, N. (2022). Using English websites for developing listening skills and digital competence. *Nauka siohodenniy: vid doslidzhen do stratehichnyh rishen: materialy IV Mizhnarodnoi studentskoi naukovoï konferentsii – Science today: from research to strategic decisions: proceedings of the IV International Student Scientific Conference*. Ivano-Frankivsk, June 17, 2022. Vinnytsa: GO «Evropeiska naukova platforma», 258–260. DOI 10.36074/liga-inter-17.06.2022 [in English].
2. Kotsyuba, R. B. (2015). Nabuttya navychok audiiuvannia za dopomohoyu Web-orientovanoi metodyky vyvchennya inozemnyh mov. [Listening skills acquisition by using Web-based methodology for foreign languages learning]. *Informatsiini tehnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching aids*, 50 (6), 120–127. DOI: 10.33407/itlt.v50i6.1306 [in Ukrainian].
3. Mediaspozhyvannia ukraintsiv v umovah povnomasshabnoi viiny. Opytuvannia OPORA. [Media consumption of Ukrainians in conditions of full-scale war. OPORA survey.] (2022). Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/7353987/> [in Ukrainian].
4. Ovcharuk, O. V. & Khrystych, N. S. (2022). Realizatsia Planu dii z tsufrovoi osvity 2021-2027 u krainah EC. [Implementation of the Digital Education Action Plan 2021-2027 in EU countries]. *Zvitna naukovo-praktychna konferentsiia instytutu tsyfrivizatsii osvity NAPS Ukrainy: zbirnyk materialiv – Report scientific and practical conference of the Institute of Digitalization of Education of the National Academy of Sciences of Ukraine: a collection of materials*, Feb 10, 2022, Kyiv ITO NAPS Ukraine. Kyiv, Ukraine. 55–58. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/33845/1/637266be-7e5a-4c55-ac07-18e22a9ebdb1.pdf> [in Ukrainian].
5. Soroko, N. & Chayuk, T. (2021). Rol zasobiv virtualnoi realnosti u vyladanni angliiskoi movy studentam zakladiv

vysshchoi osvity. [The role of virtual reality tools in teaching English to students of higher education institutions]. *Suchasni metodyky vyvchennya inozemnyh mov i pereklady v Ukraini ta za ii mezhamy: zbirnyk materialiv III Mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii – Modern methods of teaching foreign languages and translation in Ukraine and abroad: a collection of materials of the III International scientific and practical Internet conference* (Pereiaslav, Dec. 3, 2021). Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 147–149. [in Ukrainian].

6. Khrystych, N. S. (2022). Dydaktychnui potentsial osvitnih vebseitiv u navchanni angliiskoi movy uchniv starshoi profilnoi shkoly. [The didactic potential of educational websites in teaching English to students of a senior specialized school]. *Suchasni metodyky vyvchennya inozemnyh mov i pereklady v Ukraini ta za ii mezhamy: zbirnyk materialiv III Mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii – Modern methods of teaching foreign languages and translation in Ukraine and abroad: a collection of materials of the IV International scientific and practical Internet conference* (Pereiaslav, Nov. 30, 2022). Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 175–178. [in Ukrainian].

7. Khrystych, N. S. & Skliarenko, O. B. (2021). Pedahohichni umovy formuvannya komunikatyvnyh competentnostei maibutnih uchyteliv inozemnyh mov. [Pedagogical conditions of formation of communicative competencies of future teachers of foreign languages]. *Naukovyi zbirnyk «Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобытського державного педагогічного університету імені Івана Франка – Current issues of humanitarian sciences: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*, 40, 2021, 240–250. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-3-39>

8. Allen, E. & Seaman, J. (2017). Digital Learning Compass: Distance Education Enrollment Report 2017. Babson Survey Research Group, e-Literate, and WCET. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=ED580868> [in English].

9. Ballagas, R. (2004). BYOD: Bring Your Own Device. Retrieved from <http://www.vs.inf.ethz.ch/publ/papers/rohs-byod-2004.pdf> [in English].

10. Barella, Y. & Linarsih, A. (2020). Extensive Listening Practice in EFL Classroom with Variety of News Websites. *Pedagogy Journal of English Language Teaching*, Indonesia : Institute Agama Islam Negeri Metro, 8(1), 43–50. DOI: <https://doi.org/10.32332/pedagogy.v8i1.1961> [in English].

11. Ditzler, C., Eunsook Hong, E., & Strudler, N. (2016). How Tablets are Utilized in the Classroom. *Journal of Research on Technology in Education*, 48(3), 181–193. DOI: <https://doi.org/10.1080/15391523.2016.1172444> [in English].

12. Enochsson, A. (2018). Teenage Pupils' Searching for Information on the Internet. *Proceedings of ISIC, The Information Behaviour Conference, Krakow, Poland, 9–11 October: Part 2. Information Research*, 24(1). Retrieved from <http://InformationR.net/ir/24-1/isic2018/isic1822.html>. [in English].

13. Eurostat. Statistics Explained. Being young in Europe today – digital world. (2020). Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Being_young_in_Europe_today_-_digital_world [in English].

14. Kukulska-Hulme, A. (2012). Smart Devices or People? A Mobile Learning Quandary. *International Journal of Learning and Media*, 4, 73–74. DOI: 10.1162/IJLM_a_00105 [in English].

15. Kuznekoff, J. & Titsworth, S. (2013). The Impact of Mobile Phone Usage on Student Learning. *Communication Education*, 62 (3), 233–252. DOI: <https://doi.org/10.1080/03634523.2013.767917> [in English].

16. Liu, Y. (2010). Social Media Tools as a Learning Resource. *Journal of Educational Technology Development and Exchange*, 3(1), 101–114. DOI: 10.18785/jetde.0301.08. [in English].

17. Naismith, L. Literature Review in Mobile Technologies and Learning: Futurelab Series Report, (2004). DOI: <https://www.nfer.ac.uk/publications/FUTL15/FUTL15.pdf> [in English].

18. Park, Y. A. Pedagogical Framework for Mobile Learning: Categorizing Educational Applications of Mobile Technologies into Four Types (2011). DOI: <https://doi.org/10.19173/irrodl.v12i2.791>[in English].

19. Sang-Oun, Lee, A. Hong & Hwang, J. (2017). ICT Diffusion as a Determinant of Human progress. *Information Technology for Development*. 23 (4). pp. 687–705. DOI: 10.1080/02681102.2017.1383874 [in English].

20. Simon, K. DIGITAL 2020: Global Digital Overview. Databaseportal. 2021. Retrieved from <https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview> [in English].

21. Walan, S. (2020). Embracing Digital Technology in Science Classrooms – ISecondary School Teachers' Enacted Teaching and Reflections on Practice. *J Sci Educ Technol* 29, 431–441. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10956-020-09828-6> [in English].

Web-sites References

22. BBC Learning English: URL : <https://www.bbc.co.uk/learningenglish/>

23. British Council Learn English. URL: <http://learnenglish.britishcouncil.org>

24. Cambridge English. URL : <https://www.cambridgeenglish.org/>

25. English Listenings. URL : <https://englishlistenings.com/>

26. EngVid. URL : <https://www.engvid.com/>

27. ESLPod.com URL : <https://secure3.eslpod.com/>

28. Film-english. URL : <https://film-english.com/about-2/>

29. Lingualeo. URL : <https://lingualeo.com>

30. Memrise. URL: <https://www.memrise.com>

31. Oxford Online English. URL : <https://www.oxfordonlineenglish.com/home-mobile>

32. Sketchley Martin. 10 great web-sites for learning English. URL : <https://eltexperiences.com/10-websites-for-english-language-students/>

33. Vincent Daniel. 10 great web-sites for learning English. URL : <https://eltlearningjourneys.com/2015/05/19/websites-for-learning-english/https://www.bbc.co.uk/learningenglish/>

Вступ

Актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, необхідністю впровадження інформаційно-комунікаційних технологій навчання в освітній процес, а з іншого боку, нагальною потребою розвитку умінь старшокласників у пошуку корисних для них освітніх веб-сайтів, що підвищують рівень їх англійської компетентності. Підкреслюємо актуальність превентивної освіти з питань «e-safety», тобто навичок безпечного користування інтернет-ресурсами (профілактика щодо шахрайських маніпуляцій, керування часом, емоційного та інтелектуального перевантаження тощо); підвищення цифрової грамотності (використання захищеного програмного забезпечення, безпечних онлайн платформ тощо), медіаграмотності, медіабезпеки та інформаційної гігієни учнів і вчителів, які можуть бути закладені у навчальні програми закладів загальної середньої освіти та/або інтегровані у викладання навчальних предметів. Тому вбачаємо за необхідне подальше вивчення проблематики використання освітнього потенціалу освітніх веб-сайтів, формування свідомого розуміння учнями переваг та ризиків надмірного перебування в Інтернет-просторі.

Слід відзначити, що в умовах повномасштабної війни медіаспоживання українців значно зросло (Опитування ОПОРИ, 2022). Учні використовують Інтернет-ресурси для навчання, спілкування, пошуку інформації та новин, перегляду розважального контенту тощо.

Згідно даних комісії Євростату у 2021 році 95% молоді в ЄС щоденно користувалися Інтернетом, у порівнянні з 80% для всього населення. У 2021 році 71% молодих європейців повідомили, що мають принаймні базові цифрові навички. У 2021 році на рівні ЄС 17% юнаків та 8% дівчат писали мовою

програмування. У період з 2019 по 2021 рік частка молоді в ЄС, яка пройшла онлайн-курси, зросла в 2,6 рази з 13% до 34% (Eurostat, 2022). Дослідження К. Саймона підтверджують ці дані (Simon, 2020). А. Ехонсон також підтверджує думку про високу цифрову грамотність молоді, хоча застерігає, що більшість учнів, особливо хлопці, завищують рівень своєї цифрової компетентності:

«Most pupils evaluated their competence as quite good. Compared to a national survey this could be expected. It could also be expected, according to research, that the pupils estimated their competence higher than their actual competence. Boys estimated their competence higher than the girls, which is a known phenomenon even if they did not succeed better» (Enochsson, 2018: 190).

Зважаючи на великий інтерес молоді до Інтернет середовища, педагоги повинні спрямовувати роботу учнів з Інтернет-ресурсами не лише як розважальний засіб комунікації, а й складову інформаційно-освітнього середовища, що містить значний освітній потенціал, який можна використовувати як в урочній діяльності, так і у позаурочній діяльності здобувачів освіти із урахуванням правил безпечного користування Інтернетом й онлайн медіа. Думку про те, що, користуючись гаджетами як навчальним інструментом, учні легко переходять з навчального контенту на розважальний підтверджує Ю. Барелла та А. Лінарсій: *«The results showed that students use captioned-provided websites as their media instruction in listening for pleasure with a variety of news» (Barella & Linarsih, 2020 : 44).*

У рамках дослідження слід взяти до уваги розробки Р. Баллагаса, який вивчав технологію BYOD (Bring Your Own Device). Учений звертає увагу на мобільні пристрої, які можна використовувати як навчальні інструменти. Більш того, на думку ученого, «вчителі повинні всіляко заохочувати і мотивувати учнів користуватися своїми мобільними пристроями в стінах школи» (R. Ballagas, 2004: 11). З ним

погоджуються й інші вчені і пропонують свої методики використання мобільних пристроїв (Naismith, 2004; Park, 2011; Kukulska-Hulme, 2012; Kuznekoff & Titsworth, 2013). С. Діцлер та ін.; пропонують методичні рекомендації щодо використання планшетів на уроках (Ditzler et al, 2016).

Таким чином, доцільно використовувати ці гаджети як інструмент для навчання, який може урізноманітнити освітній процес та допомогти в оволодінні англійською мовою. Світове наукове-педагогічне товариство працює над доцільним використанням цифрових технологій в освітній сфері. У країнах ЄС було прийнято План дій з цифрової освіти 2021-2027 років, що спрямований на:

«виявлення, обмін та нароццування належної практики; підтримку держав-членів та секторі освіти та навчання інструментами, структурами, керівництвом, технічною експертизою та дослідженням; сприяння співпраці між усіма зацікавленими сторонами шляхом створення нового Центру цифрової освіти; посилення національних та регіональних ініціатив та суб'єктів цифрової освіти; підтримку міжгалузевої співпраці та нових моделей обміну цифровим навчальним контентом, вирішуючи такі питання, як загальні стандарти, сумісність, доступність та забезпечення якості; посилення співпраці та обміну в цифровій галузі освіта на рівні ЄС та ін.» (Овчарук & Христич, 2021: 58).

У наявних на сьогоднішній день наукових розвідках розглядаються різні напрямки дослідження використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Е. Ален і Дж. Сіман розглядає е-освіту в трьох основних вимірах (поведінковому, емоційному та пізнавальному):

« ... a hypothesized three-factor model of online student engagement based on Fredricks et al.'s (2004) engagement framework focusing on three core dimensions of behavioral, emotional, and cognitive engagement was

adequately confirmed in the context of CF» (Allen & Seaman, 2017: 11).

Китайські педагоги Ю. Лю Лі (Y. Liu, 2010: 109) та Сен-Кан Лі (Sang-Oun Lee et al, 2017) пропонують різні способи використання інструментів онлайн ресурсів. У своїх наукових розвідках Ю. Лю згадує, що найбільшої популярності серед учнівської молоді мають Facebook, Wikipedia and YouTube:

«The results show that the three top-used social media tools are Facebook, Wikipedia and YouTube; the top four reasons for using social media tools are for social engagement, direction communication, speed of feedback, and relationship building (Liu, 2010: 101)».

Учений застерігає про доцільність та адекватність використання онлайн ресурсів відповідно навчальним цілям: *«So, the advice here is to use the tool when appropriate for the content, subject area, and learning activities. Understanding students and their skill sets before implementation can help increase cost-effectiveness» (Liu, 2010: 109)».*

Швецька дослідниця С. Валан досліджує проблему використання вчителями цифрових технологій у роботі зі старшокласниками. Результати наукових пошуків свідчать, що всі уроки з використанням цифрових технологій незалежно від навчального предмету є цікавішими для учнів. Проте у школярів з низьким рівнем успішності мотивація до навчання не підвищилась, незважаючи на інноваційні технології, які використовувалися педагогами у процесі організації освітнього процесу:

«About 30% of the teachers found that of DT (digital technology) greatly increases students' motivation in school work and stimulates their learning. Many of the teachers (40%) at secondary school claimed that to a large extent, they have developed their teaching strategies based on the use of DT» (Walan, 2020: 441).

Р. Коцюба досліджує сучасні методики навчання іноземних мов, пов'язаних з цифровими технологіями, і доходить висновку, що

«методики, спрямовані на використання комп'ютерноорієнтованих засобів для вивчення іноземних мов (CALL, Computer assisted language learning – вивчення мови із застосуванням комп'ютера) охоплюють широкий спектр прикладного програмного забезпечення для викладання й навчання, починаючи з традиційних навчально-контролюючих програм до засобів сучасного дистанційного навчання на основі Веб-сайтів, що забезпечує для студентів гнучкий самостійний доступ до інформації, спрямовані на покращення результатів навчання (Коцюба, 2015: 120).

Ключовим словом цитованого фрагменту є «гнучкий самостійний доступ», що є важливим моментом у навчанні старшокласників, які вже можуть самостійно обирати навчальний контент за своїми інтересами та потребами майбутньої професії.

Н. Сороко та Т. Чаюк стверджуючи, що «технології навчання іноземної мови у віртуальній реальності є одним із інструментів, який може доповнювати існуючі методичні засоби», водночас застерігають від надмірного використання віртуального навчання (ВР):

«... що, незважаючи на всі переваги та потенціал ВР, використання технології має бути розумним і відповідати принципу дидактичної доцільності – нові технології слід використовувати тільки в тих навчальних ситуаціях, коли традиційні методи менш ефективні (Сороко & Чаюк, 2021: 147–148).

Результат аналізу науково-методичних праць свідчить про посилення уваги дослідників щодо питання використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні іноземних мов. Аналіз наукових джерел з досліджуваного питання дає підстави стверджувати, що

головна увага приділяється взаємодії учасників інтерактивного спілкування за умови широкого використання інноваційних технологій, що з часом стають традиційними.

У роботах дослідників зазначено, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій дає можливість ефективно вирішувати такі проблеми як посилення ролі самостійної роботи учнів, зміна педагогічних методик, впровадження активних методів і сучасних інформаційних технологій.

Незважаючи на те, що нині є чимало досліджень у галузі використання інформаційно-комунікаційних технологій для вивчення іноземних мов, спостерігається постійна потреба у гнучкості їх застосування, адже умови навчання постійно змінюються. У ситуації, що складається останнім часом в освітній галузі, проблема використання освітніх веб-сайтів у навчанні англійської мови учнів старших класів закладів загальної середньої освіти» є актуальною. Більш того, досліджувана проблема актуалізується пошуком шляхів підвищення ефективності навчання та викладання англійської мови із використанням інформаційно-комунікаційних технологій та визначення способів їх практичного впровадження у закладах загальної середньої освіти.

Аргументувавши актуальність нашого дослідження, **метою** ставимо розгляд можливості використання освітніх веб-сайтів для формування англомовної комунікативної компетентності учнів старшої школи закладів загальної середньої освіти на сучасному етапі. Мета дослідження передбачає розв'язання наступних **завдань**: 1. Проаналізувати теоретичне підґрунтя використання освітніх онлайн ресурсів у навчальному процесі з вивчення англійської мови. 2. Виявити дидактичний потенціал освітніх веб-сайтів у навчанні англійської мови.

Матеріал і методи дослідження

При вирішенні поставлених завдань дослідження було використано низку наукових методів, найважливішими з яких

е: *теоретичний аналіз* науково-методичної літератури з проблематики використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі з іноземних мов; *системний аналіз* використовувався для дослідження функціональних можливостей освітніх веб-сайтів, зокрема для формування різних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письма), *метод суцільної вибірки*, що сприяв швидкій обробці інформації з метою виокремлення певних комунікативних задач, що пропонують освітні веб-сайти, для їх аналізу.

Результати та їх обговорення

У контексті нашого дослідження розглядаємо освітні веб-сайти як складову ІКТ в освітній діяльності старшокласників, що сприяють формуванню їх мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетентності і виступають складним індивідуальним процесом взаємозв'язку мови і мовлення. Результати наших попередніх досліджень викладено у наукових працях (Христич & Скляренко 2021; Журавель & Христич, 2022; Христич, 2022).

Освітні веб-сайти дозволяють учням одночасно сприймати візуальну та слухову інформацію, розширювати коло пізнавальної діяльності, надавати доступ до автентичних джерел, що підвищує їх комунікативну компетентність.

«Комунікативна компетентність – це інтегративне особистісне утворення в сукупності цінностей, знань, умінь, навичок, досвіду спілкування іноземною мовою, професійних якостей, що проявляються у готовності до реалізації власного комунікативного потенціалу в процесі професійної діяльності та дозволяють успішно функціонувати в багатомовному середовищі» (Христич & Скляренко 2021).

Така робота надає можливість учневі вивчати мову у зручному для них темпі, забезпечуючи таким чином дидактичний принцип індивідуалізації навчання та

ефективному оволодінню англійською мовою. Для постійного підвищення комунікативної компетентності стануть в нагоді Інтернет-ресурси, серед яких найбільш популярними серед старшокласників є: веб-сайти, блоги, YouTube канали, Online курси, Podcasts, мобільні додатки, соцмережі та ін.

Із вищеподаного списку розглянемо детально англomовні освітні веб-сайти. Слід зазначити, що контент веб-сайтів актуальний, аутентичний, мотивуючий, якісний, підготовлений досвідченими фахівцями. Навчальний матеріал містить багато графіки, таблиць, малюнків, схем, діаграм, рисунків тощо. У більшості випадків текст мультимедійний, з великою кількістю посилань на інші джерела інформації. Порівнюючи друкований текст в підручниках, слід зазначити, що учням цікавіше працювати в Інтернеті, оскільки всі Web-матеріали інформаційно насичені, «живі», що і є причиною підвищення мотивації навчання англійської мови учнів під час виконання різноманітних комунікативних завдань.

Використання освітніх онлайн веб-сайтів у навчанні англійської мови сприяє задоволенню індивідуальних потреб старшокласників. Вони дають змогу реалізовувати індивідуальні очікування та потреби. Ми глибоко переконані, що такі завдання не лише розвивають творче мислення підлітків, а й заохочують їх вживати англійську мову як у класі, так і позакласній сфері діяльності. На психологічному рівні це сприяє подоланню мовного бар'єру, оскільки учні почувають себе впевненіше. У них підвищується мотивація вивчення англійської мови, і вони можуть довше залишатись зосередженими під час занять, оскільки різноманітність відео- та аудіоматеріалів не дає учням відчувати одноманітність, перевтому і нудьгу. Процес навчання стає більш ефективним і самостійним. Використовуючи освітні онлайн веб-сайти вдома, учні розвивають власний темп вивчення мови та використовують додаткові навчальні

платформи, які допомагають покращувати мовленнєві уміння.

У процесі дослідницько-пошукової роботи нам не вдалося виявити точну кількість англomовних освітніх веб-сайтів: їх кількість зростає з кожним днем, тому перейдемо до аналізу найпопулярніших з них. Для початку врахуємо думку провідних дослідників. Зарубіжні учені-методисти Мартін Скетчлі (Martin Sketchley) та Даніель Вінсент (Daniel Vincent) виділяють 10 найпопулярніших веб-сайтів з вивчення англійської мови (Табл. 1.).

Таблиця 1.

Підбірка 10 найпопулярніших англomовних веб-сайтів

№ з/п	Мартін Скетчлі	Даніель Вінсент
1	ESOL Courses	Amigos Ingleses
2	BBC Learning English	BBC Learning English
3	Five Minute English	British Council Learn English
4	ESL Podcast	DuoLingo
5	English Page	Flo-Joe
6	Flo-Joe	Live Mocha
7	English at Home	Lyrics training
8	DuoLingo	News in Levels
9	Breaking News English	Talk English
10	University of Victoria Study Zone	TED

Як видно із поданої вище таблиці, обоє учених рекомендують веб-сайти BBC Learning English та Flo-Joe. Щодо інших веб-сайтів думки учених розділилися. Звернемо увагу на веб-сайт ESL Podcast із списку Мартіна Скетчлі та British Council Learn English, відзначений увагою Даніеля Вінсента. Як виявиться далі, вказані веб-сайти є популярними серед української учнівської молоді.

Хоча існує безліч англomовних освітніх веб-сайтів (більше 100), ми маємо свою точку зору щодо вибору найпопулярніших з них в Україні. Для їх коректного вибору ми попередньо опитали учнів та педагогів щодо

використання ними цього ресурсу і дійшли висновку, що для подальшого аналізу ми беремо 10 освітніх веб-сайтів, які, на нашу думку, є ефективним засобом формування мовних, мовленнєвих та соціокультурних компетентностей українських старшокласників. До їх переліку входять:

1. BBC Learning English.
2. British Council Learn English.
3. Cambridge English.
4. English Listeners.
5. EngVid.
6. ESLPodcast.com.
7. Film-english.
8. Lingualo.
9. Memrise.
10. Oxford Online English.

Варто зазначити, що вищеперераховані веб-сайти є безкоштовними, простими, які можна використовувати як в індивідуальній, так і колективній роботі учнів. Провівши короткий огляд англійських освітніх веб-сайтів, подаємо їх порівняльний аналіз щодо їх потенціалу у формуванні компетентностей в основних видах мовленнєвої діяльності (Табл. 2.)

Таблиця 2.

**Порівняльний аналіз освітніх веб-сайтів для
формування компетентностей в основних видах
мовленнєвої діяльності**

Види мовленнєвої діяльності					
№ з/п	Назва веб-сайта	Аудіювання	Говоріння	Читання	Письмо
1.	BBC Learning English	+	+	+	+
2.	British Council Learn English	+	+	+	+
3.	Cambridge English	+	+	+	+
4.	English Listening	+	-	-	-
5.	EngVid	+	+	+	-
6.	ESLPod.com	+	+	+	-
7.	Film-english	+	+	+	-

Продовження таблиці 2.

8.	Lingualo	+	+	+	+
9.	Memrise	+	+	+	-
10.	Oxford Online English	+	+	+	+

Сайти, які забезпечують матеріалом з усіх видів мовленнєвої діяльності, – це BBC Learning English, British Council Learn English, Cambridge English, Lingualo та Oxford Online English.

З огляду на важливість формування комунікативної компетентності учнів, ми також провели порівняльний аналіз освітніх веб-сайтів (Табл. 3.)

Таблиця 3.

Порівняльний аналіз освітніх веб-сайтів для формування комунікативної компетентності учнів

№ з/п	Назва веб-сайта	Мовна	Мовленнєва	Соціокультурна
1.	BBC Learning English	+	+	+
2.	British Council Learn English	+	+	+
3.	Cambridge English	+	+	+
4.	English Listening	+	-	-
5.	EngVid	+	+	-
6.	ESLPod.com	+	-	-
7.	Film-english	+	-	+
8.	Lingualo	+	-	+
9.	Memrise	+	-	-
10.	Oxford Online English	+	+	+

Порівняльний аналіз освітніх веб-сайтів, які сприяють формуванню комунікативної компетентності учнів засвідчив, що відзначені вище освітні сайти BBC Learning English, British Council Learn English, Cambridge English та Oxford Online English забезпечують формування комунікативної компетентності учнів у повному обсязі.

У цілому ми відзначаємо, що перевагами освітніх веб-сайтів для покращення навчальних показників здобувачів освіти, на нашу думку, є:

1. Здатність комплексно розвивати всі види мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо).

2. Можливість обирати завдання, що сприяють розвитку умінь і навичок певного виду мовленнєвої діяльності (наприклад, покращення умінь і навичок аудіювання; підвищення рівня грамотного письма, розвиток комунікативних навичок на різних функціональних рівнях (привітання, прощання, вибачення, згода /незгода тощо).

3. Пошук конкретної інформації. Освітні веб-сайти надають багато інформації, що може бути корисною для учнів, залежно від їхніх інтересів. Так, наприклад, EngVid та ESLPod.com можуть бути джерелом натхнення для проєктної діяльності або практичного вирішення проблем. Проте критичним нюансом є уміння учнів відрізнити достовірну й корисну інформацію від потенційно небезпечної, хибної та/або рекламної.

4. Віртуальне проникнення в англомовне середовище та створення ілюзії присутності у ньому. Інколи таке середовище може бути розважального характеру, що пришвидшує процес створення ілюзії іншомовного середовища і, таким чином, залучає учня до активної діяльності.

5. Забезпечення реалізації індивідуального підходу до вивчення англійської мови. Методи навчання у старших класах мають специфіку, що пов'язана з інтересами, уподобаннями та здібностями учнів до обраної ними теми.

6. Розвиток навичок самостійного навчання. Самостійність учня виявляється у його пізнавальній діяльності, прагненні самостійно здобувати необхідні знання, формувати своє власне коло інтересів; друге – в умінні самостійно застосовувати наявні знання в навчанні та практичній діяльності.

7. Підвищення мотивації до вивчення англійської мови. На першому плані тут виступає внутрішня мотивація: учень сам аналізує і порівнює свої особисті результати та

досягнення. В учня відсутні часові обмеження на виконання того чи іншого завдання. Він може багаторазово повторювати матеріал до тих пір, поки знання не перейдуть в уміння, а уміння – в навичку-майстерність.

8. Залученість родини. При використанні онлайн-ресурсів батьки та інші члени родини можуть залучатися до навчання дитини. Вчителі підтримують зв'язок з батьками через комунікаційні додатки та Інтернет-платформи. Варто підкреслити, що залученість батьків до освітнього процесу сприяє й розвитку педагогіки партнерства.

9. Поліпшення навичок грамотності, спілкування та читання. Інтернет-ресурси надають велику кількість інформації, яку учням потрібно опрацювати, розвиваючи навички аналізу, синтезу та узагальнення (генералізації) матеріалу.

10. Можливості дистанційного навчання. За допомогою Інтернет-інструментів разом учителі залучають учнів до освітньої діяльності як в урочний, так і в позаурочний час за допомогою дистанційних програм навчання, забезпечуючи тим самим повноцінний доступ до освіти, зокрема у період пандемії та воєнного стану.

Використання описаних вище освітніх онлайн веб-сайтів полегшує процес вивчення англійської мови та поживляє навчальний процес. За допомогою індивідуальних сучасних цифрових пристроїв, учні можуть повторно долучатися до перегляду автентичних матеріалів як під час занять, так під час виконання самостійних завдань.

Висновки

Таким чином, доходимо висновку, що використання освітніх веб-сайтів у навчанні англійської мови має низку переваг. Увага до освітніх веб-сайтів у контексті нашого дослідження у значній мірі залежить від розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Це означає, що всі напрямки діджиталізації освіти доповнюють один одного, їхня спільна розробка здатна збагатити як загальну методика

навчання іноземних мов, так і теорію використання в освітньому процесі певних інформаційно-комунікаційних технологій, які забезпечують високу інформативну ємність англomовного матеріалу, стимулювання пізнавальної активності учнів, підвищення наочності уроку, інтенсивності його проведення, індивідуалізації та диференціації.

Узагальнені результати проведеного дослідження дозволили визначити особливості використання освітніх веб-сайтів у навчанні старшокласників. Ми констатуємо вагому роль Інтернет ресурсів як досить надійних каналів набуття знань учнями. Англomовні освітні веб-сайти слід використовувати як для самостійного навчання старшокласників, індивідуальних чи групових занять з репетитором, так і як доповнення до базової навчальної дисципліни «Англійська мова» у закладах загальної середньої освіти.

Результати здійсненого аналізу дидактичного потенціалу освітніх онлайн ресурсів у навчанні англійської мови дозволяють зробити висновок про їх можливість забезпечувати формування комунікативної компетентності старшокласників в основних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі).

Усі освітні веб-сайти, описані у дослідженні, можуть бути використані у навчанні англійської мови як на уроках, так і для самостійного вивчення, наприклад, для підготовки до ЗНО, МНТ, IELTS, TOEFL чи Cambridge exam. Вважаємо застосування Інтернет-технологій у навчанні англійської мови цілком виправданим, тому що більшою мірою спонукає учня до самонавчання і передбачає такі види діяльності, які можна застосовувати без безпосереднього втручання вчителя: для пошуку мовної інформації у мережі; користування інформаційно-пошуковими й інформаційно-довідковими системами.

Подальше дослідження та виокремлення переваг використання освітніх веб-сайтів може бути пов'язане із

розробкою методичних рекомендацій для інтенсивного використання інформаційно-комунікаційних технологій у вивченні іноземних мов учнями старшої школи.

Література

1. Журавель А., Христич Н. Using English web-sites for developing listening skills and digital competence. *Наука сьогодення: від досліджень до стратегічних рішень: матеріали IV Міжнародної студентської наукової конференції*, Івано-Франківськ, 17 червня, 2022. Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа», 2022. С. 258–260. DOI 10.36074/liga-inter-17.06.2022
2. Коцюба Р. Б. Набуття навичок аудіювання за допомогою веб-орієнтованої методики вивчення іноземних мов. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2015. Вип. 50 (6). 120–127. DOI: 10.33407/itlt.v50i6.1306
3. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/7353987/> (Дата звернення 21.08.2022).
4. Овчарук О. В., Христич Н. С. Реалізація Плану дій з цифрової освіти 2021-2027 у країнах ЄС. *Звітна науково-практична конференція Інституту цифровізації освіти НАПН України: збірник матеріалів*, 10 лютого 2022, Київ ІЦО НАПН України, Київ, 2022. С. 55–58. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/33845/1/637266be-7e5a-4c55-ac07-18e22a9ebdb1.pdf> (Дата звернення 21.08.2022).
5. Сороко Н., Чаюк Т. Роль засобів віртуальної реальності у викладанні англійської мови студентам закладів вищої освіти. *Сучасні методики навчання іноземних мов і перекладу в Україні та за її межами : зб. матеріалів III Міжнарод. наук.-практ. інтернет-конференції* (Переяслав, 3 грудня 2021) / Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2021. С. 147–149.
6. Христич Н. С. Дидактичний потенціал освітніх веб-сайтів у навчанні англійської мови учнів старшої профільної

школи. *Сучасні методики навчання іноземних мов і перекладу в Україні та за її межами: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції* (Переяслав, 30 листопада 2022); Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2022. С. 175–178.

7. Христич Н. С., Скляренко О. Б. Педагогічні умови формування комунікативних компетентностей майбутніх учителів іноземних мов. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного ун-ту імені Івана Франка*, 2021. Вип. 40. С. 240–250. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-3-39>

8. Allen E. & Seaman J. Digital Learning Compass: Distance Education Enrollment Report 2017. Babson Survey Research Group, e-Literate, and WCET. 2017. URL : <https://eric.ed.gov/?id=ED580868> (Дата звернення: 11.02.2022)

9. Ballagas R. BYOD: Bring Your Own Device, 2004. URL : <http://www.vs.inf.ethz.ch/publ/papers/rohs-byod-2004.pdf> (Дата звернення 10.01.2023).

10. Barella Y. & Linarsih A. Extensive Listening Practice in EFL Classroom with variety of news websites. *Pedagogy Journal of English Language Teaching*, Indonesia: Institute Agama Islam Negeri Metro, 2020. 8(1). pp. 43–50. DOI: <https://doi.org/10.32332/pedagogy.v8i1.1961>

11. Ditzler C., Eunsook Hong E., & Strudler N. How tablets are utilized in the classroom. *Journal of Research on Technology in Education*, 2016. 48(3). pp. 181–193. DOI: <https://doi.org/10.1080/15391523.2016.1172444>

12. Enochsson A. Teenage pupils' searching for information on the Internet. *Proceedings of ISIC, The Information Behaviour Conference, Krakow, Poland, 9–11 October: Part 2. Information Research*, (2018). 24(1). URL : <http://InformationR.net/ir/24-1/isic2018/isic1822.html>. (Дата звернення 09.01.2023).

13. Eurostat. Statistics Explained. Being young in Europe today – digital world. 2020. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat/>

statisticsexplained/index.php /Being_young_in_Europe_today_-_digital_world. (Дата звернення 09.01.2023).

14. Kukulska-Hulme A. Smart Devices or People? A Mobile Learning Quandary. *International Journal of Learning and Media*, 2012. Iss. 4. pp. 73–74. DOI: 10.1162/IJLM_a_00105

15. Kuznekoff J., Titsworth S. The Impact of Mobile Phone Usage on Student Learning. *Communication Education*, 2013. Iss. 62 (3). pp. 233–252. DOI: <https://doi.org/10.1080/03634523.2013.767917>

16. Liu Y. Social media tools as a learning resource. *Journal of Educational Technology Development and Exchange*. 2010. Vol. 3, Iss. 3(1), pp. 101–114. DOI: 10.18785/jetde.0301.08.

17. Naismith L. Literature Review in Mobile Technologies and Learning: Futurelab Series Report, 2004. DOI: <https://www.nfer.ac.uk/publications/FUTL15/FUTL15.pdf>

18. Park Y. A. Pedagogical Framework for Mobile Learning: Categorizing Educational Applications of Mobile Technologies into Four Types. 2011. DOI: <https://doi.org/10.19173/irrodl.v12i2.791>

19. Sang-Oun Lee & A. Hong, J. Hwang. ICT diffusion as a determinant of human progress. *Information Technology for Development*, 2017. Iss. 23 (4). pp. 687–705. DOI: 10.1080/02681102.2017.1383874

20. Simon K. DIGITAL 2020: Global Digital Overview. Databaseportal. 2021. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview> (Дата звернення 07.01.2023).

21. Walan S. Embracing Digital Technology in Science Classrooms—Secondary School Teachers' Enacted Teaching and Reflections on Practice. *J Sci Educ Technol* 29, 431–441 (2020). DOI: <https://doi.org/10.1007/s10956-020-09828-6>

Список веб-сайтів

22. BBC Learning English: URL : <https://www.bbc.co.uk/learningenglish/>

23. British Council Learn English. URL: <http://learnenglish.britishcouncil.org>

24. Cambridge English. URL : [https:// www.cambridgeenglish.org/](https://www.cambridgeenglish.org/)
25. English Listeners. URL : <https://englishlisteners.com/>
26. EngVid. URL : <https://www.engvid.com/>
27. ESLPod.com URL : <https://secure3.eslpod.com/>
28. Film-english. URL : <https://film-english.com/about-2/>
29. LinguaLeo. URL : <https://lingualeo.com>
30. Memrise. URL: <https://www.memrise.com>
31. Oxford Online English. URL : <https://www.oxfordonlineenglish.com/home-mobile>
32. Sketchley Martin. 10 great web-sites for learning English. URL : <https://eltexperiences.com/10-websites-for-english-language-students/>
33. Vincent Daniel. 10 great web-sites for learning English. URL : <https://eltlearningjourneys.com/2015/05/19/websites-for-learning-english/>
<https://www.bbc.co.uk/learningenglish/>

Христич Н. С.

Освітні веб-сайти як засіб формування комунікативної компетентності учнів старших класів у курсі вивчення предмета «Англійська мова»

Анотація

У статті викладено результати теоретичного аналізу використання освітніх веб-сайтів як додаткового онлайн ресурсу у навчальному процесі з вивчення англійської мови. **Мета** статті полягає у розгляді дидактичного потенціалу використання освітніх веб-сайтів для формування англомовної комунікативної компетентності учнів старших класів закладів загальної середньої освіти на сучасному етапі. Для реалізації мети дослідження було використано низку наукових **методів**, серед яких: *теоретичний аналіз* науково-методичної літератури з проблематики використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі з іноземних мов; *системний аналіз* – для

дослідження функціонального потенціалу освітніх веб-сайтів; *метод суцільної вибірки*, що сприяв швидкій обробці інформації з метою виокремлення певних комунікативних задач, що пропонують освітні веб-сайти. За **результатами** дослідження визначено переваги освітніх веб-сайтів для покращення результатів навчання здобувачів освіти з предмета «Англійська мова». На основі результатів дослідження автор доходить **висновку**, що англomовні освітні веб-сайти слід використовувати як для самостійного навчання старшокласників, індивідуальних чи групових занять з репетитором, так і як доповнення до базової навчальної дисципліни «Англійська мова» у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: формування компетентностей, англomовна комунікативна компетентність, цифровізація освіти, освітній веб-сайт, предмет «Англійська мова».

UDC 378.126

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-228-241>

Historical and Pedagogical Aspect of the Development of the Academic Talent of Students in Abroad Theory and Practice

Huang Tiwen

Student of the third educational and scientific level of higher education H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

✉ 29, Alchevskykh Str., Kharkiv, Ukraine, 61002

E-mail: htw21@163.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7252-4829>

Історико-педагогічний аспект розвитку академічної обдарованості студентів в зарубіжній теорії та практиці

Хуан Тівень

здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти,

Харківський національний педагогічний університеті імені Г. С. Сковороди,

✉ вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна

Abstract

This article is devoted to the one of the aspects of the students' academic giftedness development in foreign theory and practice, which related to the history of pedagogy. **The purpose** of the article is to analyze the historical and pedagogical aspect of the development of academic giftedness of students in foreign theory and practice. The following used **research methods** were decisive as analysis and generalization of scientific and

methodical sources, synthesis of the obtained data. **Results.** Academically gifted children have been found to have many needs that cannot be met by the standard education system. Therefore, in most educational institutions in Europe and the USA, programs for working with academically gifted children were designed and, in connection with this, the professional training programs for teachers were seriously changed and supplemented. An important role in the development of professional training of teachers who work with gifted and talented children is played by international organizations that research giftedness. Accumulated domestic and foreign experience on this problem shows the relevance of further development of theoretical foundations and practical ways of developing the academically gifted children education system.

Conclusions. The peculiarities of the development of the education system for academically gifted children in the USA have been identified by the author of the article as following: the deepening of profile and level differentiation of education; wide use of internal differentiation methods; the variability of forms of individualization of education; increase in the number of special educational institutions, departments and streams; the use of pedagogical mentoring programs. The specific peculiarities of the education content and methods of teaching gifted children, which consist in the application of accelerated learning and courses of «expansion» and «enrichment» of the program; increasing the role of effective teaching methods, modern technical means in the development of children's intellectual abilities. The author of the article concludes that for the successful intellectual development of children, as long-term practice shows, it is not enough to have a well-organized, systematic, intense general educational work in an educational institution, a necessary condition for this is the use of scientific concepts and methods for the problem of identifying and developing giftedness.

Key words: academic giftedness, differentiation of learning, individualization of learning, intellectual abilities.

References

1. Antonova, O. Ye. (2015). Osnovni napriamy doslidzhen vitchyznianskykh doslidnykiv z problemy obdarovanosti [The main areas of research of domestic researchers on the problem of giftedness]. *Kreatyvna pedahohika. Nauk.-metod. zhurnal*, (10), 37-46.
2. Antonova, O. Ye., & Vashchuk, O. V. (2017). Intehrativnyi pidkhid do pobudovy modeli formuvannia hotovnosti vchyteliv do rozvytku akademichnoi obdarovanosti uchniv [An integrative approach to building a model for the formation of teachers' readiness for the development of students' academic giftedness]. *Profesiina osvita v umovakh intehratsiinykh protsesiv: teoriia i praktyka: zb. nauk. prats./za zah. red. prof. SS Vitvytskoi, dots. Nie Kolesnyk*, 1, 174-182.
3. Bielska, N. A. (2017). Ekspertno-otsiniuvalna anketa dlia vyznachennia vchytelem uchniv z oznakamy intelektualnoi ta akademichnoi obdarovanosti [Expert assessment questionnaire for teacher identification of students with signs of intellectual and academic giftedness]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, (4), 23-26.
4. Bratko, M. V. (2017). Systema osvity USA: struktura, tradytsii upravlinnia, osoblyvosti vyshchoi osvity [The USA education system: structure, management traditions, features of higher education]. *Osvitohichnyi dyskurs: elektronne naukovе fakhove vydannia*, (3-4), 252-268.
5. Kamyshyn, V. V., & Reva, O. M. (2018). Metody i modeli upravlinnia rozvytkom akademichnoi obdarovanosti [Methods and models of managing the development of academic giftedness].
6. Kamyshysh, V. V., & Reva, O. M. (2016). Teoretychna model kvalimetrychnoho prohnozuvannia rozvytku akademichnoi obdarovanosti [A theoretical model of qualitative prediction of the development of academic giftedness]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, (2), 13-20.

7. Pashkova, M. (2022). Naukovi pidkhody do problemy akademichnoi obdarovanosti uchniv [Scientific approaches to the problem of academic giftedness of students]. *Innovatsii v pochatkovii osviti: dosvid, vyklyky sohodennia, perspektivy: materialy I naukovo-praktychnoi internet-konferentsii здобувачів другого (магіstersкого) рівня вищої освіти першого року навчання факультету початкового навчання KhNPU імені Н. С. Skovorody (17 травня 2022 р., м. Kharkiv) / за заг. ред. д. ped. н., dots. V. V. Ushmarovoi. Kharkiv : KhNPU імені Н. С. Skovorody, 2., 31.*

Вступ

Існує проблема комплексної діагностики розвитку академічної обдарованості, створення умов для ефективного навчання обдарованих та талановитих дітей. Важливою умовою подальшого успішного вирішення цих завдань є об'єктивний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду. Фахівці відзначають, що сучасна система освіти в Україні відчуває явний дефіцит педагогів, підготовлених до роботи з обдарованими талановитими дітьми. Предметна спрямованість професійної підготовки вчителів, скорочення обсягу годин, що відводиться на вивчення психолого-педагогічних дисциплін у ЗВО, безумовно, не сприяють формуванню у майбутніх педагогів умінь грамотно диференціювати навчально-виховний процес та вибудовувати індивідуальні плани розвитку дітей з різними здібностями. Водночас вирішення проблеми супроводу академічної обдарованості пов'язують із підвищенням інтелектуально-творчого потенціалу країни. З 60-х років ХХ століття в нашій країні існують спеціалізовані класи та школи, куди відбираються діти на основі їх схильностей та вищого рівня здібностей. Найбільш успішно робота з обдарованими дітьми в наші дні будується в освітніх установах підвищеного рівня навчання (ліцеї, коледжі, гімназії, авторські школи, школи з поглибленим вивченням окремих предметів тощо), які в більшій мірі сприяють

продуктивному особистісному та пізнавальному розвитку, ніж існуюча в сучасній загальноосвітній школі система організації шкільного життя.

Мета статті – проаналізувати історико-педагогічний аспект розвитку академічної обдарованості студентів в зарубіжній теорії та практиці.

Методи дослідження

Серед використаних методів дослідження визначальними були такі: аналіз та узагальнення науково-методичних джерел задля теоретичного обґрунтування проблеми дослідження, моделювання, синтез отриманих даних.

Результати та їх обговорення

Протягом ХХ століття на Заході обдарованих дітей зазвичай класифікували за допомогою тестів коефіцієнта інтелекту, але нещодавні розробки в галузі теорії інтелекту порушили проблему обмеженості такого тестування. Академічно обдаровані діти мають багато потреб, які стандартна освітня система не в змозі задовольнити. Тому в більшості освітніх установ Європи та США було створено програми для роботи з академічно обдарованими дітьми та, у зв'язку з цим, серйозно змінено та доповнено програми професійної підготовки педагогів (Братко, 2017). Важливу роль розвитку професійної підготовки педагогів, які працюють з обдарованими та талановитими дітьми, грають міжнародні організації, що досліджують обдарованість. З 1975 року існує Всесвітня рада з обдарованих та талановитих дітей, яка координує роботу з вивчення, навчання та виховання таких дітей, організовує міжнародні конференції. З 1988 року діє Європейський комітет з освіти обдарованих дітей (Євроталант) міжнародна неурядова організація з консультативним статусом при Раді Європи. Діяльність Євроталанту розгортається у трьох напрямках. По-перше, законодавча діяльність при Раді Європи. Вона спрямована на вдосконалення системи освіти з урахуванням особливих

потреб академічно обдарованих дітей. По-друге, проведення наукових досліджень та розробка концепції обдарованості та педагогічних підходів до академічно обдарованих дітей. По-третє, практична підтримка академічно обдарованих, тобто організація та допомога спеціальним школам, літнім таборам, консультативним центрам для вундеркіндів тощо. Результати роботи цієї організації багато в чому визначають підходи до підготовки педагогів із академічно обдарованими дітьми у системі професійної педагогічної освіти європейських країн. Нині у багатьох країнах світу діють спеціальні організації, які займаються вирішенням цієї проблеми. Для координації їхніх зусиль створено Всесвітню та Загальноєвропейську Ради з обдарованих та талановитих дітей. Високопрестижні навчальні заклади та наукові центри беруть активну участь у наукових дослідженнях, у розробці та організації програм навчання академічно обдарованих дітей, а великі промислові компанії займаються їх фінансовим забезпеченням.

Психолого-педагогічні проблеми академічної обдарованості нині досліджуються багатьма вченими у світі (Ф. Ганьє, Л. Термен, Дж. Рензуллі, Р. Стернберг, А. Танненбаум, Дж. Фельдхьюсен та ін.). Педагогами Сполучених Штатів Америки накопичено багатий практичний досвід, досягнуто позитивних результатів у галузі діагностичного тестування, розробки методики навчання академічно обдарованих дітей, створення відповідних навчальних програм, спеціальної підготовки учительських кадрів. У цій діяльності беруть участь Міністерство освіти і науки США, багато університетів та коледжів, місцеві органи освіти, громадські організації. У цій країні виникли наукові центри досліджень у галузі виявлення та навчання академічно обдарованих дітей при університетах штату Індіана, Коннектикут, Каліфорнія, Флорида та інших, було організовано випуск спеціальних журналів («*Gifted Child Today*», «*Gifted Education International*», «*Educational*

Researcher»), зросла кількість публікацій з даної проблематики. Протягом багатьох десятиліть в американській педагогіці триває протистояння різних, часом протилежних думок, оцінок, концепцій академічної обдарованості, що впливають на освітню політику в країні. Ще більш значний вплив на вибір форм, методів та засобів навчання дітей надавали і продовжують надавати потреби економіки та соціально-культурної сфери, що розвиваються, результатом цього складного і суперечливого процесу є сучасна система навчання дітей.

При вивченні питань, що стосуються виявлення та навчання академічно обдарованих дітей, ми розглянули основні психологічні аспекти проблеми дитячої обдарованості, які відображені у працях вітчизняних дослідників (Антонова, 2015). Науковці відзначають, що у психології таланту і обдарованості стали особливо інтенсивно розвиватися у США з середини 50-х рр. Як зазначив на VII Міжнародній конференції президент Всесвітньої ради з таланту та обдарованості дітей Х. Пасів, хоча суспільство завжди потребувало творчо обдарованих людей, лише в середині ХХ ст. дослідження з психології талантів та здібностей розгорнулися широким фронтом. Цьому сприяли два фактори: накопичені в психології дані про природу таланту, умови, що забезпечують його розвиток, та стрімке зростання наукових технологій. У роки дослідження таланту і обдарованості був організований 1949 р. Інститут вивчення особистості при університеті Південної Каліфорнії. Група тоді ще молодих учених – Дж. Гілфорд, П. Торренс, Ф. Баррон, К. Тейлор та інші на чолі з директором інституту Мак Конненом, здійснила низку великих дослідницьких проєктів, які окреслили нові межі в психології творчої обдарованості та сприяли об'єднанню теоретичних досліджень з психології індивідуальних відмінностей та практичних робіт з побудови нових (навчальних програм у галузі диференційованого навчання). Трохи пізніше, у 60-ті

рр.. на початку другої половини століття, ця група дослідників заявила про себе тим, що на відміну від традиційних експериментів, будувала свої завдання, виходячи зі спостережень за поведінкою творчо обдарованих людей не в лабораторії, а в природних ситуаціях спілкування, роботі та відпочинку, тим, що від початку намагалася визначити не тільки специфічні прояви талановитості у тому чи іншому виді діяльності, а й характерні особливості особистості обдарованих людей, що виявлялися у поведінці, мисленні, схильностях тощо.

Психологи в кінці 50-х на початку 60-х рр. перебували під тиском практичних завдань і під тиском шкільних адміністраторів, які вимагали розробити способи ідентифікації обдарованих дітей, для яких призначалися створювані дорогі програми навчання, та перерахувати умови, які могли б найкращим способом забезпечувати повноцінне розкриття творчого потенціалу академічно обдарованої дитини. На початку 70-х років психологія індивідуальних відмінностей у тій її частині, що вивчає вищі рівні інтелектуальних здібностей, стає практичною наукою. Дослідження стрімко переміщуються у сферу освіти. Цьому сприяли дані соціологічних досліджень, які показали, що обдаровані люди становлять порівняно невелику частину населення (ці дані коливаються від 2,5 до 20%). За тестами виявлення загальної обдарованості чи творчості дані трохи вище: талановита частина населення «становить близько 20%.

Останні два десятиліття з'явилося багато робіт, присвячених трагедії невиявлених чи заблокованих системою шкільного навчання талантів. За статистичними даними, близько 30% відрахованих зі шкіл (за нездатність, неуспішність і навіть дурість) становлять академічно обдаровані діти. Наприкінці 70-х, на початку 80-х років стрімко розвивається вже зовсім нова, прикладна галузь психології – психологія талановитих, але не встигаючих у

навчанні дітей, у якій вивчаються причини затримок у розвитку талантив у дитячі роки та методи надання психологічної допомоги (Т. Ньюленд, Танненбаум, Волвілл, П.Дженес і Робінсон та ін). Роботи Дж. Гілфорда показали, що до кінця школи багато обдарованих та талановитих дітей відчують важкі стани депресії, змушені маскувати від однолітків і дорослих свою обдарованість. Академічно обдаровані діти відчують у школі дискримінацію через відсутність диференційованого навчання, через орієнтацію школи на середнього учня, через зайву уніфікацію програм, в яких погано передбачені або зовсім не враховуються індивідуальні можливості засвоєння знань (Антонова, 2017).

Однак від початку науково-практичних робіт у галузі психології обдарованих та талановитих учнів і до реальної перебудови американської школи минуло близько 10 років. Позитивним перетворенням заважали багато чинників (наприклад, упередження, що існує серед вчителів, що обдарована дитина не потребує допомоги, низький рівень підготовки вчителя, не здатного працювати з обдарованою дитиною, брак психологічних знань у вчителів). Недостатній психологічний рівень підготовки вчителя для роботи з дітьми, які виявляють нестандартність у поведінці та мисленні, призводить до того, що, оцінюючи своїх підопічних, вчителі відзначають у них демонстративність, бажання все робити по-своєму (упертість), істеричність, небажання та невміння слідувати за зразком тощо. Психологи вважають, що такі оцінки часто є наслідком неадекватного розуміння вчителем особистості та розвитку академічно обдарованої дитини.

Обдарованим дітям доводиться близько двох третин часу у школі проводити марно, маскуючи «інтелектуальний саботаж». Обдаровані діти набагато швидше за своїх однолітків проходять початкові рівні соціальної адаптації (слухняність та зразкова поведінка, орієнтована на отримання позитивної оцінки дорослих); у підлітковому віці вони часто

хіба що минають фазу дитячого конформізму і чинять опір правилам, груповим нормам і внутрішньогруповим орієнтаціям на авторитарних лідерів (Камишин, 2018).

Ці та багато інших даних викликали у США широку хвилю громадського руху серед вчителів, шкільних адміністраторів, батьків академічно обдарованих дітей та психологів. До кінця 70-х років, як приватні, так і державні школи почали перебудовуватися у бік диференційованого навчання. Незважаючи на відсутність якісних підручників та нестачу коштів, відбулися суттєві зміни. Цьому сприяли не тільки докази психологів, але й якісний стрибок у розвитку нових технологій, у різкому зростанні потреби суспільства в людях, які мають нестандартне мислення, вносять нову якість у виробниче та соціальне життя, вміють ставити і вирішувати нові завдання, що стосуються майбутнього. Саме такими потенціями володіють талановиті діти. Дуже популярними стали слова про те, що «якщо в суспільстві ми не матимемо людей, які конструктивно реагують на найменші зміни у загальному розвитку, ми зможемо загинути, і це буде та ціна, яку ми всі заплатимо за відсутність творчості».

На початку 80-х рр. було здійснено великий міжнародний проект, що включив дослідників семи країн, щодо вивчення особливої характеристики академічно обдарованих дітей – здатності прогнозувати майбутнє, програвати в голові ситуації ризику та небезпеки та можливі виходи з таких ситуацій. У США було створено спеціальні курси з навчання лідерству обдарованих підлітків. Завдання, які вирішуються на них учнями в середніх і далі у старших класах, далеко не дитячі, і відносяться до прогнозування та відтворення у групах таких ситуацій, як вибори, евакуація людей у районах стихійних лих, вирішення конфліктних ситуацій тощо. Дитячі варіанти навчання навичкам лідерства ведуться у низці шкіл та в початкових класах. Розробляються спеціальні комплексні навчальні програми для шкіл, що

об'єднують суміжні дисципліни, у яких учень може просуватися вільніше, ніж у звичайній програмі, не обмежений межами і завданнями лише одного шкільного предмета. Вводиться шкала вільного просування дитини залежно від її успіхів та реальних можливостей усередині різновікової групи, в якій об'єднані діти близького віку, наприклад, діти 6, 7 та 8 років (Бельська, 2018). Дитина природним чином визначає собі товаришів з ігор і спілкування, рівень засвоєння змісту предмета. У цілому нині, диференційоване навчання США переходить від складання «програм із запасом» (більш поглиблених, розгалужених тощо) до програм із альтернативними підтемами. Альтернативні підпрограми засновані на нових даних про когнітивні індивідуальні стилі засвоєння нових знань. Популярні індивідуалізовані способи роботи з «навчальних угод», які укладаються між учням та вчителем; вони дозволяють заощаджувати час вчителя та працювати в індивідуальному темпі учню. Найновіше, що активно вводиться до шкіл США, Канади, низки країн Європи, - це врахування індивідуальних особливостей когнітивного стилю учнів. У цьому плані ведуться цікаві дослідження і до теперішнього часу розроблено низку програм з різних шкільних предметів (математики, історії, літератури), в яких навчальний матеріал опрацьовується різними учнями в різних «стилях», при цьому враховується взаємодія стилю найзвичнішого для вчителя та когнітивних переваг учнів. В основу теорії когнітивних стилів покладено концепцію функціонального домінування роботи лівої та правої півкуль, що докладно розробляється, і пов'язаних з цими особливостями «переваг» у сприйнятті, інтелектуальних операціях та особистісній поведінці.

Оцінка та аналіз процесів розвитку системи навчання академічно обдарованих, проведені провідними педагогами США, Європи та України, свідчать, що з багатьох питань виявлення та навчання академічно обдарованих дітей існують великі розбіжності. Це пояснюється насамперед їх

надмірною складністю, суперечливістю та широким різноманіттям, а також недостатньою теоретичною розробленістю у світовій науці. Предметом гострих дискусій, що розгорнулися у пресі, на багатьох наукових конференціях та семінарах стали питання: соціальної необхідності спеціального навчання академічно обдарованих дітей; походження та структури інтелектуальної обдарованості; виявлення обдарованих, діагностики їх здібностей; методики навчання та виховання академічно обдарованих дітей; ролі та місця різних типів американських шкіл у навчанні академічно обдарованих дітей; ролі сім'ї, громадських організацій та спеціальних служб у вирішенні завдання навчання та виховання обдарованих дітей та ін. (Камишиш, 2016; Пашкова, 2022 та ін.).

Висновок

Накопичений вітчизняний та зарубіжний досвід з цієї проблеми свідчить про актуальність подальшої розробки теоретичних основ та практичних шляхів розвитку системи навчання академічно обдарованих дітей. Особливості розвитку системи навчання академічно обдарованих дітей у США: поглиблення профільної та рівневої диференціації навчання; широке використання методів внутрішньої диференціації; варіативність форм індивідуалізації навчання; збільшення числа спеціальних освітніх установ, відділень та потоків; використання програм педагогічного наставництва. Особливості специфіки змісту освіти та методів навчання талановитих дітей, які полягають у застосуванні прискореного навчання та курсів «розширення» і збагачення програми; підвищення ролі ефективних методів навчання, сучасних технічних засобів у розвитку інтелектуальних здібностей дітей. Як показує багаторічна практика, для успішного інтелектуального розвитку дітей недостатньо наявності добре організованої систематичної напруженої загальноосвітньої роботи в освітній установі. Необхідною умовою цього є використання наукових уявлень та методів до проблеми виявлення та розвитку обдарованості.

Література

1. Антонова, О. Є. (2015). Основні напрями досліджень вітчизняних дослідників з проблеми обдарованості. *Креативна педагогіка. Наук.-метод. журнал*, (10), 37-46.
2. Антонова, О. Є., & Вашук, О. В. (2017). Інтегративний підхід до побудови моделі формування готовності вчителів до розвитку академічної обдарованості учнів. *Професійна освіта в умовах інтеграційних процесів: теорія і практика: зб. наук. праць./за заг. ред. проф. СС Вітвицької, доц. НЄ Колесник., 1*, 174-182.
3. Бельська, Н. А. (2017). Експертно-оцінювальна анкета для визначення вчителем учнів з ознаками інтелектуальної та академічної обдарованості. *освіта та розвиток обдарованої особистості*, (4), 23-26.
4. Братко, М. В. (2017). Система освіти США: структура, традиції управління, особливості вищої освіти. *Освітологічний дискурс: електронне наукове фахове видання*, (3-4), 252-268.
5. Камишин, В. В., & Рева, О. М. (2018). Методи і моделі управління розвитком академічної обдарованості.
6. Камишиш, В. В., & Рева, О. М. (2016). Теоретична модель кваліметричного прогнозування розвитку академічної обдарованості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, (2), 13-20.
7. Пашкова, М. (2022). Наукові підходи до проблеми академічної обдарованості учнів. Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи: *матеріали І науково-практичної інтернет-конференції здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти першого року навчання факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди (17 травня 2022 р., м. Харків) / за заг. ред. д. пед. н., доц. В. В. Ушмарової. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, Ч. 2., 31.*

Хуан Тівень

Історико-педагогічний аспект розвитку академічної обдарованості студентів в зарубіжній теорії та практиці

Анотація

У даній статті проаналізовано історико-педагогічний аспект розвитку академічної обдарованості в зарубіжній теорії та практиці. Встановлено, що академічно обдаровані діти мають багато потреб, які стандартна освітня система не в змозі задовольнити. Тому в більшості освітніх установ Європи та США було створено програми для роботи з академічно обдарованими дітьми та, у зв'язку з цим, серйозно змінено та доповнено програми професійної підготовки педагогів. Важливу роль розвитку професійної підготовки педагогів, які працюють з обдарованими та талановитими дітьми, грають міжнародні організації, що досліджують обдарованість. Накопичений вітчизняний та зарубіжний досвід з цієї проблеми свідчить про актуальність подальшої розробки теоретичних основ та практичних шляхів розвитку системи навчання академічно обдарованих дітей. Особливості розвитку системи навчання академічно обдарованих дітей у США: поглиблення профільної та рівневої диференціації навчання; широке використання методів внутрішньої диференціації; варіативність форм індивідуалізації навчання; збільшення числа спеціальних освітніх установ, відділень та потоків; використання програм педагогічного наставництва. Особливості специфіки змісту освіти та методів навчання талановитих дітей, які полягають у застосуванні прискореного навчання та курсів «розширення» і «збагачення» програми; підвищення ролі ефективних методів навчання, сучасних технічних засобів у розвитку інтелектуальних здібностей дітей.

Ключові слова: академічна обдарованість, диференціація навчання, індивідуалізація навчання, інтелектуальні здібності.

UDC 37.013.2

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2023-17-242-263>

Peculiarities of Teaching the Course «Civic Education» in Ukraine (Since 2022)

Anatolii Shevchenko

Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Theoretical and Legal Disciplines State Tax University

31 Universytetska Str., Irpin, Kyiv region

E-mail: shevchenko2757@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2663-9892>

Sergiy Kudin

Doctor of Law, Professor, Professor, of the Department of Theoretical and Legal Disciplines State Tax University

31 Universytetska Str., Irpin, Kyiv region

E-mail: kudinsv1971@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1396-3212>

Особливості викладання курсу «Громадянська освіта» в Україні (з 2022 року)

Анатолій Євгенійович Шевченко

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін,

Державний податковий університет

м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

Сергій Володимирович Кудін

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теоретико-правових дисциплін,

Державний податковий університет

м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

Abstract

This article examines the peculiarities of teaching the «Civic Education» course in Ukraine, starting in 2022. **The results.** It has been proven that after mastering this educational discipline students of 10th grade of general secondary education institutions can acquire a valuable stock of knowledge at worldview, social science, political and legal, environmental, information and mass media levels, acquire knowledge about the main directions of European and international politics. It was found that, nevertheless, the curriculum of the academic discipline needs additions, which are related to the democratization of public life in Ukraine, the holding of democratic elections to the bodies of state power and local self-government in Ukraine in the period 2014-2021, the permanent armed aggression of Russia against Ukraine; the assistance to Ukraine by Western partners; the challenges of the present and the future. The changes and additions proposed by the authors of the article cover the theoretical foundations of the course, key competencies, principles of designing the course content, a list of basic concepts, the content of directions that form integrative civics knowledge. It is substantiated that the content of the educational subject can be improved thanks to the correction of sections and topics of the course program, which have a worldview and moral and ethical character (personality and its identity, socialization of personality, self-realization of a person). **Conclusions.** The need to make additions to the sections and topics necessary for the formation of an active citizen of Ukraine in the political and legal aspect (human rights and freedoms, democratic society and its values, civil society, rule of law, welfare state) has been established. The relevance of making additions to the content of the educational subject, which are directly related to the radical change in the living conditions of Ukrainian society in connection with Russia's war against Ukraine, is emphasized. It has been determined that such additions may refer to the sections about the person in the socio-

cultural space, about the world of information and mass media, about Ukraine, Europe, the world.

Keywords: Ukraine, institutions of general secondary education, teaching, «Civic education», competences, knowledge, practical skills and abilities.

References

1. Kazanzhy, Z. (2021). Civic education is about competencies that help build a successful country. Retrieved from [https:// life.pravda.com.ua/projects/hromadianska-osvita/ 2021/ 02/16/243780/](https://life.pravda.com.ua/projects/hromadianska-osvita/2021/02/16/243780/) [in Ukrainian].

2. Civic education. Curriculum of an integrated course for 10th grade of secondary schools. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> [in Ukrainian].

3. Concept for the development of civic education in Ukraine. Retrieved from [https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/ 2015/05/ gromado.pdf](https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/05/gromado.pdf) [in Ukrainian].

4. The Ministry of Education and Science proposes for discussion a draft Strategy for the Development of Civic Education and an action plan for its implementation. Retrieved from <https://lpnu.ua/news/mon-proponuie-dlia-obgovorennia-strategiiu-rozvytku-gromadianskoi-osvity> [in Ukrainian].

5. Pometun, O. I., Remekh, T. O. (2018) «Civic Education» - a new course of high school: features of content and methodology. *Theory and methodology of forming civic competence of high school students in the conditions of innovative development of a modern gymnasium: abstracts of the All-Ukrainian scientific and practical conference* (pp. 6-16). Kyiv [in Ukrainian].

6. Competences for Democratic Culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies. Council of Europe, 2016. Retrieved from <https://rm.coe.int/16806ccc07> [in Ukrainian].

7. Recommendation 2006/962/EC of the European Parliament and of the Council on core competences for lifelong learning of

December 18, 2006. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text [in Ukrainian].

8. Topalova, S. (2018) Implementation of Civic Education in Ukrainian Schools: Competent Voters Are Forgotten. Retrieved from <https://od.org.ua/uk/%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F/> [in Ukrainian].

9. Methodological recommendations for teaching civic education in the 2021/2022 school year. Retrieved from <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-pro-vykladannya-gromadyanskoyi-osvity-u-2021-2022-navchalnomu-rotsi/> [in Ukrainian].

10. Constitution of Ukraine of June 28, 1996. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

11. Markovska, M. (2018) Course «Civic Education» for 10th graders. Methods and areas of study. Retrieved from <https://nus.org.ua/questions/kurs-gromadyanska-osvita-dlya-10-klasnykiv-metody-ta-napryamy-navchannya/> [in Ukrainian].

12. Civic education (integrated course). Program for 10th grade of secondary schools. Retrieved from https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/#google_vignette [in Ukrainian].

13. Gisem, O. O. & Martyniuk, O. O. (2018) «Civic Education» (integrated course, standard level): textbook for 10th grade of general secondary education institutions. Kharkiv : Ranok Publishing House [in Ukrainian].

14. Bakka, T. V., Margolina, L. V. & Meleshchenko, T. V. (2018) «Civic Education» (integrated course, standard level): textbook for 10th grade of general secondary education institutions. Kyiv: UOVC «Orion» [in Ukrainian].

15. Verbytska, P., Volosheniuk, O., Horlenko, H. et al. (2018) «Civic Education» (integrated course, standard level): textbook for the 10th grade of general secondary education institutions. Kyiv : Litera Ltd. [in Ukrainian].

16. Klyuzko, K. & Kolesnyk, L. (2020). Civic education: the art of creating change. Kyiv : Komprint [in Ukrainian].

Вступ

Навчальний курс «Громадянська освіта», який на сьогодні викладається в Україні у 10-х класах закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), має достатньо довгу та непросту історію формування і впровадження в освітній процес. «Як освітній предмет громадянська освіта з'явилась в Україні на початку 2000-го року. Розробка першої концепції будувалася на основі прийнятої у 1999 році Національної програми патріотичного виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства» (Казанжи, 2021).

На жаль, дана дисципліна так і не була запроваджена у ЗЗСО, а програми та навчальні посібники були рекомендовані як факультативний предмет. І лише з 2016-2017 рр. було узято курс на серйозну роботу щодо створення якісної програми з «Громадянської освіти», а також відповідних методичних матеріалів та навчальних посібників, які б враховували іноземний досвід. Розпочалась і підготовка вчителів.

Навчальна програма «Громадянська освіта» (інтегрований курс для 10-х класів) (далі – Програма) було укладено 24.11.2017 р., а чинною вона стала з 01.09.2018 р. (Громадянська освіта, 2017). Починаючи з 2018 р. почалась ґрунтовна робота над створенням доступних для сприйняття школярами підручників та навчальних посібників. Зокрема, у 2018-2020 рр. були написані підручники (за авторства О.О. Гісема та О.О. Мартинюк; Т.В. Бакка, Л.В. Марголіної, Т.В. Мелешенко; колективом авторів за редакцією П.В. Вербицької), створено важливий методичний матеріал (аналітичний звіт) (автори: К. Ключко та Л. Колесник) тощо.

Важливо, що Українська держава почала, хоч й із запізненням, опікуватися формуванням концептуальних засад, на яких би базувалось вивчення громадянської освіти. Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.10.2018 р. № 710 було схвалено Концепцію розвитку громадянської освіти в Україні (Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, 2018.). Крім того, Міністерство освіти і науки України ще у липні 2020 р. винесло на обговорення громадськості Стратегію розвитку громадянської освіти на період до 2030 р. (МОН пропонує для обговорення проект Стратегії розвитку громадянської освіти і план заходів щодо її реалізації. 2020.).

Проте, слід зазначити, що 2022 р. позначився для України війною, яку розв'язала Російська Федерація. А це вплинуло на кардинальні зміни у проведенні Україною як зовнішньої, так і внутрішньої політики, у тому числі – у сфері освіти. Вже очевидно, що потребують змін не тільки акти загальнодержавного значення, які визначають стан та перспективи розвитку громадянської освіти (перегляд згаданої Концепції, винесення на обговорення оновленої Стратегії розвитку громадянської освіти).

Безумовно, що зміни мають торкнутися основоположних засад курсу «Громадянська освіта», мети громадянської освіти, деяких компетентностей даної навчальної дисципліни, її змісту (принципів, очікуваних знань, напрямів), змісту навчального матеріалу (назва розділів, їх тематична спрямованість, зміст окремих тем) тощо.

Саме такі трансформативні зміни й обумовлюють особливості викладання курсу «Громадянська освіта» в Україні, починаючи з 2022 р.

Результати та їх обговорення

Як видно з навчальної програми курсу «Громадянська освіта», до основних засад вивчення даної дисципліни можна віднести фундаментальні цінності сучасного світу, на яких

ґрунтується філософія розробки курсу, освітня модель, теоретичні основи курсу, компетентнісний потенціал курсу, принципи конструювання змісту курсу, базові поняття громадянської освіти, очікувані результати вивчення курсу школярами та школярками.

Достатньо справедливим є те, що фундаментальними цінностями визначено демократію, свободу, повагу до прав людини, солідарність та участь (хоча цей перелік можна і потрібно було б розширити). Адже такі цінності є одночасно й важливими принципами, на яких базуються суспільства цивілізованого світу, вони покладені в основу функціонування державно-правової політики демократичних держав, до яких відноситься й Україна.

Задекларована Міністерством освіти і науки України освітня модель передбачає нові підходи і відхід від традиційної моделі освіти. Тому слід погодитися із О.І. Пометун та Т.О. Ремех, що «Традиційна модель освіти не може забезпечити освіту й виховання дійсно активних, поінформованих та відповідальних громадян, яких потребує сучасне демократичне суспільство. Необхідним є впровадження таких моделей навчання, які б не лише готували учнів до майбутнього життя, а й залучали їх під час навчання до розв'язання певних проблем суспільства і насамперед громади, одночасно забезпечуючи їх необхідними знаннями і практичними навичками» (Пометун, Ремех, 2018:8).

Очевидно, що новітня освітянська модель має ґрунтуватись на таких складових, які забезпечать формування громадянина України, який би: – розумів актуальні проблеми (України, українського суспільства, своєї громади, власні); – міг критично оцінювати багатоманітність світу; – на професійному рівні здійснювати креативне, компетентне і прагматичне реагування на виклики сьогодення. У цілому ж – не тільки стати активним учасником суспільних відносин, але й приймати важливу участь в їх формуванні та реалізації.

Автори даної статті висловлюють думку, що освітня модель, запропонована як фундаментальна для вивчення курсу «Громадянська освіта», включає ряд компонентів, які дійсно можуть позитивно вплинути на реалізацію державної політики щодо формування активної особистості, індивідуально непересічного громадянина. Такими компонентами, що задекларовані Рамкою компетентностей для культури демократії Ради Європи, є: цінності, поведінкові установки, практичні навички, знання та їх критичне мислення (Competences for Democratic Culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies. Council of Europe, 2016.).

Визначено, що теоретичні основи курсу складає сукупність філософських, психолого-педагогічних знань та практичних навичок і вмінь, необхідних для системного вивчення і вирішення суспільно-педагогічних проблем; методологічні принципи, що є підґрунтям для конструювання змісту, вибору форм і методів навчання; сучасні філософські, психолого-педагогічні й методичні підходи.

Думається, що такий підхід до формування теоретичних основ курсу не є достатньо вірним. Філософські знання є вузько-спеціалізованими і не розраховані на широкий загальний школярів та школярок, тим більше – 10 класу, це – зарано. Краще говорити про знання, які формуються на базі ознайомлення школярів та школярок із знаннями, що послугуються фундаментом для конструювання таких позицій: «Я в світі», «Світ і я», «Я й суспільство», «Я та держава», «Я і право», «Я і природа» тощо (тобто, з позицій світоглядних, які й формують власне «Я», безвідносно до філософських постулатів).

Слід погодитись із думкою З. Казанжи, що «Громадянська освіта – це набір не стільки знань, скільки компетенцій, які допомагають справлятися з викликами сучасності» (Казанжи, 2021). Тому звернемо увагу на компетентнісний потенціал курсу, запропонований його

розробниками. Серед ключових компетентностей пропонуються: спілкування державною (і рідною, в разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності у природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна та громадянська компетентності; обізнаність та самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя.

Деякі учені, аналітики, педагоги критично поставились до змістовної частини компонентів, які є складовими названих вище компетентностей. Так, існує Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 р., якою визначаються європейські еталонні рамки при визначенні компетенцій як набору знань, навичок та відношень, що стосуються ситуації. Основні компетенції – це ті, які необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування (Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 р.).

Виходячи з аналізу даного документу, С. Топалова зазначає, що «Громадянські і соціальні вміння та знання, що стосуються усіх форм соціальної поведінки, є взаємно доповнюючими. Адже участь у соціальному та трудовому житті також базується на цінностях і нормах, важливих для суспільства. Участь у політичному демократичному процесі, в свою чергу, потребує знання і розуміння сучасних принципів організації життя суспільства... серед вмінь громадянського характеру окремо зазначається вміння брати конструктивну участь у виборах» (Топалова, 2018). Тому вона пропонує кардинально доопрацювати Програму у трьох напрямках: 1. розширення формулювання мети і завдань,

знань і вмінь за рахунок включення електоральної складової;
2. доповнення окремим розділом змісту програми;
3. включення до тем інших розділів питань, спрямованих на розширення знань про вибори і виборчий процес, вироблення навичок конструктивної і відповідальної участі у виборах.

Є й інші проблемні питання. Автори даної статті переконані у тому, що Рекомендації не є догмою закону, а є пропозиціями. Тому вважаємо, що до ключових компетентностей у Програму можна було б включити: – «основні компетентності у гуманітарних науках»; – враховуючи перманентно-підвищений рівень збройної агресії Російської Федерації проти України (починаючи з 2014 р.) – «протистояння усім формам агресії».

До основних принципів конструювання змісту курсу громадянської освіти для 10 класу її розробники віднесли: – забезпечення цілісності світоглядних знань та уявлень старшокласників, їхніх умінь та способів діяльності; – відповідність індивідуальним та віковим особливостям учнів; – формування ціннісних орієнтацій особистості та мотивації до активної громадянської діяльності; – врахування тенденцій і міжнародного досвіду громадянства (Громадянська освіта, 2017).

У цілому погоджуючись із таким формулюванням принципів, все ж слід додати, що останній принцип можна було б викласти у такій редакції: «врахування тенденцій розвитку українського і міжнародного досвіду громадянства». Підставою є те, що громадянство в Україні за більше, ніж 30 років, хоч і пройшло тернистий шлях, але безумовно, розвивалось; і цей досвід теж має бути покладений в основу принципів конструювання курсу громадянської освіти.

Також є ряд запитань і до переліку основних (базових) понять громадянської освіти, що пропонуються укладачами Програми. Такими визначаються: людина, особа,

громадянин, права людини, верховенство права, інклюзія, громадянське суспільство, громада, громадянська участь, демократія, держава, відповідальність. У цілому можна прийняти даний перелік; особливо приємно, що розробники звернули увагу на необхідність включення до нього поняття «інклюзія» (процес залучення все більшої кількості громадян в участі у функціонуванні суспільства). На це звертають особливу увагу в Міністерстві освіти і науки України. Так, в Методичних рекомендаціях про викладання громадянської освіти у 2021-2022 н.р. зазначається, що «надзвичайно актуальними є розвиток громадянської освіти й системна цілеспрямована робота по об'єднанню країни, розвитку міжрегіональних зв'язків, інтеграційних процесів і співпраці. Відповіддю на ці виклики може бути увага до регіональних особливостей та їхнє широке представлення у загальноукраїнському контексті, а також системний, інтегрований, компетентнісний підходи до ознайомлення з оточуючим середовищем та інклюзія у широкому сенсі цього слова» (Методичні рекомендації про викладання громадянської освіти у 2021/2022 навчальному році. 2021.).

Проте, враховуючи курс України на побудову соціальної та правової держави, що визначається у ст. 1 Конституції України (Конституція України від 28 червня 1996 р.), слід було б оперувати не поняттям «держава», а «соціальна, правова держава». Так само доречним є й змінити базове поняття «права людини» на «права, свободи та обов'язки людини і громадянина», адже розділ II Основного закону України містить саме таку назву.

Безперечно, що важливими засадничими показниками є очікувані результати вивчення курсу школярами. «Громадянська освіта», за словами М. Марковської, «Це інтегрований курс, який охоплює філософські, аксіологічні, політичні, правові, економічні, культурологічні, соціально-психологічні знання» (Марковська, 2018). Тому, на перший погляд, справедливим є те, що за задумом його розробників,

зміст громадянської освіти передбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань із різних навчальних предметів та орієнтацію на розв'язання практичних проблем. Правда, не зовсім зрозуміло, як це корелюється із двома компетентностями, зазначеними у Програмі, і які явно не по'язані із знаннями у гуманітарній сфері (математична компетентність та основні компетентності у природничих науках і технологіях). Очевидно, у цій частині Програма потребує відомого доопрацювання.

Як видно із тексту Програми, до основних очікуваних результатів зараховано певний перелік умінь та знань, які школярі та школярки отримають після опанування цього курсу. Можна погодитись, що такі уміння як-то: – критично мислити, визначати проблему та бачити шляхи її розв'язання; – аналізувати різні джерела інформації та аргументовувати власну думку; – вести конструктивний діалог, співпрацювати з іншими, знаходити компроміс, поважати думку інших, проявляти толерантність, емпатію; – реалізовувати свої права та захищати їх, допомагати іншим людям у захисті їхніх прав, – є вкрай важливими для громадян сучасної України, яка веде важку збройну боротьбу із Росією.

Разом з тим, не можемо цілком прийняти думку розробників курсу про зміст напрямів, які формують інтегративні громадянознавчі знання. Так, у переліку представлено морально-етичний, політико-правовий, економічний, екологічний та глобалізаційний, інформаційно-медійний та інтеркультурний напрями. По-перше, відсутній соціальний напрям, який би міг корелюватись із такою компетентністю як «соціальна та громадянська компетентності» (можливо, є сенс викласти політико-правовий напрям у такій редакції: «соціально-політичний та правовий»). По-друге, не ясно, чому екологічний та глобалізаційний напрями є об'єднані: адже глобалізація впливає не лише на природне середовище, а є процесом

світоглядним, який охоплює всі «ніші» співіснування світового співтовариства: політичну, соціальну, економічну, інформаційну, екологічну, культурну тощо. По-третє, слід представити як окремий напрям знання щодо історично-цивілізаційної небезпеки провадження Росією агресивної політики проти України та інших держав світу (як приклад, можемо навести такі назви: «цивілізаційний» або «цивілізаційно-історичний»).

Зміст навчального матеріалу в ідеальному процесі має бути необхідним компонентом та завершальною стадією реалізації основних засад курсу. Приємно, що розробники даної навчальної дисципліни постарались, і в основному, добились результату. Безперечно, що справедливою є теза: «Навчання громадянській освіті старшокласників/старшокласниць спрямоване на реалізацію загальної мети середньої освіти, що сформульована у концепції Нової української школи. Вона полягає у розвитку та соціалізації особистості, формуванні її національної самосвідомості, громадянської позиції, загальної культури, світоглядних орієнтирів, критичного мислення, творчих здібностей, дослідницьких та аналітичних навичок, навичок життєзабезпечення та професійних якостей» (Громадянська освіта (інтегрований курс), 2017).

У змісті програми пропонуються для школярів та школярок 10 класів такі розділи: особистість та ідентичність, права і свободи людини, людина в соціокультурному просторі, демократичне суспільство та його цінності, світ інформації та мас-медіа, взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту, Україна, Європа, світ.

Приємно, що українські фахівці постарались, і упродовж нетривалого часу видали ряд підручників/посібників, які ідентично віддзеркалюють змістовну частину навчального матеріалу курсу, його розділи та тематику. Такими, зокрема, є підручники (за авторства О.О. Гісема та О.О. Мартинюк (Гісем О. О.,

Мартинюк О. О., 2018); Т.В. Бакка, Л.В. Марголіної, Т.В. Мелешенко (Бакка Т. В., Марголіна Л. В., Мелешенко Т. В., 2018); колективом авторів за редакцією П.В. Вербицької («Громадянська освіта» (інтегрований курс, рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти, 2018)), методичний матеріал (аналітичний звіт) (автори: К. Клюзко та Л. Колесник (Клюзко К., Колесник Л., 2020) тощо).

Разом з тим, у деяких фахівців виникало ряд критичних зауважень до назв окремих розділів, а також їх тематики та змістовного наповнення тем. Зокрема, С. Топалова вважає, що Програма повністю не включає електорального, спрямованого на виховання електоральної культури і формування електоральної компетентності (Топалова, 2018). Вона зазначає, що окремого розділу, присвяченого формуванню виборчої грамотності і культури, немає. Тому доцільно, на її думку, проаналізувати зміст програмних розділів з точки зору наявності окремих тем чи питань, хоча б опосередковано спрямованих на вирішення цього завдання. Нею ж запропоновано виключити Розділ 6 «Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту», так як частина тем цього розділу – теми з курсу економічної теорії, які фактично взагалі не стосуються громадянської освіти. Інші, лише за умови суттєвого доопрацювання і подання матеріалу саме у громадянському контексті, можуть бути включені до курсу з громадянської освіти. С. Топалова скаржиться й на те, що в інших розділах є лише епізодична згадка про інститут виборів; відсутнє «порівняння ролі виборів і особливостей виборчого процесу у демократичних та недемократичних країнах з акцентуванням уваги на проблемах компетентності виборців» (Топалова, 2018).

Не вдаючись у масштабну дискусію щодо піднятої С. Топаловою проблеми, слід визнати, що у багатьох висловлених нею аргументах є сенс. Так, особливо важливо підтримати думку фахівця про необхідність порівняльного

аналізу виборів у державах, де панують демократичний або антидемократичний режими. Це необхідно задля:

- набуття школярами та школярками необхідних знань про природу одного з елементів формування у державі демократичного устрою або виникнення авторитарного чи тоталітарного режимів, особливо у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України;
- підвищення рівня політико-правової грамотності і загальної та правової культури старшокласників;
- допомоги молодому поколінню у визначенні ними їх світоглядних установок й орієнтирів, що мають базуватись на загальнолюдських цінностях, одними з яких є демократія, верховенство права, які й закладають фундамент формування правової держави та громадянського суспільства.

У авторів даної статті також є кілька пропозицій щодо удосконалення змісту навчального предмету «Громадянська освіта». Ми їх можемо поділити (умовно) на ті, які мають світоглядний та морально-етичний контекст, ті, які є необхідними для формування у політико-правовому аспекті активного громадянина України, та ті, які пов'язані безпосередньо із кардинальною зміною умов життя українського соціуму у зв'язку із війною Росії проти України.

Серед пропозицій, які мають світоглядний та морально-етичний контекст, виділяємо:

1. Розділ 1. Особистість та її ідентичність. До теми 1. Що таке ідентичність? варто внести доповнення і включити таке поняття як «морально-етичні принципи співжиття у сучасному соціумі», адже моральність та етика є невід'ємною складовою загальної культури громадянина; їх зміст обов'язково впливає й на світоглядні установки сучасної молоді.

2. Розділ 1. Особистість та її ідентичність. У темі 2. Соціалізація особистості слід було б акцентувати увагу не тільки на соціалізації та партнерських стосунках в сім'ї. Слід враховувати й те, що українське суспільство є

«традиційним», має історично-визначений елемент родинності; тому пропонується доповнити дану тему наступними змістовними елементами: «Соціалізація в родині та сім'ї», «Партнерські стосунки в родині та сім'ї».

3. Розділ 1. Особистість та її ідентичність. У темі 3. Самореалізація людини варто уточнити: в якому середовищі відбувається самореалізація людини. Думається, що самореалізація українського молодого школяра та школярки може бути здійснена у сім'ї, родині, громаді, суспільстві, нарешті – європейському та міжнародному співтоваристві.

Пропозиції, які є необхідними для формування у політико-правовому аспекті активного громадянина України, є наступні:

1. Розділ 2. Права і свободи людини пропонуємо назвати «Права і свободи людини і громадянина», так як серед різних видів прав виділяють політичні права, які належать саме громадянам даної держави. Відповідно, до змісту тем 2, 3, 5 варто було б внести відповідні доповнення.

2. Розділ 4. Демократичне суспільство та його цінності. У даному розділі слід було б більше уваги приділити поняттю «правова держава» (згадка про неї є лише у темі 2. Громадянське суспільство), а також «соціальна держава». По перше, про це зазначається, як говорилося вище, у ст. 1 Конституції України, по-друге, фундаментальними цінностями демократичного суспільства саме і є правова держава, соціальна держава, громадянське суспільство. Тому варто було б включити до даного розділу окремі теми: «Правова держава». «Соціальна держава».

Низка пропозицій авторів даної статті пов'язані безпосередньо із кардинальною зміною умов життя українського соціуму у зв'язку із війною Росії проти України. Серед них ми виділяємо:

1. Розділ 3. Людина в соціокультурному просторі. До теми 3. Стереотипи та упередження. Дискримінація. Конфлікти внести такі зміни і доповнення:

а) замість «Толерантність та інклюзія» включити «Толерантність, інклюзія та агресія»;

б) після «Поняття конфлікту та його види» включити як особливий різновид агресії «Поняття збройної агресії»;

в) після «Способи подолання конфліктів» включити «Способи, засоби і умови протистояння збройній агресії».

2. Розділ 5. Світ інформації та мас-медіа. У темі 3. Маніпулятивний вплив медіа варто було її змістовну частину «Що таке «мова ворожнечі», і як її розпізнати» викласти у такій редакції «Що таке «мова ворожнечі», як її розпізнати та протистояти».

3. Розділ 7. Україна, Європа, світ. Даний розділ пропонуємо назвати «Україна та її місце в європейській цивілізації. Україна і світ». Підставою є те, що Україна в історичному аспекті споконвічно була передовим форпостом захисту народів та країн Європи від руйнівної, імперсько-загарбницької політики Росії (якби в різні часи вона не називалась: Володимиро-Суздальське князівство, Московське князівство чи царство, Російська імперія, Радянська Росія, Російська Федерація). Відповідно, пропонуємо доповнити даний розділ такою темою 1 «Цивілізація» із наступним змістом: Поняття цивілізації. Її види. Західна та східна цивілізації. Історичне протистояння України не-цивілізації. Місце України в цивілізованому світі.

4. Розділ 7. Україна та її місце в європейській цивілізації. Україна і світ. За такою новою назвою пропонуємо до теми 2. Інтеграція та глобалізація (за новим переліком) внести такі доповнення:

а) після «Види та форми сучасної міграції» зазначити «Поняття внутрішніх переселенців»;

б) після «Поняття внутрішніх переселенців» відобразити «Біженці».

До теми 3. Міжнародні відносини та міжнародне право після «Урядові і неурядові міжнародні організації» виокремити «НАТО. Її роль у підтримці України в протистоянні збройній агресії Російської Федерації».

До теми 4. Україна – член європейського та світового співтовариства після «Угода про асоціацію Україна – ЄС» зазначити «Поняття санкційної політики Європейської Союзу» та «Роль країн Європейського Союзу у забезпеченні миру в Україні».

Висновки

У результаті проведеного дослідження автори даної статті дійшли таких висновків:

1. Курс «Громадянська освіта», який викладається у 10 класах закладів загальної середньої освіти, є не тільки бажаний, але й просто необхідний. Школярі та школярки після його опанування при якісній методиці його викладання можуть здобути цінний запас знань на таких рівнях, як-то: світоглядний, суспільствознавчий, політико-правовий, екологічний, інформаційний та мас-медійний. Набуваються знання і щодо основних напрямів європейської та міжнародної політики. Разом із знаннями учні 10 класів отримують відповідні, що корегуються із знаннями, практичні уміння та навички, головне – оволодівають компетентностями, які зазначені у Програмі навчальної дисципліни.

2. Проте, ми звертаємо увагу на те, що деякі положення даної Програми потребують доопрацювання. Зокрема, це стосується основних засад та очікуваних результатів курсу «Громадянська освіта» та змісту навчального матеріалу предмету.

Актуалізація внесення змін і доповнень пов'язана із низкою чинників внутрішнього та зовнішнього характеру:

- демократизацією суспільного життя в Україні, починаючи з 2014 року;
- проведенням демократичних виборів в Україні органів державної влади та місцевого самоврядування у період 2014 – 2021 рр.,
- перманентною збройною агресією Російської Федерації проти України;

- допомогою Україні західними партнерами;
- викликами сьогодення та майбутнього.

Запропоновані зміни і доповнення охоплюють теоретичні основи курсу (у частині їх розширення знаннями світоглядного характеру), ключові компетентності (висловлена думка щодо їх доповнення такими як «основні компетентності у гуманітарних науках» та «протистояння усім формам агресії»), принципи конструювання змісту курсу (врахувати не тільки міжнародний, але й український досвід громадянства), перелік основних понять (варто оперувати такими базовими поняттями як «соціальна, правова держава», «права, свободи та обов'язки людини і громадянина»), зміст напрямів, які формують інтегративні громадянознавчі знання (до змісту слід було б додати соціальний та цивілізаційно-історичний напрями та більш чітко визначити екологічний та глобалізаційний), зміст навчального предмету (пропозиції мають світоглядний та морально-етичний контекст; які є необхідними для формування у політико-правовому аспекті активного громадянина України; які пов'язані безпосередньо із кардинальною зміною умов життя українського соціуму у зв'язку із війною Росії проти України).

Література

1. Казанжи З. Громадянська освіта – це про компетенції, які допомагають будувати успішну країну. 2021. URL: <https://life.pravda.com.ua/projects/hromadianska-osvita/> 2021/02/16/243780/ (Дата звернення 28.06.2023 р.)
2. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів. 2017. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (Дата звернення 28.06.2023 р.)
3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. 2018. URL: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/05/gromado.pdf> (Дата звернення 20.04.2023 р.)

4. МОН пропонує для обговорення проект Стратегії розвитку громадянської освіти і план заходів щодо її реалізації. 2020. URL: <https://lpnu.ua/news/mon-proponuie-dlia-obgovorennia-strategiiu-rozvytku-gromadianskoi-osvity> (Дата звернення 20.04.2023 р.)

5. Пометун О. І., Ремех Т. О. «Громадянська освіта» – новий курс старшої школи: особливості змісту і методики. *Теорія і методика формування громадянської компетентності старшокласників в умовах інноваційного розвитку сучасної гімназії : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ, 18 жовтня 2018 р. С. 6–16.

6. Competences for Democratic Culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies. Council of Europe, 2016. URL: <https://rm.coe.int/16806ccc07>.

7. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (Дата звернення 20.04.2023 р.)

8. Топалова С. Впровадження громадянської освіти в українській школі: про компетентного виборця забули. 2018. URL: <https://od.org.ua/uk/%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F/> (Дата звернення 20.04.2023 р.)

9. Методичні рекомендації про викладання громадянської освіти у 2021/2022 навчальному році. 2021. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-pro-vykladannya-gromadyanskoyi-osvity-u-2021-2022-navchalnomu-rotsi/> (Дата звернення 28.06.2023 р.)

10. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 20.04.2023 р.)

11. Марковська М. Курс «Громадянська освіта» для 10-класників. Методи та напрями навчання. 2018. URL: <https://nus.org.ua/questions/kurs-gromadyanska-osvita-dlya-10-klasnykiv-metody-ta-napryamy-navchannya/> (Дата звернення 28.06.2023 р.)

12. Громадянська освіта (інтегрований курс). Програма для 10-х класів ЗНЗ. 2017. URL: https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/#google_vignette (Дата звернення 20.04.2023 р.)

13. Гісем О. О., Мартинюк О. О. «Громадянська освіта» (інтегрований курс, рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 192 с.

14. Бакка Т. В., Марголіна Л. В., Мелешенко Т. В. «Громадянська освіта» (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 класів закладів загальної середньої освіти. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. 240 с.

15. «Громадянська освіта» (інтегрований курс, рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / П. В. Вербицька, О. В. Волошенюк, Г. О. Горленко та ін. Київ : Літера ЛТД, 2018. 224 с.

16. Ключко К., Колесник Л. Громадянська освіта: мистецтво творити зміни. Київ : Компрінт, 2020. 74 с.

Шевченко А.Є., Кудін С.В.

Особливості викладання курсу «Громадянська освіта» в Україні (з 2022 року)

Анотація

У статті розглядаються особливості викладання курсу «Громадянська освіта» в Україні, починаючи з 2022 року.

Доведено, що після опанування цієї навчальної дисципліни учні 10 класу закладів загальної середньої освіти можуть набути цінного запасу знань на світоглядному, суспільствознавчому, політико-правовому, екологічному, інформаційно-мас-медійному рівнях, отримати знання про основні напрями європейської та міжнародної політики. З'ясовано, що все ж таки програма навчальної дисципліни потребує доповнень, які пов'язані з демократизацією суспільного життя в Україні, проведенням демократичних виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні у період 2014 - 2021 рр., перманентною збройною агресією Росії проти України; допомогою Україні з боку західних партнерів; викликами сьогодення та майбутнього. Запропоновані авторами статті зміни та доповнення стосуються теоретичних засад курсу, ключових компетентностей, принципів конструювання змісту курсу, переліку базових понять, змісту напрямів, що формують інтегративні громадянські знання. Обґрунтовано, що зміст навчального предмета може бути вдосконалений завдяки корекції розділів і тем програми курсу, які мають світоглядний і морально-етичний характер (особистість та її ідентичність, соціалізація особистості, самореалізація людини). Встановлено необхідність внесення доповнень до розділів і тем, необхідних для формування активного громадянина України в політико-правовому аспекті (права і свободи людини, демократичне суспільство та його цінності, громадянське суспільство, правова держава, соціальна держава). Наголошено на актуальності внесення до змісту навчального предмета доповнень, які безпосередньо пов'язані з докорінною зміною умов життя українського суспільства у зв'язку з війною Росії проти України. Визначено, що такі доповнення можуть стосуватися розділів про людину в соціокультурному просторі, про світ інформації та мас-медіа, про Україну, Європу, світ.

Ключові слова: Україна, заклади загальної середньої освіти, викладання, «Громадянська освіта», компетенції, знання, практичні навички та вміння.

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове, науково-виробниче,
навчальне видання

PROFESSIONAL EDUCATION: Methodology, Theory and Technologies.
ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: методологія, теорія та технології

Збірник наукових праць

Випуск 17

Редакційна колегія залишає за собою право редагувати та скорочувати текст.

У разі передруку посилання на видання «Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології» обов'язкове.

Адреса редакції: Україна, 08401 м. Переяслав, Київської обл.,
вул. Сухомлинського, 30, кафедра професійної освіти (ауд. 322).
E-mail: phdpu.nfv@gmail.com

П 84 Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології : зб. наук. праць / Університет Григорія Сковороди в Переяславі. – Переяслав: Домбровська Я. М., 2023. – Вип. 17. – 266 с.

Збірник містить наукові статті з викладом результатів теоретичних і експериментальних досліджень актуальних проблем професійної освіти в Україні та світі.

Видання адресовано науковцям, молодим дослідникам, педагогам, усім, хто цікавиться національною практикою та світовими тенденціями і новаціями в освітній галузі.

Автори несуть відповідальність за достовірність представленої у статтях інформації, точність назв, цифр, прізвищ та цитат.

УДК 378:001.8(082)

П 84

Scientific, scientific and production,
educational edition

PROFESSIONAL EDUCATION: Methodology, Theory and Technologies.
ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: методологія, теорія та технології

The collection of scientific papers

Volume 17

The Editorial Board reserves the right to edit and streamline the text.

In the case of a reprint, a reference to the publication «Professional education: methodology, theory and technologies» is mandatory.

Address of the editorial office: 08401, Ukraine, Kyiv reg., Pereiaslav,
30, Sukhomlynskyi Str., The Department of Professional Education (off. 322).
E-mail: phdpu.nfv@gmail.com

P 84 Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології (2023). Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav. Volume 17. 266 p.

The collection includes the scientific works with the results of theoretical and experimental research on the current problems of professional education in Ukraine and the world.

It is addressed to scholars, young researchers, teachers, and everyone who is interested in national practice and world tendencies and innovations in the field of education.

The authors are responsible for a verity of the information given in the articles, an accuracy of titles, numbers, names and citations.

UDK 378:001.8(082)
P 84

Підписано до друку 29.06.2023 р. Формат 60x84 1/16.

Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Наклад 100.

Зам. № 58. Ум. друк. арк. 10.

Виробник ФОП Домбровська Я.М. Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців ДК № 6366 від 22.08.2018 р.

08055, Київська обл., Макаріївський р-он., с. Вільне,

e-mail: devis19@ukr.net
